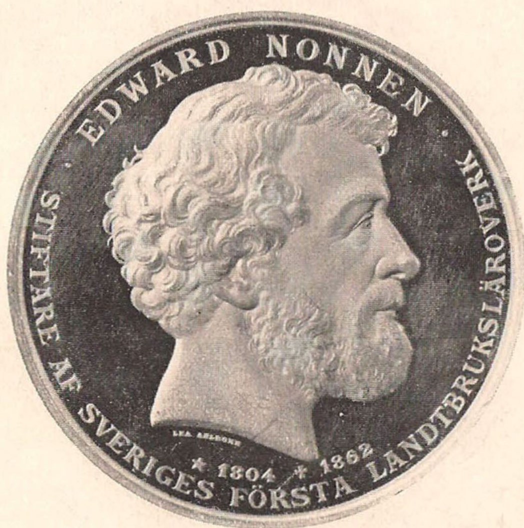
J. F. Hallenborg

EDWARD NONNEN

Levnadsteckning

Stockholm. P. A. Norstedt
& Söners Förlag

J. F. Hallenborg

EDWARD NONNEN

Edward Nonnen

EDWARD NONNEN

LEVNADSTECKNING

av

J. F. HALLENBORG

Under medverkan av Nonnens dotter
EMILY E. NONNEN

Med 18 illustrationer i texten

Detta arbete utgives med
understöd från under Kungl. Lantbruksakademiens
förvaltning stående fonder

Stockholm. P. A. Norstedt

& Söners Förlag

Lz

22155

STOCKHOLM 1925
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
253082

FÖRORD.

Vi svenskar sakna så gott som fullständigt mera utförliga levnadsteckningar av lantbrukets föregångsmän. Vi känna dem som namn, förbundna med vissa betydelsefulla framsteg i vår modernärings utveckling, men i de allra flesta fall ha de yngre släktleden så gott som ingen uppfattning av deras personligheter och de åskådningar, som voro grundvalen för deras gärning. Och dock ha många av dem jämväl i detta hänseende mycket att lära också den nuvarande generationen.

Detta gäller icke minst den man, som är föremål för föreliggande levnadsteckning. *Edward Nonnen* var vid mitten av det senast gångna århundradet en av våra ledande personligheter på lantbruksområdet. Han icke blott grundade vårt första lantbruksinstitut, vid vilket han fostrade en hel rad av de män, som senare blevo lantbrukets föregångsmän var på sitt område, utan därjämte var han i många fall den tändande gnistan, den alltid vakne initiativtagaren till åtgärder, som kunde föra vårt lantbruk framåt. Hans oegennyttiga verksamhet bars av en idealitet, som gick sin väg fram i känslan av en högre kallelse. Utan mycket ordande härom förstod han att genom sin personlighet påverka andra, hos dem tändande lusten att bära vidare det framstegsarbete, vars främste målsman han i sin tid var.

Därför förtjänar hans personlighet att bli närmare känd också av den nuvarande generationen. Minnestecknaren har genom sina förbindelser med Nonnens familj satts i tillfälle att giva sin skildring av mannen, hans utbildning och hans gärning en ganska intim karaktär, och ofta märker man, att han haft synnerligen

goda förutsättningar att förstå de bärande principerna i Nonnens åskådning och personlighet. Därför blir också skildringen — trots sin enkla dräkt — verkligt gripande, och vi se mannen med den brinnande hänförelsen och den sega viljan övervinna de mötande svårigheterna, förande sina idéer till seger. Så blir minnesteckningen icke blott ett historiskt dokument, som kan bidraga att lyfta den slöja, vilken håller på att skymma en viktig tidsperiod i vårt lantbruks utvecklingshistoria, utan därjämte en eggande sporre för den ungdom, som vill välja arbetet i modernäringens tjänst som sin livsuppgift.

Måtte den få bidraga att hos nya släkten väcka Nonnens tro på den svenska jordens alstringskraft, då den brukas av kunniga och energiska släkten.

Experimentalfältet den 20 januari 1925.

Nils Hansson.

FÖRFATTARENS FÖRORD.

Hösten 1923 blev undertecknad av fröken Emily E. Nonnen anmodad att utarbeta en levnadsteckning över hennes far *Edward Nonnen*. För detta ändamål ställde hon ett rikhaltigt källmaterial till mitt förfogande, delvis bestående av Edward Nonnens innehållsrika brev till sin far, vilka hon översatt från engelska språket. Under arbetets fortgång har hon dessutom lämnat mig många värdefulla upplysningar och råd. För allt detta frambär jag härmed mitt vördsamma tack.

Med dessa inledande och förklarande erinringar överlämnas Edward Nonnens levnadsteckning uti den jordbruksintresserade allmänhetens händer. Måtte den för nutiden och kommande släkten få visa, vart en entusiastisk tro på livsuppgiften kan föra.

Motala den 19 december 1924.

J. F. Hallenborg.

Då rektor Hallenborg avled, innan han medhann göra sitt manuskript fullt tryckfärdigt, har detta före sättningen genomgåtts och korrigerats av museiintendenten *Sanfrid Welin*, Skara.

KÄLLSKRIFTER.

Ambrosiani, Sune och Roland, Anders: Storegården i Rackeby.

Arrhenius, J.: Berättelse öfver förhandlingarne vid det första allmänna svenska landtbruksmötet i Stockholm år 1846.

Bååth-Holmberg, Cecilia: Orter och människor.

Eneroth, Olof: Ett bidrag till den svenska odlingens historia. Aftonbladet den 20 Mars 1861.

Hallenborg, J. F.: Grunddragen af svenska jordbrukets historia.

Historiskt, Geografiskt och Statistiskt lexikon öfver Sverige.

Kjellén, Rudolf: Skaraborgs läns Kungl. Hushållningssällskap 1807—1907.

Lantbruksakademiens handlingar och tidskrift.

Lovén, Kristian: Edvard Nonnen, minnesteckning föredragen vid Kongl. Vetenskapsakademiens högtidssammankomst den 31 Mars 1898.

Möller, P. von: Edvard Nonnen.

Nonnen, Edward: Självbiografi samt berättelser om institutet.

Nonnen, Emily E.: Systrarna på Liseberg samt *ett omfattande konceptmanuskript*, bestående av från engelska språket översatta brev, som hennes far skrivit till sin fader, m. m.

Ridderskapets och Adelns protokoll 1834—35: 1—2. Protokoll från Bondeståndets förhandlingar vid samma riksdag.

Underdånigt betänkande angående organisationen af Rikets landtbruksläroverk, afgifvet den 29 Mars 1884 af den härför af Kungl. Maj:t i nåder tillsatta kommittén.

m. m.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

I. NONNENS BARNDOM OCH UNGDOM.

Första kapitlet.

Åren 1804—1819.

Andra kapitlet.

Åren 1819—1823.

Tredje kapitlet.

Åren 1823—1827.

II. NONNEN UPPRÄTTAR LANTBRUKSINSTITUT PÅ DEGEBERG.

Fjärde kapitlet.

Åren 1827—1828.

Femte kapitlet.

Åren 1828—1829.

Sjätte kapitlet.

Åren 1829—1831.

Sjunde kapitlet.

Åren 1831—1834.

Åttonde kapitlet.

Åren 1834—1835.

III. DEGEBERGSINSTITUTETS VERKSAMHET UNDER NONNENS LEDNING.

Nionde kapitlet.

Åren 1835—1839.

Tionde kapitlet.

Åren 1839—1844.

Elvte kapitlet.

Åren 1844—1850.

Tolvte kapitlet.

Åren 1851—1853.

IV. NONNENS SISTA LEVNADSÅR, HANS PERSONLIGHET OCH BETYDELSE FÖR SVERIGES JORDBRUK.

Trettonde kapitlet.

Åren 1854—1860.

Fjortonde kapitlet.

Åren 1860—1862.

Femtonde kapitlet.

ILLUSTRATIONER.

Samtliga bilder, utom 1, 3 och 18, äro utförda efter teckningar eller målningar av Edward Nonnens syster Emily Nonnen.

I.

NONNENS BARNDOM OCH UNGDOM

FÖRSTA KAPITLET.

Åren 1804—1819.

Edward Nonnens härstamning och tidigaste barndom.

Edward Nonnen härstammade från en gammal aktad släkt i Bremen. Redan 1693 omtalades det i familjehävderna, att en senator *Johann Nonnen*, köpman i Bremen, företog en resa med eget fartyg till Sverige för att inköpa tjära. I Söderköping insjuknade kaptenen och en del av besättningen i någon smittsam sjukdom. Då det dröjde, innan de blevo bättre, tog Johann Nonnen själv befälet på fartyget och förde dem lyckligt åter till Bremen.

Detta drag ur den Nonnenska släktens krönika bevisar, att energi och företagsamhet varit utmärkande karaktärsegenskaper inom denna familj sedan långt tillbaka i tiden.

Edward Nonnens farfar, *Egbert Nonnen*, flyttade år 1763 över till England, där han förvärvade medborgarrätt och gifte sig med en begåvad, älskvärd kvinna, *Ann Osborne*. Egbert Nonnen dog i unga år och lämnade ingen förmögenhet efter sig, varför det blev svårt för änkan att uppfostra deras 2 barn, *John* (fig. 2) och *Elisabet*. Det var därför av ekonomiska skäl hon med tacksamhet antog en svågers erbjudande, att om hon sände sin son John till honom i Bremen, så skulle han taga vård om ynglingen och hjälpa honom fram i livet.

År 1785, då John Nonnen var 15 år, lyckades det för farbrodern att få plats för honom såsom elev på firman L. F. Lorent am Endes ansedda kontor i Hamburg. Emedan John

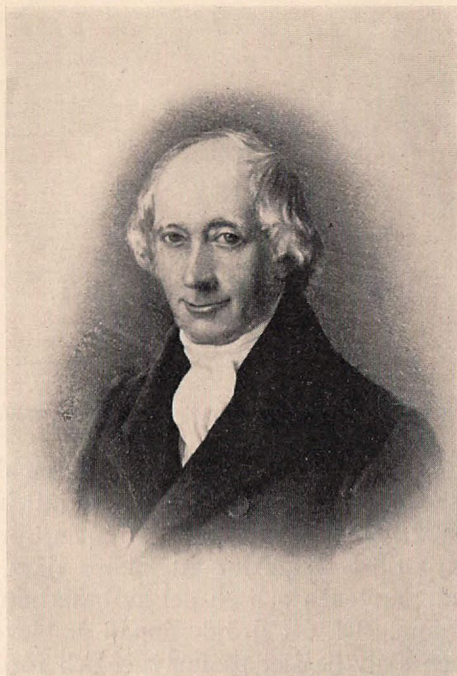

Fig. 2. JOHN NONNEN vid omkring 60 års ålder.

var särdeles arbetsam och duglig samt hade en god karaktär, blev han redan vid 25 års ålder upptagen såsom delägare i firman. Han vann dessutom sin principals dotter Anna Mathilda Lorent till hustru. Deras bröllop firades år 1798.

Makarna Nonnen fingo 9 barn, 5 döttrar och 4 söner, av vilka senare blott en överlevde barnaåldern. Denne var *Edward Nonnen, född i Hamburg den 30 juni 1804.*

Edward visade tidigt ett livligt och lättretligt sinne. Därom vittnar följande händelse, som hans sköterska bevarade i minnet. En gång hörde hon högljudda skrik från barnkammaren, och då hon skyndade dit, fann hon gossen stå i ett moln av fjäder, som han plockat ur sina kuddar, stampande av ilska därför att hans gunghäst ej ville äta den fjäder, han sökte stoppa

i hans mun. Detta var Edward Nonnens första praktiska försök uti kreaturs utfodring.

Nämnda trotjänarinna, som dog vid 88 års ålder, sedan hon i 53 år delat familjens öden, brukade skryta av, att det var hon, som genom sina skildringar av det rika hannoveranska bondlandet, där hon blivit uppfödd, först hos gossen Edward väckt hågen för lantbruksyrket, vilken sedan antog en bestämd prägel hos ynglingen.

Familjen Nonnens fridfulla liv i Hamburg stördes snart genom underrättelsen om, att franska trupper voro i antågande mot staden, kommenderade av fältmarskalk Bernadotte, sedermera Sveriges konung. Trupperna kommo, och en del såväl officerare som soldater blevo inkvarterade i det Nonnenska hemmet. Emedan de önskade att stadens befolkning skulle anse, att de kommo såsom vänner, uppförde de sig hövligt till en början.

Marskalk Bernadotte skyddade Hamburg för de ytterligheter, som det franska systemet annars föranledde. Trots detta förlamades den fria hansestadens handel genom det franska oket och kontinentalsystemets tvång.[1] På grund härav fann John Nonnen sin ekonomiska ställning särdeles vansklig, isynnerhet som han var engelsman. Han beslöt därför att snarast möjligt draga sin ansenliga förmögenhet från Hamburg och återvända till England, sitt fädernesland.

Under då rådande förhållanden kunde detta ej ske omedelbart. Han beslöt därför att i avvaktan på bättre tider först med sin familj företaga en längre resa genom Tyskland och Schweiz till Italien.

Familjens resa till Italien och flyttning till England.

Denna resa anträddes tidigt våren 1808. Ur en beskrivning härom återge vi följande.

Far och mor, en moster, 3 barn och deras sköterska funno plats uti den rymliga resvagnen. Den var inredd så bekvämt

[1] *Kontinentalsystemet* = Napoleons plan att utestänga England från all handelsförbindelse med Europas fastland.

som möjligt med en lampa i taket och bokhyllor vid sidorna. Vagnen drogs av 4 hästar och ibland av oxar genom de snöbetäckta bergpassen. På de svåra vägarna genom Apenninerna blev resan särdeles rik på äventyr och skiftande bilder, som gjorde ett outplånligt intryck på den 4-årige Edwards livliga sinne. Vid äldre år brukade Edward Nonnen berätta, huru han burits uppför Vesuvius, huru den heta lavan brände skorna på hans bärare, och huru vid en mässa i Peterskyrkan i Rom en kardinal tagit honom på armen för att desto bättre låta honom se påven i all sin härlighet o. s. v.

Under återresan från Italien erhöll John Nonnen meddelande om, att hans svärfader avlidit. Vid återkomsten till Hamburg fann den Nonnenska familjen, att tillståndet där försämrats högst betydligt under deras bortovaro. John Nonnen beslöt därför att omedelbart flytta till England, men att komma dit var ej lätt, då alla direkta förbindelser med Storbritannien voro förbjudna av Napoleon. Enda sättet för Nonnen och hans familj att nu komma till England var att först resa till Sverige. Där hade Nonnens svåger och förre bolagsman Robert Lorent nyligen börjat anlägga sockerbruk och porterbryggeri invid Göteborg.

Denna flyttning blev en äventyrlig flykt. Hela familjen reste först till Rostock i hopp att där finna ett fartyg, som kunde föra dem över till Sverige, men förgäves, ty t. o. m. postförande båtar hade måst inställa sina turer. Familjen måste fortsätta till Stralsund, men även där var det omöjligt att få båtlägenhet till Sverige. De återvände då till Rostock, emedan de hört, att den sista svenska konvojfregatten ännu låg utanför dess redd. Det lyckades verkligen Nonnen att övertala vederbörande befälhavare att taga honom och hans familj ombord och lova att ej överlämna dem till någon fransk myndighet.

Uti nattens mörker och i ösregn roddes familjen ut till fregatten, som låg ett stycke ut till sjöss. Efter många svårigheter kommo de äntligen fram till Malmö. Härifrån fortsattes resan med gästgivareskjutsar till Göteborg.

Det var ett utarmat Sverige, familjen Nonnen reste igenom. Åkerfälten lågo flerstädes obrukade.

Vid framkomsten till Göteborg blev familjen mycket vänligt mottagen av Robert Lorent och hans fru. Lorent övertalade nu John Nonnen att sätta in hela sin rätt betydande förmögenhet i de Lorentska fabrikerna. Detta ansågs då, när Napoleon hade makten i Europa, som det säkraste sättet att placera penningar.

Efter några veckors vila i Göteborg fortsatte familjen Nonnen resan till England. De reste med ett postförande fartyg från Göteborg till Harwich. Till följd av motvind drevs fartyget så långt norrut som till närheten av Newcastle. Ett konungens ombud, som var ombord, förklarade då, att han måste sättas i land. Han vågade ej dröja ombord de 10 dagar, som kapten sade det skulle taga för fartyget att hinna fram till Harwich. Uti detta yrkande om landsättning instämde Nonnen, emedan hans familj lidit mycket av sjösjuka.

Från Newcastle reste familjen landvägen till London. Här hyrde de ett trevligt hus vid James Street, där de bodde i 10 år. I detta hem föddes Edwards systrar Emily 1812, Charlotta 1813 och Anna 1815.

Edward Nonnens uppfostran t. o. m. hans konfirmation.

Edward Nonnen erhöll sin första uppfostran i London t. o. m. konfirmationen år 1819. Denna fostran erhöll han dels i Westminsters skola och dels genom privata lärare av erkänd skicklighet.

Mycket tidigt hade föräldrarna hos honom inskärpt hågen för gagnande verksamhet. Till hans tidigaste minnen hör deras framställningar, att man aldrig vinner tillfredsställande glädje i världen annat än genom medvetandet att under ett rent och flärdfritt leverne hava gagnat andra. Detta inskärptes såsom ett religionens påbud: »Genom arbete skall du förtjäna ditt bröd, och här är din kallelse och plikt att ej endast själv njuta utan att medverka till medmänniskors välgång och framsteg.»

Redan tidigt hade Edwards fader ett varmt intresse för lantbruket, inseende att mycket återstod att göra för dess utveckling. Under sin vistelse 1815 vid Forest Hill, där Kristallpalatset nu reser sina höga tinnar, meddelade John Nonnen sonen Edward sin länge hysta önskan, att han skulle ägna sig åt lantbruket. Denna önskan betonades med uppmuntringsorden: »Den därtill erforderliga uppfostran skall jag giva dig; den är det bästa arvet. Om jag kan lämna mera, kan jag ej nu säga, men har du något lärt, kan du emottaga andra till undervisning och såmedelst reda dig själv.»

Dessa under ett 3-timmars samtal framställda tankar omfattades livligt av den 11-årige Edward. Faderns förutsägelse gick i uppfyllelse fullständigare, än han då själv anade. Detta samtal var dock ej oförberett, ty så snart Edward kunde läsa rent, hade fadern med honom genomgått den tidens lättfattliga lantbruksskrifter. Genom dessa skrifter och den lilla trädgården vid hemmet hade hågen för trädgårdsskötsel och plantering av skog blivit väckt hos Edward före hans 12:e år.

De äldre av John Nonnens 5 barn fingo tillsammans studera lättare arbeten i botanik, entomologi och kemi. I matematik fanns då ej någon passande lärobok för barn. Denna brist fick i möjligaste mån avhjälpas genom den ihärdighet, varmed Euklides repeterades.

För att giva en fast vetenskaplig grund åt Edwards praktiska sinne lät fadern redan 1817 inskriva sig själv och Edward såsom medlemmar i stadens »The Royal Institution» eller kungl. läroverket, där de tillsammans åhörde utmärkta vetenskapsmäns föreläsningar i kemi och botanik m. m. Där blev Edward bekant med den sedan så berömde professor *Mikael Faraday,*[1] som även gav honom enskilda lektioner i kemi och behandlade honom mera som vän än lärjunge. Tillsammans med den framstående botanisten *Thomas Forster* gjorde Edward botaniska utflykter, då ej sällan lantbruk i Londons närhet besöktes. I hemmet fick han även tillfälle

[1] *Faraday* var en mycket framstående vetenskapsman.

att deltaga uti förädlande samtal med framstående män, som där voro kärkomna gäster.

Mellan professor Faraday och Edward Nonnen uppstod, såsom ovan är nämnt, ett förtroligt förhållande. Härom skrev Edward: »Desto mer jag blir bekant med Faraday, desto mera tycker jag om honom. Han stiger alltid upp kl. 4 på morgonen, och jag försöker efterfölja honom i denna goda vana. För att göra det lättare för mig att vakna har jag lyckats förfärdiga en apparat, som jag fäst vid min lilla träklocka.» Denna goda vana att stiga upp tidigt bibehöll Nonnen hela livet igenom.

Under Edward Nonnens barndoms- och ungdomstid var det ganska vanligt i England, att de förmögnas söner skulle lära ett hantverk. Därför fick Edward såsom ganska ung tillbringa 2—3 förmiddagar i veckan hos en skicklig snickare för att lära sig sköta en del till snickeriyrket hörande verktyg. Hans framsteg voro ej stora i detta yrke, men fadern lät dock för Edwards räkning insätta en hyvelbänk i sin studerkammare, ty även när sonen arbetade, ville han hava honom nära sig. Detta vittnar om ett idealiskt förhållande mellan far och son.

Efter familjens flyttning till London led Edward mycket av huvudvärk, möjligen förorsakad av den alltför trägna läsningen. Allt, som försöktes av läkare för att hindra huvudvärken, var förgäves; den blev endast värre. Hans far rådfrågade härför även en bekant svensk läkare, doktor von Huss, bosatt i Paris. Denne svarade: »Sänd gossen till mig, så blir han snart bra.» Detta skedde också 1816. Edward sändes då till Frankrike för att där undergå »druvkuren». Efter några månaders vistelse därstädes återvände han till London fullkomligt frisk.

Den tid Edward tillbringade i Paris var för honom i dubbelt hänseende lycklig, dels genom hälsans återvinnande och dels såsom ett minnesvärt skede i hans uppfostran. Han skrev därunder hem till sin far bland annat följande: »Du kan ej tänka, hur god d:r von Huss är mot mig; han tager mig med överallt, så att jag skall få se allt, som är sevärt här.»

Uti den dagbok, den 12-årige Edward troget förde, då han var borta från hemmet, förekomma en del karakteristiska anteckningar, som förtjäna att återgivas. För den 9 september 1816 skrev han t. ex. sålunda: »Under det vi promenerade utefter Boulevarden, åkte konung Louis XVIII förbi i full karriär åtföljd av ett 50-tal ryttare. Då konungen alltid åker mycket fort, anses det nödvändigt såsom försiktighetsmått, att en tom vagn följer tätt efter. Ifall någon olycka skulle inträffa, vore således denna vagn i beredskap att taga emot konungen. Jag tycker det vore förståndigare, om Hans Majestät åkte långsammare, isynnerhet då han ej har bråttom.»

När Edward återkom från Paris, fick han fortsätta sin uppfostran genom erhållande av privatlektioner.

Fastän Edward var ende sonen, så behandlade hans fader honom ganska strängt. Breven, som fadern under en tids vistelse i Göteborg skrev till honom våren 1819, innehålla nästan uteslutande förmaningar. Här ett utdrag ur ett sådant brev:

»Göteborg den 2 april 1819.

Min käre gosse! Nu har du under min bortovaro många tillfällen att bevisa, att de goda beslut och löften du gjort ej varit tanklösa. Om jag får goda vitsord om dig vid min hemkomst angående ditt uppförande, uthållighet och stadga vid ditt arbete, blir du än dyrbarare för mitt hjärta. Men om jag får höra, att du är lat, stridslysten och ohövlig, vad skall jag då kunna vänta av dig.

Om några dagar kommer du att konfirmeras. Efter detta bör du känna dig förpliktad att uppfylla alla de skyldigheter, som då fordras av en rättänkande ung man mot sin skapare och sina medmänniskor. Du bör från denna stund aldrig förgäta dina plikter mot dina föräldrar, systrar och vänner. Till att ännu mer stadfästa denna pliktkänsla hos dig önskar jag, att du läser Zollekoffer samt 2—3 gånger i veckan en kort predikan ur den bok, jag gav dig. Läs den högt för din mor och dina systrar Fanny och Mary! — — — — — — — — —

Uppskjut aldrig till kvällen något, som du har tid att göra på morgonen! Koncentrera dina tankar på det du har för

handen, och högakta alla dina lärare! Farväl, min älskade! Gud välsigne dig! Jag hoppas snart få återse dig. Din sanne vän och fader

John Nonnen.»

Den 5 april 1819 skrev Edward till sin far:

»I går var min konfirmation, då jag avlade det högtidliga löftet att bliva den kristna religionen trogen hela mitt liv och att i hela mitt umgänge med människor söka följa min Frälsares exempel. Jag bad Gud om nåd och kraft att hålla detta löfte. Ceremonien var, som jag väntade, högtidlig. Biskopen höll ett långt tal om konfirmationslöftets betydelse och om nödvändigheten av att hata det onda.»

Den 14 april 1819 skrev Edward åter till sin far:

»Det arbete jag utfört under din bortovaro tror jag skall glädja dig. Mina lärare äro väl belåtna därmed. På måndagen åhörde jag Millingtons föredrag om lantbruk, som jag tyckte mycket om. Han hade med sig en mängd modeller, som han lånat från 'The Society of Arts'.[1] I sin första föreläsning beskrev han, hur man bearbetar jorden i en trakt, där den ej förr varit odlad, samt hur man hugger träd. Nästa gång kommer han att tala om sådd och huru säden skördas och bärgas.»

ANDRA KAPITLET.

Åren 1819—1823.

Familjens flyttning till Göteborg och första tiden där.

Under den tid John Nonnen vistades i Göteborg våren 1819, lyckades han ej på ett tillfredsställande sätt ordna sin svåger Lorents tilltrasslade affärer. Han fann det därför vara sin plikt att med hela sin familj flytta över till Sverige för att bi-

[1] Sällskap för befrämjande av olika slags yrken och konst.

träda och stödja Robert Lorent och hans broder Paul, som nu även ingått i företaget, bruken vid Klippan utanför Göteborg. John Nonnen fann sig tyvärr även tvungen att gå i borgen för bröderna Lorent, på det att företaget skulle vinna mera förtroende.

Det var med stor ledsnad familjen Nonnen lämnade sina vänner och det behagliga liv de fört i London. Överresan till Göteborg företogs från Harwich och tog 13 dagar. Den 5 augusti 1819 lade det för familjens räkning hyrda fartyget till vid Klippan. De resande åkte genast ut till Lerjeholm och stannade där till den 1 oktober, då de flyttade in till staden. Följande vår hyrdes Liseberg, som sedan köptes av J. Nonnen. Göteborg vid denna tidpunkt skilde sig naturligtvis högst betydligt från nutidens stolta stad, som mer och mer utbreder sig åt alla håll. I början av 1820-talet begränsades staden på den ena sidan av älven och på den andra av vallgraven med dess stillastående vatten samt lämningarna av de gamla fästningsmurarna.

Inom de högre samhällsklasserna märktes ännu spår efter de franska seder, som införts under konung Gustav III:s tid. Detta andefattiga liv gjorde ett pinsamt intryck på den unge Edward Nonnen efter det i intellektuellt hänseende rika liv han hittills fört. Han förföll uti en sorts trånsjuka, varom han senare sade: »Jag hade säkert dött av ledsnad, om jag ej blivit bekant med den skicklige farmaceuten *M. Kylander*.»[1] Angående de ändrade förhållanden, varuti han blivit försatt genom flyttningen, skriver Edward Nonnen i sin självbiografi följande: »Har det lyckats att giva en yngling förkärlek för det nyttiga och verkligt bildande i sina sysselsättningar, så kan den väl avbrytas genom mötande hinder, men den återtager dock snart sin riktning igen, så snart de yttre omständigheterna icke längre äro hindrande.»

Så var det för Edward vid flyttningen till Göteborg vid nyss fyllda 15 år, då hans lyckliga levnadsförhållanden blivit tvärt avbrutna. I Göteborg fanns ej då något tillfälle för

[1] *Kylander* flyttade sedan till Linköping. Såsom gammal vän till Edward Nonnen understödde han företagen på Degeberg.

en ung mans praktiska utbildning, och obekantskapen med landets språk vållade till en början endast otrevnad.

Under första tiden i Göteborg hjälpte Edward sin fader på kontoret. Härigenom förvärvade han sig litet mera vana vid kontorsarbete, som sedan blev honom till stor nytta.

Omsider lyckades det för Edward att förskaffa sig några unga vänner, som delade hans intressen. En bland hans bästa vänner vid denna tid var *Robert von Rosen*, son till dåvarande landshövdingen i Göteborgs och Bohus län. Den unge v. Rosen satte stort värde på Edward och gav uttryck för denna känsla vid flera tillfällen. Uti ett brev till honom år 1821 skildrar v. Rosen först det nöjesliv, han deltagit uti, och avslutar skildringen sålunda: »Men vad äro alla dessa nöjen mot ett samtal med dig.»

Fortsatta studier i Stockholm.

Edward Nonnens vistelse i Göteborg blev ej långvarig, emedan där saknades tillfällen till utbildning i den riktning han önskade. Hösten 1821 flyttade han (fig. 3) därför till Stockholm för att där få åhöra föreläsningar av *Jakob Berzelius*[1] jämte dem vid Teknologiska institutet och Veterinärinstitutet. Något tillfälle för egentlig utbildning i lantbruket förberedande vetenskaper saknade Sverige då alldeles.

När Edward flyttade till Stockholm, fick han med sig från sin far sex tätskrivna sidor med råd och förmaningar, som han ombads noga läsa igenom varje söndag. Edward var en särdeles exemplarisk son, men det efterlämnade rena oskrynklade papperet, på vilket förmaningarna skrivits, vittnar om, att han funnit denna promemoria vara en alltför tråkig söndagslektyr. Troligen ansåg han det vara lika bra att behålla de goda råden i minnet.

Ifrågavarande promemoria innehöll följande grundsatser: »Min älskade gosse, ett nytt arbetsfält öppnar sig nu för dig.

[1] *Berzelius*, den nyare kemiens fader, född 1779, död 1848.

Fig. 3. EDWARD NONNEN vid 17 års ålder, innan han började sina studier i Stockholm.

Allt hitintills har du varit till glädje och tröst för dina föräldrar. Vi vänta av ditt goda hjärta och förstånd, att du allt framgent kommer att vara det, att du kommer att vara en hugsvalelse för oss på gamla dagar samt ett stöd och en vän för dina systrar. Det är Guds vilja, att dessa rader skola skrivas i Sverige, och att din uppfostran skall fullbordas i detta lands huvudstad.

Religionens lärdomar, varmed ditt hjärta har värmts, skall du vårda som de största välsignelser. Låt dem alltid stå för dina ögon. Glöm ej att varje söndag åhöra en predikan. Låt det vara metod i allt vad du gör. Utan metod och sparsamhet kan du ej vänta att genom lantbruk förtjäna ditt levebröd. Uppskjut aldrig till i morgon, vad du kan göra i dag.

Om du ägnar lantbruket det intresse, som är nödvändigt, är jag övertygad om, att du skall bidraga till dess framåtskridande. Jag vet ej, om det före dig funnits en ung man, som fått en så väl förberedd uppfostran för att börja studera lantbruk.»

Såsom Edwards studieledare eller informator i Stockholm valde John Nonnen doktor *Johan Hedenborg.*[1] Tillsammans med honom fick Edward välja de ämnen han skulle studera.

Att en yngling, en rik mans son, kom till Stockholm för att på vetenskaplig väg söka utbilda sig för lantmannayrket, var då något enastående, ja, rentav oerhört. Det väckte förundran hos dem, vilka enligt då allmänt och ännu delvis rådande tänkesätt förbisågo, att teorien och praktiken även i detta hänseende stå i samma oskiljaktiga förhållande till varandra som hävstången till stödet.

Men Edwards lärare, professorerna J. Berzelius, *Anders Retzius,*[2] *Sven Norling*[3] och adjunkten *Karl Retzius* m. fl., förstodo att rätt uppskatta ynglingens strävanden och omfattade honom, *den första svenska lantbrukseleven,* med syn-

---

[1] *Hedenborg* var naturforskare, född 1787, död 1865.

[2] *Anders Retzius,* först professor vid Veterinärinstitutet, sedan vid Karolinska institutet, född 1796, död 1860.

[3] *Sven Norling,* sedan 1810 chef för Veterinärinrättningen i Skara samt 1821—1855 chef och förste professor vid Veterinärinstitutet i Stockholm, född 1785, död 1858.

nerlig välvilja. De vänskapsband, som knötos mellan dessa lärare och Edward, förblevo oupplösta, tills döden löste dem.

Professor Berzelius ägnade Edward särskild uppmärksamhet och lät honom stundom arbeta i sitt laboratorium. Ja, Berzelius gick t. o. m. så långt i erkännande av den unge Nonnens intresse och begåvning för studier i kemi, *att han föreslog fadern att låta honom bliva kemist.* Då detta förslag väcktes av en så framstående fackman, tog John Nonnen detsamma i allvarligt övervägande och rådplägning med sonen. Efter en ingående överläggning mellan far och son i denna sak beslöts det dock, att Edward skulle fortsätta på den bana han börjat.

Professor Berzelius hyste även sedan stort förtroende för Nonnen och bevisade detta därmed, att han sände en nära anhörig som elev till Degeberg och själv avlade ett kort besök där.

Angående sitt lynne under den första tiden i Stockholm omtalar Edward själv långt efteråt, att han lätt blev nedslagen, om någon motgång mötte honom. Men den gamla frun, som han bodde hos, och som annars var mycket vänlig mot honom, läxade upp honom härför sägande: »På det sättet går det ej att gå igenom livet. Herrn måste taga allt lättare och vara glad trots motgångarna.» Detta råd förstod han vara beaktansvärt och sökte efterleva detsamma. Han lyckades särdeles väl därmed, när verkligen svåra bekymmer hopade sig över honom vid äldre år.

Resa i Uppland.

Under julferierna 13 december 1821—2 januari 1822 medföljde Edward sin informator doktor Hedenborg på en resa i Uppland. Härunder besökte de Uppsala och trakten däromkring samt gästade några av Hedenborgs vänner i närheten av Uppsala. I den dagbok, han förde under denna resa, förekomma några för den tiden karakteristiska skildringar, som förtjäna att återgivas med hans egna ord:

»*Den 13 december 1821.* Vi lämnade Stockholm, när det började dagas. Åtta dagar av snö och regn hade gjort vägarna mycket besvärliga. Vi körde mycket långsamt. Vid den första skjutsstationen fingo vi vänta 2—3 timmar på hästar, ty det var ovanligt många resande ute vid denna tid. Till andra skjutsstation kommo vi just som det började att bliva mörkt eller kl. 3 e. m. Här fingo vi ej hästar förrän kl. 6. Natten var kolmörk; vinden tjöt och regnet öste ned; hästarna ville ej flytta sig och skjutsbonden var full. Vi hade gärna stannat över natten i en av gästgivaregårdarna, men de voro sådana bedrövliga ruckel, att det var omöjligt. Äntligen lyckades vi komma fram till Uppsala vid midnatt och fingo tillbringa natten på en ganska dålig gästgivaregård, där en del av hästarnas seldon blev bortstulen.»

»*Den 23.* Jag har besökt några av mina bekanta här och tillsammans med dem besett den nya botaniska trädgården.» Om Uppsala vid denna tid säger han senare i sin dagbok: »Det behöves ej lång tid för att se, att staden på det hela taget är regelbundet byggd, fastän de flesta husen äro små och en tredjedel av dem hava torvtak. Om man står mitt på torget, så kan man se alla stadens fyra portar mitt emot varandra.»

Uti sina anteckningar för *den 23 december* berättar Edward, att han och doktor Hedenborg fortsatte resan kl. 12 på dagen och kommo fram till Gränsmo egendom kl. 4. Denna gård ägdes då av en lantbrukare Zettersten, en gammal bekant till Hedenborg. Om färden till Gränsmo skriver Nonnen:

»På vägen sågo vi en varg, som långsamt nalkades oss på andra sidan gärdesgården, över vilken han lätt hoppade. Han passerade förbi oss ej långt från våra hästar och vandrade ostörd framåt utan att tyckas observera dem. Doktorn hoppade ur vagnen, laddade hastigt sin bössa och sprang efter honom, men innan han kom så nära, att han kunde skjuta, tog vargen till benen.

När vi kommo till Gränsmo gård, mottogos vi mycket hjärtligt. Det första jag observerade, när jag inträdde i det stora rummet, var, att golvet var övertäckt med halm. Det sades

mig, att det var vanligt hos bönderna, att halm spreds ut på golvet vid jul till åminnelse av att Jesus lades i en krubba fylld med halm, när han föddes.»

»*Dec. 31.* Denna morgon avreste vi till Uppsala. Sista dagen av året 1821 tillbringade jag i sällskap med bekanta från Göteborg och åt kväll tillsammans med G. Ekman och Wahlberg samt slutade det gamla året med ett filosofiskt samtal.»

»*Jan. 1. 1822.* Denna förmiddag avlade jag och Hedenborg besök hos åtskilliga professorer men träffade endast professor Thunberg, som nyss fyllt 80 år. Han är för sin lärdom känd som en av Sveriges märkligaste män och är medlem av de mest framstående filosofiska sällskapen i Europa.»

»*Jan. 2.* I dag anträdde vi vår återresa till Stockholm. Vår gamla vagn gick sönder och måste nödtorftigt lagas under resan. Det blev sent, innan vi finga lämna den sista gästgivaregården på vägen, så vi voro mycket glada, då vi kommo i sikte av Stockholms portar.»

Resa i Dalarna.

Under ferierna sommaren 1822 företog Edward en studieresa genom Dalarna tillsammans med doktor Hedenborg. Vägen togs över Dannemora och Gävle till Falun, Mora och Älvdalen.

Dannemora intresserade honom mycket. Till sin förvåning fann han, att gruvornas omgivning icke var svart och förbränd utan bördig. Han skrev härom: »I sanning en underbar plats, där jorden ur sitt innandöme lämnar det bästa järn, som finnes i världen.» Då han aldrig sett någon gruva, var han mycket ivrig att få stiga ned i en av dessa. Alla anordningar vid gruvdriften voro givetvis då mycket primitiva. Vid mynningarna av gruvorna var en framskjutande plattform utbyggd. På denna stod en kran, varmed malmen hissades upp. Denna kran drevs av två hästar, utom vid en gruva, där den drevs av en ångmaskin. Maskineriet för pumpning, helt och hållet av trä, drevs av ett vattenfall långt därifrån.

Emedan varken Edward eller hans ressällskap vågade stiga ned i gruvorna i den tunna, vari malmen upphissades och arbetarna nedfirades, klevo de ned på stegarna. Denna nedstigning var till en början ganska besvärlig men gick sedan allt bättre och bättre. Vad som mest förvånade Nonnen var, att de under nedstigandet gingo över små »isberg» av ända till 18 meters genomskärning.

Under det de stodo och betraktade gruvarbetarna, som voro sysselsatta med borrning i bergen, hördes ett dån, liknande en hård åskknall. Denna ekade kraftigt från klippa till klippa över klyftorna emellan dem. Dånet förorsakades av en sprängning, som verkställdes helt nära, där resenärerna stodo.

Omgivningen var storartad: över dem stora framskjutande klippavsatser, däremellan väldiga klyftor eller grottor omgivna av gigantiska pelare, under åskådarna djupa avgrunder av klippor och is. Mörkret och skuggorna gjorde, att allt såg hemlighetsfullt ut, framkallande en underbar stämningsbild.

Kölden i gruvan var ganska avsevärd, varför besöket där blev av kort varaktighet. Den återstående delen av dagen använde Edward för att söka efter och samla mineralier. Med detta samlande fortsatte han ivrigt under hela sin resa och hopbringade sålunda en hel mängd mera ovanliga mineralier. Dessa och många andra förvarades sedan i två stora skåp i lektionssalen på Degerberg och kommo till nytta såsom åskådningsmateriel, när lantbruksinstitutet och lantbruksskolan inrättades därstädes.

I Gävle gjordes endast ett kort uppehåll, varefter resan fortsattes till Falun. Denna stad besöktes två gånger, nämligen även vid återfärden från Mora och Älvdalen. Det senare besöket i Falun varade i tre dagar, varunder stadens fabriker och gruvor närmare studerades. Angående resenärernas nedstigande i »Stora kopparbergsgruvan» säger Nonnen, att de gingo ned på trappor, som voro så litet sluttande, att t. o. m. hästar kunde gå ned på dem. De vandrade genom trånga gångar, där luften kändes tryckande instängd. Så kommo de till stora grottor med välvda tak så höga, att de knappast vid

fackelskenet kunde se, var de slutade. Ställvis var det så varmt i gruvan, att arbetarna där måste gå halvnakna eller i nästan full »paradisdräkt». Även i Falun fortsatte Edward ivrigt med sin insamling av mineralier, bland dessa många rara exemplar »Falu stenar». Natten innan de lämnade Falun använde han för att inpacka alla mineralier, han samlat i Dalarna. De fyllde tre fjärdingar, som vid lägligt tillfälle skulle sändas till Stockholm.

Resan från Falun till Mora förbi Rättvik utefter den vackra Siljan måste göras under regnväder, men ändå var Edward förtjust i vad han såg av denna natursköna och historiskt märkliga bygd. Hans reskamrater sovo under en del av resan. Härom säger han: »Att kunna sova, när man reser igenom en så vacker trakt, och att vara så litet berörd av det sköna i naturen, är enligt min tanke oförlåtligt.»

Omedelbart efter framkomsten till Mora besöktes den s. k. »Klockgropen» eller »Klockgropsbacken», där Gustav Vasa julen 1520 talade till de församlade Moramännen, vilka den tiden utgjordes icke blott av dem, som bodde i Mora, utan även av dem, som voro från Älvdalen, Våmhus, Sollerön, Venjan, Lima och Transtrand.

Sedan fortsattes resan till Älvdalens porfyrverk. Detta synes hava särskilt intresserat Edward, ty han skriver rätt mycket därom i sin resedagbok. Ur dessa anteckningar må här blott några uppgifter återgivas:

»Att hugga och forma blocken är ett mycket långsamt arbete och är ett utmärkt exempel på dalkarlarnas tålamod och uthållighet. Alla arbeten verkställas av dalkarlar från socknen eller kringliggande bygd, och hava de uppnått en förvånande skicklighet. De forma vaser och andra prydnadsföremål så skickligt, som om de hade formats av en artists hand. Såsom bevis för, hur tålamodsprövande detta arbete är, kan nämnas, att en van arbetare har göra en hel månad att forma en vas c:a 0.3 meter hög. Slipning och polering m. m. verkställes med tillhjälp av maskiner.» Vid besöket höll man på att slipa en stor porfyrvas. Detta arbete hade pågått i sex månader, och ännu var vasen ej färdigslipad.

Hemresan togs över Falun, Säter, Hedemora och Sala. Resenärerna återkommo till Stockholm den 15 juli.

Sista vintern i Stockholm.

Strax efter återkomsten från resan i Dalarna gjorde Edward ett besök hos sina föräldrar i Göteborg. Han återvände till Stockholm i oktober. Vid denna tidpunkt hade doktor Hedenborg lämnat sin befattning såsom Edwards studieledare och doktor *Nerman* trätt i hans ställe. Nerman var då läkare vid livgardet till häst samt docent vid Karolinska institutet. Doktor Nerman tyckes bättre hava förstått sig på sin unge elevs livsintressen än doktor Hedenborg. Härom skriver fadern till sonen Edward: »Det fägnar mig mycket, att du hyser en så kärleksfull vördnad för doktor Nerman.»

Under vintern 1822—1823 åhörde Edward de föreläsningar i mineralogi, som professor *N. V. Almroth*[1] höll å läroverket vid Marieberg, samt övervar ibland även riksdagens förhandlingar.

Det var en relativt lycklig tid, under vilken den unge Nonnen kom till Stockholm. Det tryckta tillstånd, varunder Sverige lidit till följd av de finska krigen och Gustav IV Adolfs svaga regering, var nu ett minne blott. Under Karl XIV Johan hade »känslan av upplivad nationell kraft höjts och man hoppades på en ärorik tid under den nye konungen, som redan väckt fosterländsk hugstorhet». Det var en tid, då begåvade, målmedvetna unga män arbetade för sitt fosterlands framåtskridande, sättande sin stämpel på sin tid. Sådana män hade Nonnen lyckan räkna såsom sina lärare och vänner.

Brevväxling med professor M. Faraday.

Den brevväxling, som fördes mellan professor Faraday i London och Edward Nonnen efter dennes flyttning till Sve-

[1] *Nils Vilhelm Almroth* var då adjunkt vid Karolinska institutet samt lärare i kemi och mineralogi m. m. vid Marieberg. Utnämndes 1835 till överdirektör för mynt- och kontrollverken i riket. Född 1797, död 1852.

rige, är anmärkningsvärd. Det är förvånande, att en så lärd man gav sig tid att skriva långa brev till en femtonåring.

Uti ett brev av den 19 december 1819 skriver Faraday: »Jag är mycket belåten med det metodiska sätt, varpå du beskriver dina resor. Detta visar den förmåga du äger att observera allt och fästa din uppmärksamhet på det, som är omkring dig. Jag är ej mindre glad över, att du trives gott i det land du flyttat till, de nya omständigheter du kommit uti, och med dina nya vänner. När du får tid, så blir jag tacksam att få en beskrivning om de seder och bruk, som äro olika våra, deras förtjänster och lämpligheten av dessa bruk för deras omständigheter. Du känner mig så väl, att du kan förstå, att jag helst hör om sådana plägseder, som äro bättre än våra.

Du är nu mycket nära ett centrum för kemisk vetenskap. Jag hoppas därför, att du kommer att hopsamla för mig allt som är nytt. Här hava vi för närvarande just intet nytt att berätta.»

Den 6 mars 1820 skriver Faraday åter: »Jag är glad, att du fått tillfälle att se litet av världen (jag menar dess yta). Då du på din sista resa drog nytta av vad du såg, är jag övertygad om, att du gjort detsamma nu. Du ser jag talar till dig ännu som en lärare, men saken är den, att du uppförde dig så väl som elev, att det ej är underligt, om minnet av den tid vi voro tillsammans är starkt hos mig. — — — Du talar om *Aurora Borealis*,[1] som du såg i oktober. Då jag vet, att du är pålitlig i dina meddelanden, så skall jag nämna härom uti min tidskrift 'Missilanian'.»

Sistnämnda tidskrift utgavs av »The Royal Institution» i London. Att Faraday i denna vetenskapliga tidskrift intog vad Edward Nonnen skrivit vid 16 års ålder, är ju även ett högst anmärkningsvärt sakförhållande, vittnande om gossens stora begåvning och skarpa iakttagelseförmåga.

Det sista brev, som Faraday tyckes hava fått tid att skriva till Edward N., är från januari 1822. I detta brev säger han bland annat: »Jag har nu för tiden nästan intet ögonblick,

[1] *Norrskenet.*

som jag kan kalla mitt eget, men jag är mycket glad att höra, hur ivrig du är att förvärva dig kunskaper. Fullfölj dina studier ivrigt och djärvt men på samma gång försiktigt, så skall det gå dig väl. — — — Jag är, min käre Edward, en som alltid är intresserad i din framgång och din vän

M. Faraday.»

Då Edward Nonnens syster Emily var i London 1842, besökte hon enligt sin broders önskan professor Faraday, vilken då stod på höjden av sitt rykte såsom upptäckare på elektricitetens område. Han talade då ännu med värme om sin forne oförgätlige elev och berättade även, att det var för Edwards skull han anordnade sin tidiga morgonföreläsningskurs för skolgossar. Dessa föreläsningar höllos från kl. 6 till 8 på morgonen.

TREDJE KAPITLET.

Åren 1823—1827.

Elev vid Engeltofta.

För att vinna praktik och skaffa sig kunskap om Sveriges jordbruksförhållanden vistades Nonnen på *Engeltofta* i Skåne från juli 1823 till hösten 1824. Denna egendom stod då ännu i gott rykte för sitt jordbruk sedan den i det skånska lantbrukets historia berömde majoren *C. G. Stjernsvärds* verksamhet där. Denna verksamhet var så betydande, att en kort skildring därav bör beredas plats i detta sammanhang.

Carl Gustaf Stjernsvärd, född 1767, död 1825, mottog Engeltofta 1794 med stor skuld. Han insåg snart, att det då i Skåne brukliga sättet att sköta jorden aldrig skulle kunna bereda honom tillräcklig vinst. Han begärde därför av sin vän, lorden av Kellie, förut engelsk konsul i Göteborg, några dugliga jordbrukare från Skottland. I april månad 1803 fick han från Kellie ett »helt ekonomiskt batteri» bestående av 1 lantbrukare, 1 uppsyningsman, 2 smeder, 3 mekaniker och 2

plogkarlar. Stjernsvärd anlade genast på Engeltofta en fabrik för tillverkning av åkerbruksredskap efter engelskt mönster, vilka snart spriddes i Skåne. Samtidigt började odlingar efter skotska metoder. Vid denna tid utfärdades enskiftesstadgan för Skåne. På grund härav sammanförde Stjernsvärd de spridda jordstyckena till ett sammanhängande helt, som han indelade i 19 gårdslotter. Dessa bebyggdes och utarrenderades utom 3, nämligen Engeltofta, Kelliehus och Nådala, vilka sköttes under eget bruk.

Hoveriet[1] avskaffades, foderväxter odlades, förädlade boskapsraser infördes, mejeri anlades, skog planterades, och ett stort tegelbruk byggdes. Genom allt detta uppdrev Stjernsvärd på 20 år gårdens avkastning från 700 till 7,000 tunnor säd, oberäknat 1,000 tunnor rotfrukter. Dessutom hade han på samma tid försett Engeltofta med allt, som erfordrades för dess skötsel och vidmakthållande, däribland uppfört 110 större och mindre byggnader.

Till följd av många tillstötande missöden måste Stjernsvärd år 1819 sälja Engeltofta till konung Karl XIV Johan, som förut ofta understött honom med lån. Detta olyckliga slut på Stjernsvärds reformatoriska företag gav naturligtvis fritt lopp åt det klander, som redan förut låtit höra sig om honom. Eftervärlden har dock gjort honom rättvisa. Det år 1849 hållna allmänna svenska lantbruksmötet i Malmö erkände offentligen hans förtjänster, och vid skånska lantbruksmötet år 1856 upprestes på en kulle vid Nådala en genom subskription åstadkommen minnesvård över honom. Minnesvården består av en stympad obelisk på en hög piedestal, å vars ena sida läses: »Åt majoren och riddaren C. G. Stjernsvärd, död 1825. En erkänsam eftervärld reste minnesvården 1856. Hans minne skall beständigt fortleva genom de efterdömen han lämnat.» På andra sidan står: »Med omdöme före sin tid och klar blick i framtiden tillämpade han ny lanthushållning i så allmänt gagnelig riktning, att han förvärvat sig ett välförtjänt rum bland utmärkta medborgare.»

---

[1] *Hoveri* kallades det arbete, som den s. k. fästebonden hade att utföra till brukande av godsägarens jord.

Nonnen mottogs å Engeltofta av den av konungen till förvaltare utsedde översten de Mattoni. Om sin flyttning hit säger Nonnen: »Denna flyttning var lycklig, ty min hälsa hade något lidit men återvanns av havsbaden vid Engeltofta.» Nonnen betonar samtidigt, att gården genom vanskötsel efter Stjernsvärds frånträdande var stadd i förfall. Av vad Engeltofta varit syntes nu endast ruinerna. Då Nonnen hade en så sorglig anblick för ögonen, trivdes han ej där, detta fastän tillfälle till praktisk övning förefanns och av honom flitigt begagnades.

Elev vid Möglin i Tyskland.

År 1824 i oktober begav sig Nonnen till Thaers[1] lantbruksinstitut *Möglin* i Tyskland. Resan dit togs över Ystad och Stralsund. I Pommern gjordes ett kort uppehåll hos en godsägare Hofmeijer, vilken sommaren 1823 hade gästat John Nonnen i Göteborg. Vid detta tillfälle hade Hofmeijer tillstyrkt, att Edward skulle gå igenom en kurs på Möglin, där han själv varit elev.

Nonnen gjorde detta uppehåll på resan för att av H. erhålla goda råd angående den förestående kursen på Möglin och således något på förhand sätta sig in uti förhållandena därstädes. Han framkom till institutet före kursens början och blev då Thaers 500:e elev.

På Möglin kände sig Nonnen genast hemmastadd. Tiden flydde raskt under ständigt arbete. Eleverna voro under föreläsningarna väl upptagna med att göra anteckningar. Fastän doktor Thaer var 72 år gammal, voro hans föreläsningar »de mest utmärkta man kan höra», säger Nonnen. Umgänget med lärarna på de få lediga stunder, som förekommo, var av intresse för och verkade i bästa mening uppfostrande på eleverna.

Nonnen var den yngsta bland de 12 elever, som då vistades på Möglin. Det oaktat vann han snart sina kamraters

[1] *Albrecht Thaer*, tysk agronom, det rationella lantbrukets skapare. Öppnade 1804 på godset Möglin nära Potsdam ett lantbruksinstitut, som blev ett mönster för dylika i andra länder.

förtroende i särdeles hög grad. Såsom bevis härför må nämnas, att när han för dem omtalade sin plan att stanna på Möglin ännu en vinterkurs (1825—1826), beslöto genast 5 av dem att även kvarstanna och anmälde denna sin önskan följande dag till doktor Thaer. Nonnens gamla idé att själv en gång inrätta ett lantbruksinstitut började vinna stadga och klarhet under hans första vinterkurs vid Möglin. Härom vittnar följande »bordsamtal». Under pågående måltid blev Nonnen en dag tillspord, huru han, som nu var van vid talrikt sällskap, skulle kunna finna sig i att vistas mera ensam på en gård i Sveriges skogar. Han svarade med hänförelse: »*O, då samlar jag omkring mig lika många som här nu finnas!*» Doktor Thaer var närvarande vid detta tillfälle och var sedan så artig mot Nonnen, att han med anledning av detta samtal höll en serie föreläsningar »*Om lantbruksskolors inrättande och ledning*».

Vid Möglin kände sig Nonnen mycket lycklig. Han hade här funnit, vad han längtat efter, nämligen lanthushållningen behandlad som en aktad vetenskap och bildade unga män av goda familjer, som med intresse ägnade sig åt dess studium. Från hans vistelse där finnas endast få brev. Dock skriver han hem ibland angående arbetet på institutet, t. ex. en gång sålunda: »Professor Korté håller nu på med föreläsningar om redskapsslöjd, ett ämne som mycket intresserar mig.»

Under *sommarferierna 1825* gjorde Nonnen en studieresa till mera bemärkta lantegendomar och andra ställen i trakten av Magdeburg. Hans egentliga studieresor för sin utbildning till agronom företogos följande år.

Vintern 1825—1826 fortgick under flitiga studier vid Möglin. Om lärotiden där säger Nonnen själv, att den var den *lyckligaste i hans liv*.

Den 10 april 1826 tager han avsked av »*Fader Thaer*», såsom eleverna kallade honom. Angående detta avsked skriver Nonnen till sin far: »Du kan förstå, huru rörd jag var, när jag tog avsked av denne vördnadsbjudande gamle man. Han visade mig ock all vänlighet genom att giva mig ett rekommendationsbrev, vari han rekommenderade mig på ett sätt,

som jag icke är värd, till sina vänner och gynnare, ett brev, som kommer att vara mig till allra största nytta, då det ger mig tillträde till alla de lantbrukare, vilkas bekantskap jag önskar göra. Jag fruktar, att jag icke skall återse denne aktade vän, ty han är mycket klen och har nyligen legat sjuk i två månader.» Det blev dock förunnat Nonnen att ännu en gång, innan han ett år därefter lämnade Tyskland, träffa Thaer och tillbringa en dag hos honom.

Ovan nämnda rekommendationsbrev hade följande lydelse: »Förevisaren av detta, herr Edward Nonnen, tillhör ett engelskt, nu i Göteborg etablerat köpmanshus. Han har uppehållit sig på härvarande lantbruksinstitut i ett och ett halvt år och vill nu för att förkovra sig i lantbruk, teknik och naturvetenskap göra en resa genom en del av Tyskland. Det gläder mig särskilt mycket att kunna rekommendera honom för mina vänner och gynnare såsom varande en talangfull, kunskapsrik och mycket solid ung man, vars bekantskap och umgänge ni säkert skall finna intressant och tillfredsställande.»

Att doktor Thaer ej delade sin elevs mening, då han ansåg sig okunnig, framgår av ovan citerade brev. Nonnen hade nämligen alltid mycket små tankar om sig och sin förmåga. Det var därför, som han sökte råd och stöd av sina vänner. Härigenom vann också hans arbete i stadga.

Resa i Tyskland och Österrike.

Våren 1826 började Nonnen sin längsta studieresa. Den varade 8 månader, och under denna tid färdades han genom Sachsen, Schlesien, Mähren och Rhenprovinsen.

Till att börja med företogs resan till fots, och som bevis på sin vänskap följde tre av hans kamrater med honom ett par mil på vägen. Hans far fruktade, att om sonen kom till fots, så skulle han ej röna ett så vänligt mottagande på de stora godsen, som om han kom åkande. Denna farhåga visade sig dock vara obefogad, ty Nonnen mottogs överallt med stor vänlighet.

I hertigdömet Anhalt-Dessau besökte Nonnen ej mindre än 8 större och mindre lantegendomar. Här behövde han ej ens visa Thaers rekommendationsbrev. Alla voro så tillmötesgående, att han fann det rätt svårt att skiljas från dem, när tiden fordrade detta. De mindre jordbrukarna voro särdeles stolta över, att någon kom från Sverige för att se deras fält. Alla voro glada över att få besök av en f. d. elev hos Thaer.

I Leipzig stannade Nonnen en hel månad för att »studera ull», ty vid denna tid omfattades fårskötseln med stort intresse i Sverige. I ett brev till sin far i mitten av maj 1826 skriver han: »Du behöver ej, käre fader, frukta, att jag vandrar kring landet som en pilgrim i forntiden utan att se respektabel ut. I Leipzig köpte jag nämligen ett vackert medelstort sto, som mycket rekommenderats till mig.» I köpet ingick även sadel och betsel. Nonnen förklarar sig nöjd med affären, »ty stoet (Rosinanta) har alla egenskaper, som fordras för en lång resa, springer fort utan att stöta och är stillsamt».

Packningen på hästryggen hade Nonnen anordnat sålunda: Vid sadeln voro 2 stora fickor fästade, en på vardera sidan, och i dessa hade han sitt »gepäck». Bakom sadeln var hans oljedukskappa fastsurrad. Under regnväder höll denna kappa såväl ryttaren som halva hans häst torra. Angående denna utrustnings praktiska nytta säger Nonnen: »Jag har det så väl ordnat, att jag t. o. m. skulle kunna utsträcka min resa ganska långt in på hösten.»

Under augusti månad stannade Nonnen 12 dagar hos en framstående lantbrukare *Block*[1] på hans lilla mönstergård Schierau i Schlesien. Block var en god vän till Thaer. Redan första dagen, som Nonnen vistades på Schierau, visade Block honom manuskriptet till ett arbete i lanthushållning, som han ämnade utgiva om några år. Vid första genomögnande av detta manuskript fann Nonnen, att ett utdrag ur detsamma skulle bliva till stor nytta för honom i framtiden. Han bad därför Block att få stanna hos honom några dagar mot erläggande av samma avgift som de övriga eleverna på Schierau. Block svarade, att Nonnen kostnadsfritt fick stanna hos honom

[1] *Block* blev Amtsrat år 1835.

så länge det var möjligt utan att allför mycket rubba den uppgjorda resplanen.

För studerande av nämnda manuskript och för antecknande av utdrag ur detsamma steg Nonnen upp kl. 4 varje arbetsdag under denna sin första vistelse på Schierau. Block ägnade 1—2 timmar varje morgon åt sina elever. Han föreläste ej för dem utan samtalade med dem eller gav dem frågor, som de skulle besvara skriftligen. Ibland gav han dem uppgifter för ekonomiska beräkningar inom lanthushållningen.

I brev hem karakteriserar Nonnen Block såsom »en av de mest outtröttliga och klassiska lantbrukare han sammanträffat med på sin resa och tillika en av de mest kända i Tyskland».

Från Schierau fortsattes resan genom Schlesien och Mähren till Wien. Därifrån skrev han den 7 september, att han besökt många intressanta egendomar i Mähren. Från Wien anträddes återfärden norrut med Schlesien och egendomen Schierau som mål. Block hade nämligen i brev hälsat Nonnen välkommen åter till Schierau samt meddelat, att rum stod i ordning till hans förfogande. Under denna sin färd norrut sålde Nonnen sin häst, som varit en trogen hjälp och reskamrat för honom under mer än 6 månader. Om denna försäljning säger han vemodigt: »Från det ögonblick jag sålde min häst har min resa varit mycket obehaglig, och jag har blivit fördröjd av olika omständigheter.»

Den 22 november 1826 återkom Nonnen till Schierau, och följande dag skrev han hem till sin far: »De första rader jag skriver härifrån adresserar jag till dig för att låta dig veta, att jag ankom hit i går kväll välbärgad och vid god hälsa efter att hava fullbordat min långa rundresa. Det blir min uppgift att använda all min arbetsförmåga för att vinna mera kunskap uti lantbruksvetenskap, innan jag åter anträder en resa till våren. Jag är glad att nu vara välbehållen i vinterkvarter.»

I Schierau stannade Nonnen över vintern till den 18 mars 1827, då han fortsatte resan över Möglin, Magdeburg, Frankfurt, Köln, Düsseldorf, Aachen, Bryssel, Antwerpen, Gent och Ostende. Under den färden gjordes endast kortare uppehåll

här och där. På Möglin stannade han denna gång ej mer än över en dag, men i närheten av Gent stannade han i 8 dagar. Från Ostende fortsattes resan med segelfartyg till England.

Resa i England och Skottland.

Omedelbart efter sin ankomst till England och London uppsökte Nonnen sin syster Fanny och hennes man, engelska pastorn i Göteborg, Rev. M. Morgan. De voro nu på besök i England och hade överenskommit att sammanträffa med Edward i London. De första intrycken vid detta sammanträffande skildrar fru Morgan rätt humoristiskt i brev hem sålunda: »Vi voro bjudna att tillbringa några dagar hos vänner på Stamford Hill men hade sagt till vår värdinna, att om Edward kom, skulle hon omtala för honom, var vi voro. Ungefär vid 6-tiden på eftermiddagen, då jag stod och blickade ut genom fönstret, såg jag ett åkdon stanna och en herre klädd i reskappa och mössa överhöljd av damm stiga ut och hastigt springa uppför trädgårdsgången. Jag ropade genast: 'Där är Edward!' Morgan och jag skyndade nedför trappan att möta honom men kunde knappast känna igen honom. Han hade förändrats mycket och till sin fördel. Han var kraftigare än förut men ännu samma enkla naturens barn som alltid. Följande morgon träffade vi honom i trädgården. Efter en hjärtlig hälsning började vi undersöka hans beklädnad. Resmössan blev genast kasserad, och hatten, som han köpt i Berlin för 5 kr., var sliten i kanten, så vi ansågo det nödvändigt, att han skaffade sig en ny. Hans svarta rock hade under 3 år använts som bäst och nu senast som resrock; västen var av för grovt tyg, varför dessa persedlar fingo ersättas med andra. Resten av kläderna voro däremot nya. Vi ansågo det även rådligt, att han uppsökte en barberare, ty massan av hår, som krönte hans huvud, gav utseendet av en moppe. Han sändes därför in till staden för att ombesörja allt detta. När Edward återkom från staden, var han alldeles renoverad och förändrad till sin fördel.»

Av denna skildring framgår, att Nonnen redan i sin ungdom var flärdfri och tänkte litet på sig själv och sitt utseende, ett karaktärsdrag, som han bibehöll under hela sitt liv.

Alla hans gamla vänner i London ville nu gärna se honom hos sig, varför den ena bjudningen följde på den andra. Både han och hans syster Fanny påmindes härunder på ett angenämt sätt om den tid, då familjen Nonnen hade sitt hem i London. Edward fann umgängeslivet bland gamla vänner både behagligt och intressant men var dock ej nöjd därmed. Han tyckte, att den dyrbara korta tid, han hade disponibel för lantbruksstudier i England, på detta sätt delvis blev förspilld. Så snart han fick sina rekommendationsbrev i ordning, begav han sig därför ut till landet.

Under senare delen av maj månad började Nonnen sina lantbruksstudier i England hos mr Hughes, bosatt i *Kent*.[1] Här sammanträffade han med en mycket intelligent lantbrukare, mr Foster, som i officiellt uppdrag genomrest vartenda grevskap i England och Skottland. Foster gav Nonnen mycket goda råd ifråga om resplan inom öriket. Överallt i Kent blev han mycket väl emottagen och kände sig som hemma. Värdarna gjorde sig mycket besvär med att visa honom allt av intresse inom sina lantbruk.

Bland alla de egendomar, Nonnen besökte, var Holkam Hall en, som mycket översteg hans förväntningar. Dess 75 år gamle ägare, mr Coke, tog emot honom mycket kyligt till att börja med, men »jag lyckades snart tina upp honom», säger Nonnen i sina anteckningar om besöket på Holkam.

Från *Kent* fortsattes resan till *Norfolk*[2] och *Suffolk*[3] samt därifrån till *Skottland*. Uti Skottlands jordbruk var Nonnen mycket förtjust. Om detta säger han i brev till Thaer: »I sydligare delen av detta land, i synnerhet i närheten av Edinburgh i östra och mellersta delen av *Lothian*,[4] som med full rätt kallas 'Britanniens trädgård', kan endast kulturen i en del av Norfolk jämföras. Uti den härliga dalgång, som sträcker

[1] *Kent*, grevskap i sydöstligaste England.
[2] *Norfolk*, grevskap i östra England.
[3] *Suffolk*, östligaste grevskapet i England.
[4] *Lothian*, landskap i östra Skottland, delat i flera grevskap.

sig mellan städerna Perth och Dundee är bördigheten ännu yppigare än i den sydliga delen av Skottland.»

Från södra och östra delen av Skottland fortsattes resan norrut till Perthshire o. s. v. och därifrån till Glasgow. I brev hem därifrån berättar Nonnen, att han i norra Skottland såg klippor som i Sverige, men att bergen där äro långsluttande samt bevuxna med gräs och ljung. Detta förhållande är av stort värde för de högländska jordbrukarna, ty dessa bergssluttningar erbjuda ett utmärkt bete för får, fastän de ej lämpa sig för sädesodling. Fårskötseln är därför den viktigaste näringsgrenen inom lanthushållningen i norra Skottland. En lantbrukare här kan äga många tusen får.

Efter besök på några lantegendomar söder om Glasgow reste Nonnen åter till Edinburgh, ty tiden var nu inne att med allvar tänka på återresa till Göteborg.

Angående beskaffenheten av den yrkesutbildning han vunnit dels under sin vistelse vid Möglins lantbruksinstitut och dels under sina studieresor i Tyskland, Österrike, England och Skottland gör Nonnen följande jämförelse:

»Vistelsen vid Möglin erbjöd tillfälle att inhämta klarare inblick över lantbrukslärans olika delar och de för dess studium erforderliga vetenskapsgrenarna, som endast kan vinnas vid ett lantbruksinstitut, där allt föredrages i sammanhang. Vistelsen i Norfolk och Skottland erbjöd tillfälle att få närmare kunskap om den praktiska åkerbearbetningen med fullkomnade redskap och dessas korrektmässiga förande, något som man den tiden ej kunde få se annorstädes.» Nonnen slutar denna jämförelse med att säga: »*Det synes skäl att ångra att hava ägnat en hel sommar åt resor i Tyskland och nu ej kunna kvarstanna i Skottland och där få själv någon tid deltaga uti jordbruksarbetena.*»

I de brev, Nonnen skrev hem under sin resa i England och Skottland, talar han ej mycket om lantbruket i dessa länder. Men därom skriver han mycket utförligt till Thaer för hans tidskrift: »*Möglinsche Annalen.*»

I september 1827 återvände Nonnen till Göteborg.

II.

NONNEN UPPRÄTTAR LANTBRUKS-INSTITUT PÅ DEGEBERG

FJÄRDE KAPITLET.

Åren 1827—1828.

Resa i Sverige för köp av lantegendom.

Efter trenne väl använda läroår i Tyskland, Österrike, England och Skottland stod Nonnen hösten 1827 väl rustad för det mödosamma värv, som väntade honom i hans nya fosterland. Det gällde nu närmast för honom att välja plats och skaffa sig en lantegendom, där han i praktisk verksamhet kunde omsätta de grundliga insikter i lanthushållning, han förvärvat.

Hans morbroder Robert Lorent föreslog, att han skulle arrendera *Lerjeholm*. Lorents avsikt med detta förslag var, att Edward då, samtidigt med jordbruksyrkets utövande, kunde sätta sig in uti affärsförhållandena vid Klippans sockerbruk, vara sin far till hjälp och kanske fortsätta driften efter Lorents och John Nonnens död. Att detta varit fördelaktigt för den Nonnenska familjens framtid visas i fortsättningen, men det hade mer eller mindre brutit Edward Nonnens bana som lantbrukare.

Lorents förslag tilltalade varken Edward eller hans fader. Denne ansåg, att om hans son bleve arrendator hos en släkting, så skulle han ej hava samma handlingsfrihet eller kunna utveckla sig så fritt, som om han brukade en egen gård.

Efter återkomsten från England stannade Nonnen ej länge i sitt hem Liseberg utan begav sig snart åter ut på resor för att före vinterns inbrott lära känna Sveriges lantbruksförhållanden så mycket som möjligt.

4—253082. *Hallenborg, Edward Nonnen.*

Resan inåt landet företogs uppför Göta älvs dalgång. Han förvånades över, huru illa jordbruket sköttes i denna del av landet. Det fanns ej någon ordnad avdikning, varigenom yt- och grundvattnet kunde avledas från åkrarna. Dessa lågo härs och tvärs utan någon plan eller beräkning med hänsyn till växtföljd och brukning.

Det första längre uppehållet, han gjorde under denna resa, var å Frugården på Vänersnäs i Skaraborgs län. Om denna gårds dåvarande innehavare säger Nonnen, att han var »en ärlig och erfaren man, fastän han, liksom alla hans svenska bröder som styra plog, ännu ser allt såsom i en spegel på ett dunkelt sätt».

Från Frugården fortsattes resan till Lidköping och *Degeberg*. Denna egendom tilltalade honom särskilt. I Lidköping tillbringade Nonnen några timmar hos sin vän apotekare Kylander. Det var kanske hans närhet, som var en orsak till, att Nonnen kände sig dragen till Degeberg. Från Lidköping fortsattes resan till Mariestad. Hit ankom Nonnen den 8 november och besökte genast landshövdingen greve Arvid Posse. Denne mottog honom med stor vänlighet och förståelse för hans förslag *att möjligen kunna ordna en lantbruksskola på en lämplig egendom i Skaraborgs län.*

Landshövding Posse var besjälad av den allvarligaste föresats att, i den mån det var honom möjligt, medverka till genomförande av åtgärder för höjande av länets jordbruk, som vid denna tid delvis låg i lägervall. Greve Posse hade tänkt sig, att förbättringen delvis och så småningom skulle kunna genomföras sålunda:

En lämplig person åtoge sig att på en gård med ungefär 300—400 tunnland åker, delvis god och delvis dålig jord, anordna en lantbruksskola för bondpojkar. Dessa skulle stanna där i 2—3 år, varefter nya skulle antagas i deras ställe. Detta förslag tilltalade Nonnen, varför han till följande morgon uppgjorde en plan för dess realiserande. Då förslaget upplästes för landshövdingen, förklarade han sig belåten därmed och ännu mer därmed, att Nonnen sade sig vara villig att medverka vid dess utförande. Från Marie-

stad reste Nonnen till Jönköping och därifrån till egendomen Näs i Småland. Här stannade han några dagar hos gårdens ägare, *Johan Theofil Nathorst*. Detta besök ledde till en varm vänskapsförbindelse mellan dessa båda var och en i sin gärning framstående befrämjare av det svenska jordbrukets utveckling. Bekantskapen med Nathorst blev av stor betydelse för Nonnens senare verksamhet.

Angående J. F. Nathorsts verksamhet, enskilt och offentligt, må här nämnas några ord. Han var född 1794, gifte sig 1817 och bosatte sig på Näs. Här bedrev han ett ganska omfattande jordbruk, nyodlade och blev så småningom allmogens rådgivare och hjälpare. Detta även vid sjukdomsfall, emedan han var något kunnig i medicin.[1]

År 1823 flyttades Flyinge schäferi till Näs med villkor, att innehavaren årligen såsom arrende skulle avlämna ett visst antal avelsdjur. Dessa stamschäferier, liksom senare inrättade s. k. stamhålländerier, motsvarade vår tids avelscentra. Efter en resa i Sachsen och Preussen år 1826 för att studera dessa länders fårskötsel och genomgå en kurs på Möglin, utgav Nathorst sin »*Handbok i ullkännedom och fårskötsel*». Härför erhöll han Patriotiska sällskapets guldmedalj.

Från utgivandet av detta arbete torde den svenska ullkulturen efter vetenskapliga grunder tagit sin början. Nathorst inköpte för statens räkning 60 elektoralfår från det i hela Europa väl kända schäferiet på Möglin. På hösten 1831 inrättade han en *fårskötareskola på Näs* med understöd av statsmedel. Från denna skola, som upphörde 1839, utgingo en mängd skickliga fårherdar eller s. k. »schäfrer», varför man ej vidare behövde införskriva sådana från Tyskland. År 1840 flyttades schäferiet från Näs till Årup i Kristianstads län.

Åren 1841—1861 var Nathorst sekreterare i Lantbruksakademien, av vilken han blev hedersledamot 1862. Han avled i september samma år.

Från Näs fortsatte Nonnen sin resa över Halmstad till Skåne. I detta landskap besökte han flera större egendomar,

[1] Hans fader var assessorn och medicine doktorn *Johan Theofil Nathorst*, som köpte Näs 1798 och dog samma år.

däribland Örtofta, Bälteberga, Björnstorp, Årup och (för andra gången) Engeltofta.

I brev hem skildrar Nonnen livligt sina intryck särskilt från besöket å Björnstorp. Han fann dess ägare baron *Axel Gustaf Gyllenkrok* vara en synnerligen angenäm, intressant och märklig man, som t. o. m. skänkte honom 100 »rara mineralier». Baron Gyllenkrok var en ovanlig man i många hänseenden. Redan såsom ung började han att på Björnstorp samla en mängd utländska levande djur, vilken anläggning så småningom utvecklade sig till ett dyrbart museum för alla slags naturalster. För dessas insamlande fingo unga hoppingivande vetenskapsmän på hans bekostnad företaga till och med ganska långa resor. Dessutom anlade han en slags botanisk trädgård, bestående av såväl inhemska som utländska sällsynta trädslag. En särskild stiftelse, som helt och hållet har honom att tacka för sin tillkomst, är räddningshemmet på *Råby* för värnlösa och vanvårdade gossar, beläget nära Lund. Sina stora naturaliesamlingar skänkte Gyllenkrok sedan till Lunds zoologiska museum, där de under namn av Gyllenkrokska museet upptaga 3 stora rum. Gyllenkrok var en ädel människovän, vars minne sent kommer att utplånas ur Skånes och fosterlandets annaler. I sina bemödanden för medmänniskors bästa understöddes han av sin likasinnade maka, friherrinnan Malin Fock.

Från Engeltofta skriver Nonnen sitt sista brev hem under denna resa. Det är daterat den 20 december, och dess viktigaste meddelande är, att han beräknar komma hem julafton på förmiddagen. Till stor glädje för alla i hemmet ankom också deras kära Edward till Liseberg på själva julaftonen 1827.

En lycklig julhelg tillbringade nu Edward Nonnen hos de sina, från vilka han varit skild under många jular. Han stannade sedan hemma över vintern, sysselsatt med studerandet av de böcker, han skaffat sig under sina resor.

På försommaren 1828 begiver sig Nonnen åter ut på resa för att bese egendomar i Skaraborgs län. Det första brev han sände hem från denna färd är daterat Lidköping den 1 juli

1828. Däri omnämnes underhandling med greve A. L. Hamilton på Kålltorp angående köp av Degeberg, som Nonnen besökte även under denna resa. Underhandlingen ledde dock ej till något resultat.

Resan fortsattes genom Västergötland till Uddevalla, varunder uppehåll gjordes för att bese egendomar, som voro till salu. Under uppehållet i Uddevalla besökte Nonnen den i stadens närhet vackert belägna egendomen Kasen, som ägdes av den år 1823 från Skottland inflyttade William Thorburn. Om sitt besök på Kasen säger Nonnen blott i brev hem, »att han fått många goda råd av herr Thorburn».

Ej anade Edward Nonnen då, att herrskapet Thorburns lilla 3-åriga dotter Margareta, som då lekte med sina syskon under lindarna utanför det trevna hemmet, en gång skulle bliva hans hustru. Hans tankar vid denna tid angående val av maka gingo åt ett helt annat håll.

Från Uddevalla reste Nonnen till Rånnum i Älvsborgs län, ty denna egendom var även till salu. Att så många egendomar då voro till salu i Västergötland bekräftar vad som redan är nämnt, nämligen att ett bedrövligt tillstånd var rådande i detta landskap. Många av godsägarna i dessa bygder voro färdiga att göra konkurs, och många av gårdarna där kunde knappast finna köpare.

Rånnum hade ej heller de egenskaper Nonnen önskade. Han ställde därför åter sin färd mot Kålltorp för att upptaga underhandlingarna med greve A. L. Hamilton om köp av Degeberg. Nonnen synes nu hava kommit till full klarhet om, att bland det 40-tal egendomar, han besökt i olika delar av landet, kände han sig mest dragen till Degeberg.

Hans nästa brev till sin far är daterat den 13 augusti 1828 och innehåller en del uppgifter om det ifrågasatta köpet av Degeberg med det därtill hörande säteriet Stensholmen.

Köp av Degeberg.

Underhandlingarna om detta köp blevo ganska omständliga genom säljarens vacklande hållning under det de pågingo.

Detta gjorde, att Nonnen vid ett tillfälle var betänkt på att helt och för alltid avbryta dem.

I samråd med sin vän apotekaren Kylander i Lidköping avgav Nonnen den 19 augusti 1828 ett sista skriftligt anbud på egendomarna och deras inventarier samt sände det till säljaren, greve Hamilton på Kålltorp. Greven fordrade först, att kreatur och alla döda inventarier skulle lösas efter värdering av särskilt utsedda värderingsmän och föreslog t. o. m. att apotekare Kylander skulle tjänstgöra såsom en värderingsman. Om detta förslag säger Nonnen humoristiskt: »Greven föreslog, att Kylander skulle värdera oxarna, men jag vet ej, om han förstår sig på de fyrbenta herrarna så väl som på sina flaskor.»

Efter åtskilliga meningsutbyten brevledes, särskilt i fråga om inventariernas värdering och lösen, fick Nonnen den 30 augusti greve Hamiltons muntliga svar, att han skulle få köpa Degeberg och underlydande gårdar, Stensholmen, Smedegården och Glömstorp Backa, på de villkor, han själv uppställt, med gröda, inventarier och allt. Greven önskade blott en tillökning av 366 r:dr och 32 skilling i köpeanbudet, så att hela köpeskillingen uppgick till en avrundad summa av *59,000 r:dr,* vari inberäknades *1,000 r:dr,* som gårdens bönder voro skyldiga ägaren. Priset för samtliga fastigheter var *5,000 r:dr.* Då Nonnens anbud för övrigt antagits av säljaren, gjorde han ingen anmärkning angående den lilla summan, som tillökats, och förklarade sig villig öka sitt anbud med detta belopp.

Den 1 september 1828 avslutades köpet med tillträde samma dag. Efter nutidsförhållanden synes priset vara lågt, men så var icke fallet. Egendomarna i fråga utgjordes nämligen delvis av oskiftade andelar i var sitt byalag. Utom en liten del säteri, som hade en någorlunda regelbunden ägofigur, utgjordes själva huvudgården Degeberg av andelar i 4 olika byalag. Såsom ett ytterligare bevis för, att det ovan nämnda inköpspriset var fullt tillräckligt, må även nämnas, att i den annons, efter vilken affären kom till stånd, lästes bland annat, att Degeberg med utgårdar »*avses böra föda 30 nötkrea-*

tur». Då Edward Nonnens arvingar år 1896 sålde Degeberg med dithörande utgårdar, så föddes ett 90-tal nötkreatur endast på huvudgården.

Några uppgifter om Degebergs f. d. ägare.

Då Nonnen köpte Degeberg, sköttes egendomen av en rättare vid namn Anders Nilsson. Han hade åtskilligt att berätta om de personer, som under närmast föregående tider ägt Degeberg.

Omkring 1680 var Stensholmen huvudgården och ägdes av medlemmar tillhörande den friherrliga släkten Bonde. Vid samma tidpunkt ägdes Degeberg av tvenne bröder Deffenfelt och efter dem av ryttmästare Carl Magnus Lilliehöök.

I mitten av 1700-talet bodde en baron Natt och Dag på Degeberg. Efter honom blev en lagman Hummelhielm ägare till båda gårdarna. Han avled 1785 och hans änka, född Posse, bodde flera år på Stensholmen. Hon hade en fosterdotter, som blev gift med greve A. F. Frölich och bodde på Degeberg. Efter fru Hummelhielms död köpte överstelöjtnant C. H. Ramsay egendomarna för endast *14,000 riksdaler*. Efter hans död brukade änkan båda gårdarna med biträde av en rättare på vardera gården, till dess hennes måg häradshövding B. J. Silfverschiöld övertog dem på arrende för 400 tunnor spannmål per år.

Efter fru Ramsays död såldes gårdarna till baron C. Bonde. Han utarrenderade dem till överstelöjtnant Ehrengranat år 1825 mot ett arrende av 500 tunnor spannmål per år. Första arrendeåret, d. v. s. 1826, blev det missväxt, så att Ehrengranat skördade endast 480 tunnor säd på båda gårdarna tillsammans, varför baron Bonde av godhet mot arrendatorn tog gårdarna under eget bruk i slutet av 1826.

I början av 1827 sålde baron Bonde både Degeberg och Stensholmen till greve A. L. Hamilton. Ingen av de tre sistnämnda herrarna bodde på gårdarna, utan dessa sköttes av rättare. Dels på grund härav och dels emedan gårdarna ofta

bytt ägare under de senaste åren, voro de nästan i vanhävd, då Edward Nonnen tillträdde dem.

Till en början tyckte gårdsfolket och de underlydande bönderna, att de fått »en underlig herre» till husbonde. Detta omdöme grundades dels därpå, att Nonnen var utlänning, och dels därpå, att han vid sina besök såsom spekulant på Degeberg och därtill hörande utgårdar ej endast beság egendomarna utan hade med sig en »spadkäpp», med vilken han grävde här och där på åkrarna och tog jordprov. Vad han skulle göra med dessa jordklimpar kunde folket ej förstå. Nonnen hade givetvis praktiska skäl för sitt tillvägagående. Genom att kemiskt undersöka dessa jordprov blev han övertygad om, att den åkerjord, från vilka proven voro tagna, var till sin natur av särdeles god beskaffenhet, fastän för tillfället utsugen och nästan i vanhävd.

Degebergs beskaffenhet, då Nonnen blev ägare därav.

Degeberg och Stensholmen äro belägna i Rackeby socken, Kållands härad, Skaraborgs län, vid Vänern, omkring 1 $^{1}/_{4}$ mil från Lidköping. Med underlydande hemman utgöra dessa gårdar tillsammans 8 $^{5}/_{8}$ mantal. Arealen åker på gårdarna var vid Nonnens tillträde av desamma 250—260 tunnland, huvudsakligen bestående av lera och lermylla. Skogsarealen utgjorde omkring 200 tunnland barr- och lövskog, därav en del vacker ekskog.

Med avseende på huvudgården Degebergs utseende vid denna tid upplyser ändelsen »berg» i namnet något därom. Själva tomten utgjordes av en kal bergbacke. På densamma voro några hus och logar uppförda, liksom kastade om varandra i spridd ordning. Ägorna voro enligt det gamla bruket överkorsade i alla riktningar av pittoreska gärdesgårdar. En stor del av gärdena lågo i träde. Vägarna voro usla och gingo i möjligast fula krökningar. Byggnaderna voro i ett bedrövligt skick. Om manbyggnadens beskaffenhet skriver Nonnen: »Greve Hamilton har låtit taga utav taket, höjt väg-

garna med några stockar och lagt på ett nytt tak men ännu ej hunnit sätta upp skorstenarna, som tagits ned ända till golvet på vinden. Dessa skorstenar voro på sin tid försedda med rökrör från 7 rum, vilka därför nu ej kunde eldas.» Denna omständighet var särskilt bekymmersam för Nonnen, som tillträdde gården blott ett par månader före vinterns inbrott.

Gården framför manbyggnaden och den på norra sidan därom belägna flygeln voro inhägnade med en stengärdsgård. Själva gårdsplanen var så lerig och söndertrampad av kreatur, att det vid regnväder var nästan omöjligt att taga sig fram över densamma. Här och där stucko stenar och berghällar fram över markytan på gården.

Av det ovan sagda framgår, att Degeberg var i ett mycket bedrövligt skick, då Edward Nonnen tillträdde egendomen. Härom vittnar även hans trofaste vän J. Th. Nathorst på grund av egna iakttagelser sålunda:

»Föreställom oss en stor öppen slätt, i väster begränsad av Vänern och endast några få fot höjd över dess yta. Jordmånen huvudsakligen lera, ej i sig själv dålig, men så utsugen, att den vägrade giva några grödor, dock med så mycken rikare flora av ogräs, särdeles de annuella (= ettåriga). På mitten av denna slätt med nära död nivå (= vattenjämn yta), saknande all avdikning, som kunde förtjäna att så benämnas, och över vilken stormvindarna från Vänern obehindrat ströko, utpinande både växter och djur, höjde sig en större naken skoglös kulle, överströdd med rullstenar, mellan vilka förfallna hus lågo spridda.» Så långt Nathorsts vittnesbörd om Degebergs utseende år 1828. Det var kalt och fult, då Nonnen flyttade dit, men det var också »*något att göra något av*».

Med sin skarpa uppövade iakttagelseförmåga insåg Nonnen klart, att det kunde göras mycket av Degeberg. Därom vittna följande hans egna ord: »Ortens jordmån, av skördar utmattad, i saknad av verksam dikning och av de kulturförbättringar, vilka genom kunskap och kapital åvägabringas, är dock av naturen bördig.» Dessa ord antydde, att Nonnen var övertygad om möjligheten av en då oanad ökad produk-

tion på Degeberg, ja, t. o. m. möjligheten av att där skapa ett mönsterjordbruk och ett lantbruksinstitut.

Men det fordrades verkligen det friska mod, den okuvliga energi och de grundliga kunskaper, av vilka Nonnen var i besittning, för att våga det svåra företaget under då rådande förhållanden.

Västergötland en gammal kulturbygd.

Innan jag övergår till skildringar av Nonnens livsgärning på Degeberg, torde det vara lämpligt att först återgiva några drag av bygdens kulturhistoria.

Västergötland är som bekant en bygd av gammal odling. Kristendomen blev där lagligen kyrkfäst tidigare än på något annat ställe i Sverige. Det var vid foten av Kinnekulle Olov Skötkonung lät döpa sig. Det var från Husaby kyrka den lagfästa kristendomen för första gången ringde in frid över landet och dess odling. Oroliga och krigiska, som tiderna då voro och länge måste förbliva, byggdes väl kyrkorna till en början på de små rödjorna i de ännu stora och täta skogarna såsom små fästen, vari friden måste försvara sig med svärd och båge. Men friden segrade slutligen över vildheten.

Varnhems härliga kyrka restes i sinom tid över de gamla krigiska konungarnas multnade ben. Så drog odling och konst fram, röjande och byggande århundradena igenom.

Västergötland kan sålunda kallas en kulturens vagga uppe i Norden. Kulturen kunde knappast välja en bättre jordmån. Det är väl bekant, att odlingen under de senare tiderna visat sig mera livskraftig i Västergötland än i de flesta andra svenska bygder. Män sådana som bröderna *Torsten* och *Karl Rudenschöld, Johan Gabriel Richert, Lars Wilhelm Kylberg, Edward Nonnen, ättlingar av Västgötasläkten Hamilton* i flera led, *Sigge Flach* m. fl. hava där haft sin verksamhet och deras verk utgör i vår senare kulturs historia ett av de vackraste bladen. Skaraborgs läns hushållningssällskap går i

spetsen för den odling, som känner med sig själv, att människan ej lever endast av bröd.

Det är en märklig tillfällighet eller rättare *en Guds skickelse*, att det var just i dessa bygder som Nonnen bosatte sig. Det nya tidsskede av lugn, som efter revolutionskrigen uppgick över Europa och Sverige, skulle naturligtvis giva sig uttryck i en ny odling. Den hade med *Maclean* uppträtt i Skåne och kom med Nonnen till Västergötland. Anmärkningsvärt är, att båda dessa män voro engelsmän. Båda kommo de liksom för att hävda Englands gamla rykte såsom det land, varifrån både kristendomens och odlingens välsignelser utbrett sig över många andra länder.

FEMTE KAPITLET.

Åren 1828—1829.

Jordbruksförhållandena i Sverige vid denna tid.

För att kunna bilda sig en föreställning om de många och stora svårigheter Nonnen hade att bekämpa och övervinna för att nå det mål han föresatt sig på Degeberg, är det nödvändigt att taga någon kännedom om jordbruksförhållandena i Sverige och Skaraborgs län isynnerhet vid denna tid.

Från och med statsvälvningen 1809 och det förändrade statsskick den medförde hade ett nytt skede inträtt i Sveriges ekonomiska utveckling. Den politiska pånyttfödelsen och den trygghet freden skänkte väckte förhoppningar och framkallade strävanden att genom tidsenliga reformer i lagstiftningen samt ökad företagsamhet råda bot för det svenska jordbrukets bekymmersamma läge vid denna tid. Men det dröjde givetvis ganska länge innan lagreformerna hunno göra sig gällande, d. v. s. visa sig verksamma i det praktiska livet. Dessa reformers »fruktbärande samverkan» försvårades ytterligare genom den bland jordbrukarna rådande okunnighe-

ten, som var en följd av den totala bristen på lantbruksläroverk.

Framåtskridandet hämmades också i hög grad genom den prohibitiva lagstiftningen eller prohibitivsystemet. De ofta inträffade in- och utförselförbuden m. m. omöjliggjorde en ordnad spannmålshandel och hindrade införandet av bättre utländska jordbruksmaskiner och redskap. I förening med bristen på kommunikationer utgjorde dessa förhållanden de svåraste hindren för avsättningen av jordbrukets alster, vilka därför vanligen, då ej missväxt var rådande, betingade så låga pris, att de knappast täckte produktionskostnaderna.

Så kom den stora kraschen år 1817, då Malmö-diskontens och i följd därav de övriga diskonternas fall vållade en finansiell kris. En urtima riksdag sammankallades till slutet av året, och i »berättelsen om vad sig i riket tilldragit» yttras: »Malmö diskont hade genom sitt förvaltningssätt råkat i obestånd, vilket hade den påföljd, att Göteborgs och Göta kanalbolags diskonter nödgades inställa sina utbetalningar. Misstroendet, oredan och penningebristen ökades nu genom flera millioners hastiga indragning ur allmänna rörelsen.» På grund härav måste regeringen vidtaga utomordentliga åtgärder och sammankalla urtima riksdag.

Verkningarna av denna förödande kris voro kännbara i många år och även vid den tidpunkt, då Nonnen började sitt banbrytade arbete på Degeberg.

Bland de landskap, som hårdast drabbades och längst blevo lidande av denna kris, var Västergötland, isynnerhet den del därav, som tillhör Skaraborgs län. Nästan hela denna i vår tid så blomstrande landsdel låg då försänkt i ytterlig fattigdom. Hela Skaraslätten låg i lägervall. Djup fattigdom präglade de förfallna gårdarna och stugorna. Likgiltighet och okunnighet rådde överallt. Det fanns blott ett enda intresse: brännvinsbränning. År 1827 funnos ej mindre än 12,516 brännvinspannor av tillsammans över 240,000 kannors (= 624,000 liter) rymd i Skaraborgs län. Det var således brännvinsfloden, som också i Västergötland hjälpte till att dränka både välstånd och arbetslust m. m.

Skaraborgs läns jordbruk låg vid denna tid i nästan fullkomlig vanhävd. Åkerjorden var alls icke eller ytterst bristfälligt avdikad samt utarmad genom överdrivet sädesbruk med försummad foderväxtodling och boskapsskötsel. Den närmaste följden av detta missförhållande var den, att det ofta blev missväxt, vilket nödvändiggjorde statens ingripande med direkt undsättning till lindrande av nöd eller anslag till åkerjordens avdikning.

Det var under dessa svåra tider, som en talare på Riddarhuset vid 1823 års riksdag föreslog, »att kronan borde skänka bort Västergötland», emedan detta landskap frätte som en kräfta på staten. »*Skaraborgs län Sveriges fattighus*» var ett ordspråk på den tiden. Man läste då ej sällan i de allmänna tidningarna annonser rörande önskat köp av lantegendomar i södra eller mellersta Sverige med det för länet föga smickrande förbehållet: »*Skaraborgs län likväl undantaget.*»

Nonnens första åtgärder vid Degeberg.

De första uppgifterna Nonnen hade att lösa efter sin ankomst till Degeberg voro att skaffa sig nödiga möbler och husgeråd, att ordna de föreliggande jordbruksarbetena på lämpligaste sätt, att taga reda på huru mycket bönderna voro skyldiga till huvudgården, att vidtaga åtgärder för åstadkommande av en bättre gödselvård, att söka utbyta en del jordområden med grannarna, att uppgöra plan till en rationell växtföljd och avdikning, att verkställa förberedande arbeten för anläggning av trädgård och park samt att ordna med kreaturens utfodring och vård på ett lämpligare sätt än som förut varit förhållandet. Här förelågo sålunda omedelbart många och krävande arbetsuppgifter för den unge, energiske, förhoppningsfulle och kunskapsrike ägaren av Degeberg.

Vi skola nu litet närmare redogöra för, huru han gick till väga vid lösandet av de viktigaste föreliggande uppgifterna i den ordning de ovan omnämnts.

Angående ordnandet av de på hösten 1828 föreliggande

jordbruksarbetena berättar Nonnen för sin far, att folket på godset villigt verkställde de arbeten, som blevo dem anbefallda, samt att han börjat plöja med hästar. Detta var någonting nytt, ty all plöjning hade förut där i orten verkställts med oxar.

För att under närmast kommande år vinna bästa möjliga skördar var det nödvändigt att på ett bättre sätt taga vara på den gödsel, som redan fanns, och den, som kom att produceras under närmast följande vinter. Om denna sak skrev Nonnen den 4 oktober 1828 till sin far: »Min första omsorg har varit att noga undersöka ladugårdar, stallar och andra ekonomibyggnader eller rättare därvid befintliga gödselhögar. På Stensholmen fann jag en massa gödsel, som legat begraven under ladugårdens golv i många år, och som till våren kommer att bliva till stor nytta. På Degeberg fanns ej något dylikt gödselförlag, emedan golven i ladugården och oxhuset där voro stenlagda. På båda ställena fann jag gödselstäderna mycket illa belägna, så att de rent av genomspolades av nederbördsvatten. Jag vill ej en enda dag hava mitt dyrbara gödningsämne i ett sådant tillstånd. Därför skall jag om några dagar flytta ovan nämnda gödselförlag till en torr plats på gården utanför, tills jag får tid ändra gödselstädernas läge. Denna gödseltransport skall göras med en häst och en låg släde, varigenom mycket arbete besparas. Mitt folk finner detta förfaringssätt rationellt och giver noga akt på mina önskningar.»

Bland de första åtgärder, Nonnen hade att vidtaga för att kunna införa ett mera rationellt jordbruk på Degeberg och dess utgårdar, var att i möjligaste mån sammanföra dit hörande jordlotter till större fält. Dessa åtgärder lyckades mot förmodan både fort och lätt. Redan den 29 september 1828 skrev Nonnen till sin far: »Jag har lyckats byta landområden med 8 bönder, som äro mina grannar, så att jag kunnat förena 50 tunnland jord med 38, som förr lågo kringspridda.» Uti samma brev tillägger han: »Jag kan gratulera mig själv att ha så fullkomligt vunnit framgång och fått mina önskningar i detta hänseende tillmötesgångna.

Detta av bönder, för vilka jag är en fullkomlig främling. En rådman Fernström från Skara var lantmätaren, som jag använde.»

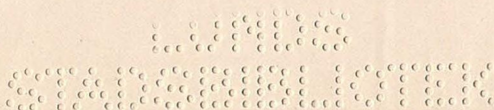
Allmänt inom orten odlades sedan långt tillbaka vete, råg, korn och blandsäd på de åkrar, som voro belägna närmast ekonomibyggnaderna, ty den jorden ansågs vara bäst. Havre odlades på de åkrar, som voro belägna långt bort från gården, intill skogen eller betesmarken, och som aldrig gödslades. De bönder, som vid skiftet erhållit sådan jord, måste flytta ur byarna och fingo i gengäld större jordarealer än de, som fingo behålla sina gamla bostäder. Att de utflyttande ansågo sig orättvist behandlade, var ganska vanligt och ej så underligt. Sorgen över den förmenta olycka, som träffat dem, mildrades dock så småningom, då havren steg i pris och blev av stort värde såsom kreatursfoder.

Nonnen planlade och genomförde snarast möjligt en rationell växtföljd: blandat växelbruk med klöver och foderrotfrukter jämte säd.

Redan första hösten plöjde han igen många onödiga diken och lät gräva nya på mera lämpliga ställen.

Tack vare den milda hösten 1828 fick han då även tillfälle att verkställa ett ganska omfattande förberedande arbete för anläggning av trädgård och park invid och kring manbyggnaden vid Degeberg. Nonnen hade ett stort intresse även för trädgårdsskötsel, och det är troligt, att han ärvt detta intresse av sin far. Från faderns trädgårdsanläggningar vid Liseberg erhöll han samma höst ej mindre än 3,000 träd och buskar, som då utplanterades.

Det är med synnerlig glädje och stort intresse Edward Nonnen delgiver sin far planen för och genomförandet av dessa nya anläggningar. Den 4 november 1828 skriver han härom bland annat: »I går hade vi verkligt vårväder. Dagen förut voro alle man från Stensholmen här, så att tillsammans 22 man voro sysselsatta med plantering av träd. Jag finner, att det utan stora kostnader skall gå för sig att förändra ett stycke nästan obrukbart jordområde, som ligger bakom huset, till en prydlig park. Jag har därför låtit inneslutа

detta med en hagtornshäck, som nu är färdig. Stengärdsgården, som innesluter andra delen av området, har jag skymt bort med planteringar. Jag låter även plantera grupper här och där för att verka såsom skyddskappor mot stormen eller för att skyla mindre bergplattor eller steniga platser. Till vänster om huset, mellan två grupper träd som planterats, är en gräsplan, och nedanför denna är en mindre, ganska romantisk bergavsats, ovanför vilken karaktärsbyggnaden står ståtlig.

Vägar och jordpåkörning för buskager kunna lätt ordnas, när några milda vinterdagar inträffa. Ett grustag finnes i närheten, som kommer att vara mig till stor hjälp. Innan nästa sommar kommer stället att ha genomgått en sådan förvandling, att det knappast kan igenkännas, då jag hoppas få se far och hela familjen här.»

Det ovan citerade visar, huru Edward Nonnen i detalj hade planlagt sina åtgöranden för platsens försköning.

Nonnen hade liksom engelsmännen i allmänhet ett natursinne, som ej blott giver sig luft i naturpoesi utan även är verksamt i handling och sålunda, enligt skönhetssinnets inneboende lagar, ombildar den yttre naturens för konstbehandling tillgängliga partier. Därför ingick det även i Nonnens framtidsplan i fråga om Degebergs iordningställande att anlägga en trädgård och park omkring ekonomihusen.

Utom de föreliggande jordbruksarbetena samt trädgårds- och parkanläggningarna hösten 1828 hade Nonnen även att då i detalj ordna med kreaturens utfodring och vård, ty såväl de gamla som de nykomna tjänarna måste undervisas härom. Dessutom måste han se till, att hemmet blev något så när ordnat, hushållerska anskaffad o. s. v.

Nonnen antager hushållerska och inspektor.

I medlet av november fick Nonnen besök av sin morbroder Robert Lorent, som då kom resande i sin egen vagn från Stockholm till Göteborg och tog vägen över Lidköping. Hans första hälsning lydde sålunda: »Välsigne dig gosse, vad för

ett ställe du har köpt, det är ju ett riktigt Sibirien.» Vid sin återkomst till Göteborg sade han till Edwards far: »Bland alla egendomar Edward sett har han valt en, som ligger i 'Sibirien'.» Dessa omdömen visa, att Lorent ej beundrade det ställe, hans systerson köpt.

Vid ovan nämnda tidpunkt fick Nonnen meddelande om, att landshövdingen greve Posse önskade träffa honom, innan han i slutet av månaden reste upp till Stockholm. Nonnen reste därför till Mariestad och blev mycket vänligt mottagen på länsresidenset. Om detta besök skrev han: »Jag visade greve Posse listan på vad jag önskade få tullfritt infört till Sverige i tanke att endast begära hans råd, men han bad mig genast giva honom papperet och erbjöd sig att själv uppgöra med statssekreterare Skogman. Jag hade upptecknat därpå lantbruksredskap, får, nötkreatur och säd till utsäde. Detta sistnämnda hör jag blir svårast att få tillåtelse att införa.»

Under detta sitt besök i Mariestad deltog Nonnen uti ej mindre än tre familjefester, därav en hos greve Posse. Härom skriver han: »Grevinnan Posse var så vänlig att vid dessa bjudningar göra förfrågningar hos de närvarande damerna angående en hushållerska för mig. Hon lyckades härvid över förväntan.» Den rekommenderade skulle hava 50 kronor om året i lön och de vanliga presenterna.

I slutet av november blev Nonnen sängliggande sjuk. Under tiden han ligger avbrytes enformigheten därav, att den av honom antagna hushållerskan, »mamsell» Comstedt (fig. 4), åker upp på gården. Hon medförde vävstol, spinnrock och alla redskap, som behövdes för vävning, i överensstämmelse med vad Nonnen bett henne göra. Med den lilla trinda »mamsellen» trädde även ordning och trevnad in i hemmet. Härom skrev Nonnen hem, att han i henne ej allenast fått en bra hushållerska utan även en god vårdarinna under sin sjukdom.

Under julen 1828 besökte Nonnen sitt föräldrahem Liseberg. Vintern 1828—1829 lät han verkställa en del rensnings- och gallringshyggen i sina skogar. Under eftervintern och våren fingo bönderna köra 1,600 lass grus på gårdens väghållningslotter. Dessa voro nämligen vid denna tid

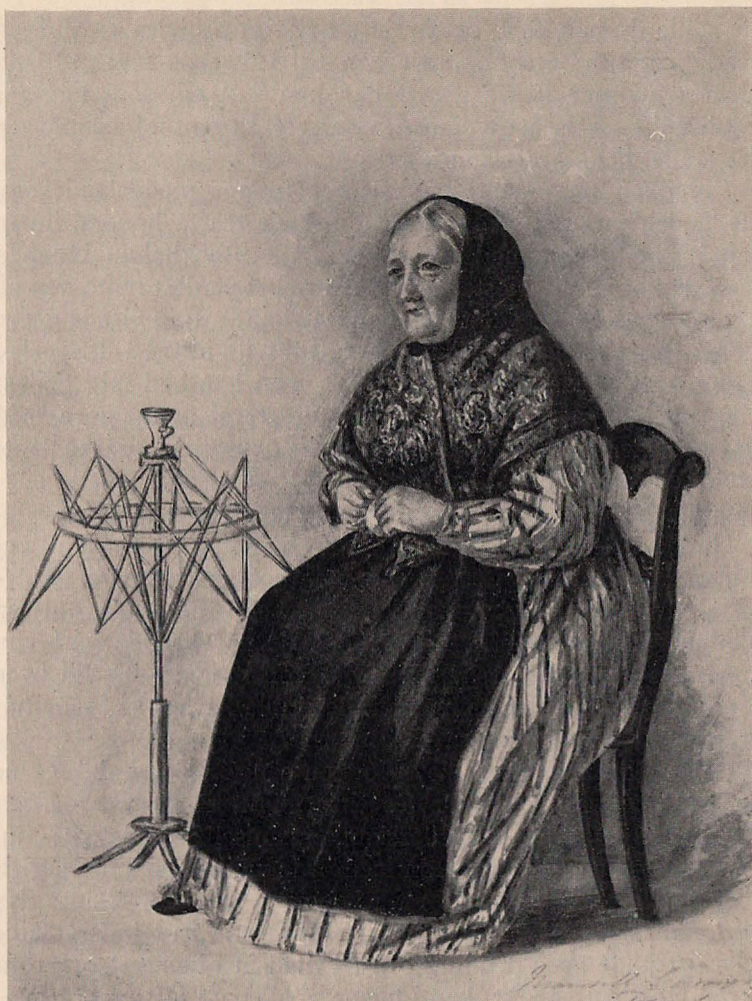

Fig. 4. MAMSELL COMSTEDT, hushållerska vid Degeberg 1828—1851.

i så uselt skick, att de voro nästan ofarbara. En del av nämnda gruskörning fingo bönderna verkställa i stället för de förut brukliga resorna med spannmål till Göteborg, som de voro mycket emot.

Fig. 5. ALEXANDER SKINNER, inspektor vid Degeberg 1829—1851.

Redan från sin första tid såsom arbetsgivare och sedan alltjämt intill sin död sökte Nonnen tillmötesgå sina underlydandes rimliga önskningar samt behandla dem med vänlighet men ock med bestämdhet. Härigenom vann han snart såväl deras som grannarnas förtroende och tillgivenhet, varpå jag senare får lämna flera exempel och bevis.

För att öka djurbesättningen på Degeberg fick Nonnen av sin morbror 20 st. får från hans egendom Lerjeholm invid Göteborg. Där tillverkades även under inspektor Skinners ledning flera slags redskap för Edward Nonnens räkning. Lerjeholm utarrenderades våren 1829, och då fick Nonnen

övertaga dess f. d. inspektor Alexander Skinner (fig. 5), skotte till börden. Han var en ovanligt skicklig jordbrukare och blev till stor hjälp och ett kraftigt stöd för Nonnen, vid vilken han blev mycket fästad, och hos vilken han stannade till sin död år 1851.

Våren 1829 blev mycket sen. Vårflödena började i slutet av april. Ännu den 5 maj var jorden olämplig för brukning, varför 40 man åter voro sysselsatta med trädplantering under Skinners ledning.

En del redskap, som skulle användas vid det stundande vårbruket, voro ännu ej fullt färdiga, varför Skinner även måste tillbringa en stor del av sin tid i slöjdverkstaden och smedjan för att tillse arbetena därstädes. Trots den sena våren hade Nonnen dock avslutat sådden före maj månads utgång. Såningsarbetet hade i avsevärd grad underlättats genom användning av nya arbetsbesparande engelska redskap. Med förtjusning berättade även Nonnen för sin fader om detta sakförhållande.

I början av maj blev Nonnen uppvaktad av en deputation bönder från granngårdarna. De kommo för att bedja honom skaffa dem 82 skålpund klöverfrö. Det var svårt att uppfylla denna begäran, men han lyckades dock göra det, tack vare sina förbindelser med en del affärsmän i Göteborg. Uppdraget i fråga utfördes gärna för att uppmuntra de bönder, som voro villiga börja införa förbättringar vid sina jordbruk.

En förnöjd köpares skyldigheter för hundra år sedan.

Här tillåter jag mig skildra en händelse, som till tiden men ej till arten hör samman med Nonnens övriga uppgifter och plikter i egenskap av nybliven godsägare. Händelsen är karakteristisk för de affärsregler, som för hundra år sedan tillämpades inom vissa orter i Sverige.

Nonnen blev från flera håll upplyst om, att det var vanligt inom orten, att om någon köpt en större egendom och var

belåten med affären, så borde han såsom ett erkännande härav giva säljarens maka en present. Emedan Nonnen verkligen var nöjd med de egendomar, han köpt av greve Hamilton, så ville han gärna efterkomma denna sed. Vid valet av en lämplig present var det ganska svårt att hitta på något, som kunde vara till både glädje och nytta. Först hade Nonnen tänkt på en s. k. äkta schal, som han kunnat anskaffa från Skottland, men när greve Lagerberg tillfrågades om saken, så förklarade han, att gåvan måste vara av guld eller silver, värd cirka 200 riksdaler. Troligen föreslog han ett guldur såsom en lämplig present. Ett sådant blev också köpt i Paris av Robert Lorent för Nonnens räkning.

I början av juni översändes presenten till grevinnan Hamilton på Kålltorp åtföljd av ett brev, så lydande:

»Högvälborna Fru Grevinna!

Det fägnar mig mycket, att handeln av Degeberg och Stensholmen tillåter mig friheten att bedja Fru Grevinnan om godheten att av mig emottaga innehållet uti medföljande paket. Jag beder Fru Grevinnan om detta såsom ett bevis av min verkliga högaktning.

Jag hade själv önskat att vid detta tillfälle få uppvakta herrskapet på Kålltorp, men omständigheterna hindra mig att vara så länge hemifrån.

Med utmärkt högaktning har jag äran teckna
Högvälborna Fru Grevinnans
ödmjukaste tjänare

Edward Nonnen.

Degeberg Juni 1829.»

På detta brev erhöll Nonnen följande svar:

»Min Herre.

Med mycken tacksamhet har jag emottagit Herr Nonnens vackra present. Det skall verkligen fägna mig, om Herr

Nonnen funnit sin handel av Degeberg och Stensholmen så förmånlig, att den motsvarar denna gåva.

Jag beklagar, att omständigheterna hindrat oss från det nöjet att få se Herr Nonnen här. Hoppas att det framdeles sker. Jag får då tillfälle tacka muntligt och tillika försäkra om den högaktning, varmed jag har den äran vara

Min Herres
ödmjuka tjänarinna

Christina Hamilton.

Kålltorp den 13 Juni 1829.»

Under sommaren 1829 hade Nonnen besök av sina föräldrar och 3 systrar. Modern var klen till hälsan och resan till Degeberg var för henne ganska ansträngande, men hon ville naturligtvis gärna se, huru sonen hade det ställt, särskilt i fråga om hushållet. Att granskningen här ej utföll till hennes belåtenhet framgår därav, att Edward i ett senare brev lovar, att det skall vara bättre nästa gång hon kommer till Degeberg.

SJÄTTE KAPITLET.

Åren 1829—1831.

Nonnen fortsätter med att införa förbättrade jordbrukssystem.

Under de närmast följande åren fortsatte Nonnen med att på Degeberg (fig. 6) målmedvetet genomföra sitt för ortens befolkning okända jordbruksprogram. Hans mål var att av den förut så vanskötta egendomen skapa en mönstergård, på vilken han kunde förverkliga sin älsklingsidé att mottaga lantbrukselever.

Det var under den tidens förhållanden ganska naturligt, att de unge främlingens djärva företag skulle väcka stort upp-

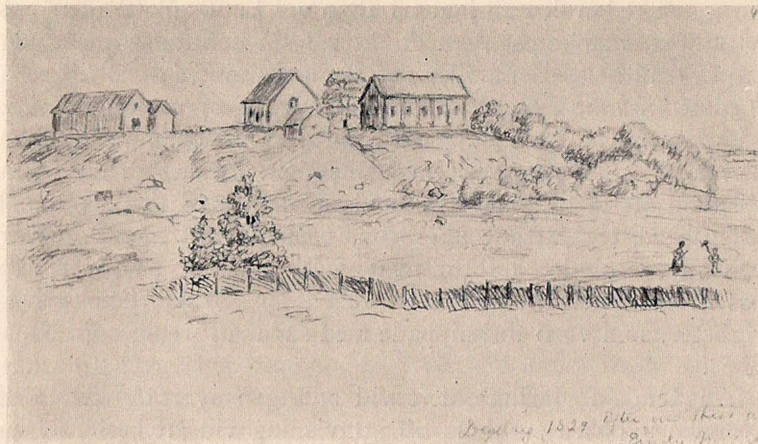

Fig. 6. DEGEBERG 1829, sett från väster.

seende bland flertalet av de svenska lantmännen, ja, betraktas nästan såsom en yttring av vanvett.

Grannarna betraktade främlingens arbete med både nyfikenhet och misstro. Goda råd saknades icke. Vid denna tid skrev t. ex. en av hans grannar, en mycket ansedd man, att det första, Nonnen nu hade att göra, vore att uppföra ett bränneri, ty det förutan kunde ingen egendom bära sig i Sverige. Nonnen svarade: »*Därmed må det gå huru som helst, men aldrig skall jag bygga min välfärd på mina medmänniskors fördärv.*» I trots av alla uppmaningar förblev han vid sitt beslut och fortsatte på den väg han förut utstakat för sin lanthushållnings organisation.

Det var ej blott Nonnens grannar utan även en stor del av dåtidens riksdagsmän, som ansågo att lantmännens välstånd »*ensamt var beroende av bränvinsbränning och sädespriser*». Denna åsikt uttalades t. o. m. på Riddarhuset under 1828—1829 års riksdag.

Men lyckligtvis var uppfattningen hos de intelligentare och mera inflytelserika målsmännen för det svenska jordbruket den tiden en annan. Såsom bevis härför torde förtjäna an-

föras, att redan den 28 januari 1830 vid Lantbruksakademiens högtidssammankomst dess direktör i sin berättelse ansåg sig böra bland händelser under det förflutna året, »*vilka för vårt jordbruk kunna i framtiden bereda verkliga framsteg*», framhålla Nonnens företag på Degeberg. Då han därvid tillika nämner, att den unge engelsmannen »begärt och erhållit tillstånd att få till riket införa vissa mindre partier spannmål till utsäde, förbättrade åkerbruksredskap samt några gödfår och andra mindre kreatur av engelska raser», så giver han oss även inblick uti en del för den tiden karakteristiska svårigheter, som voro förknippade med sådana företag som Nonnens.

Angående förfaringssättet vid odlingen av rotfrukter fick Nonnen uppbära ett slags tillrättavisning vid ett besök av en bland ortens mest driftiga godsägare, greve Hugo Hamilton på Hönsäter. Härom skriver han: »Grevens besök var mycket angenämt. Han är en av de mest driftiga och intelligenta godsägare jag känner. Han föreföll förvånad över min dränering och växtligheten på mina fält men kunde ej försona sig med mitt sätt att odla rovor på drillar eller att plantera kål i rader, 3 fot från varandra. På hans anmärkningar svarade jag blott, att om han lever 10 år till, så kommer han att göra detsamma, ty genom de besök han framdeles gör på Degeberg hoppas jag han skall bliva övertygad om fördelarna av detta förfaringssätt.»

Inom husdjursskötseln började Nonnen redan 1830 att speciellt arbeta för åstadkommande av en förbättrad nötboskaps- och fåravel inom Skaraborgs län. För sin egen kreatursbesättnings förbättrande inköpte han våren 1830 »en utmärkt präktig strimmig tjur, Walter Skott», troligen av korthornsras, å Främmestad i Skaraborgs län för det enligt den tidens penningvärde oerhört höga priset av 150 riksdaler. Han var dock mycket belåten med affären och skrev därom: »Effekten av att hava en förstklassig tjur kan ej nog uppskattas.»

Vid samma tid började Nonnen arbeta för att få ett stamschäferi förlagt inom Skaraborgs län för höjande av länets

fåravel i allmänhet och ullproduktion isynnerhet. Denna produktion omfattades då med stort intresse av statsmakterna. Exempel härpå är redan angivet vid omnämnandet av Nonnens gode vän J. Th. Nathorsts verksamhet på Näs i Småland, där staten anordnat stamschäferi och fårskötareskola. Dessutom må erinras om, att konung Karl XIV Johans nitälskan för Sveriges dåvarande enda fabriksstad Norrköping samt den utveckling, det finulliga merinofåret (spanska fåret) vunnit i Tyskland, hade till följd, att riksdagen 1830 anslog 200,000 riksdaler till en *ulldiskont* (lånefond), från vilken lån mot pant av inhemsk ull kunde erhållas mot 4 % ränta till fåravelns främjande. Även anvisades medel till ullkulturens främjande. För sistnämnda ändamål inkallades sakkunniga utlänningar såsom undervisare och ullsorterare. Ett ullkontor med erforderliga magasin uppfördes även i Norrköping, och *årliga ullmarknader* anordnades därstädes f. o. m. år 1831. Under de första åren betalades här sorterad ull med 10,50—11,70 kronor per kg. efter nutida beräkning. Dessa höga priser för den fina sorterade ullen sjönko redan 1834 till den grad, att hågen för en utsträckt avel av finulliga får snart avtog.

Den 3 april 1830 skrev Nonnen till sin far, att länets hövding, greve Posse, erbjudit honom ett stamschäferi, om regeringen beviljade ett sådant till Skaraborgs län.

Lantbruket på Degeberg börjar att uppmärksammas i orten.

Redan sommaren 1830 kommo många av ortens intresserade godsägare till Degeberg för att se nyheterna där. Med sin ovanliga förmåga att bedöma karaktärer finner Nonnen i dem icke allenast närboende blivande vänner utan män, som så älska sitt fosterland, att de säkert skola vara villiga att bistå honom i hans strävanden att höja modernäringen jordbruket, och därigenom stärka landets ekonomi.

Bland de besökande var även kapten L. W. Kylberg från Såtenäs. Med denne man kom Nonnen sedan att samarbeta mer än med någon annan för höjande av länets lantbruk och nydanande av dess hushållningssällskap.

Om kapten Kylbergs första besök på Degeberg, sedan Nonnen blev ägare till gården, skrev han till sin far: »I går och i förrgår har jag haft besök av den mest ridderlige, vänlige och på samma gång förmögnaste av mina grannar.» Dessa två män sympatiserade väl med varandra och hade så helt samma levnadsmål, att de kände behov av att träffas ofta. Det dröjde ej heller länge, förrän Nonnen blev bjuden till middag på Såtenäs, där han sammanträffade med flera framstående män inom orten.

Om sitt första besök hos en annan av sina grannar, greve C. Rudenschöld, som vid denna tid arrenderade Leckö, skrev Nonnen: »Han är en ung officer med stor förmåga. Såsom lantbrukare är han lik mig en begynnare.» Även med honom kom Nonnen sedan att samarbeta ganska mycket.

Den 30 juni 1830, då Nonnen fyllde 26 år, bjöd han ett tiotal av sina umgängesvänner och yrkesbröder till Degeberg på middag. Samtidigt skulle de få se några av hans nya redskap avprovas. Härav framgår, att man inom umgängeslivet på landet den tiden strävade efter att förena nytta med nöje. Att »stämningen» vid denna födelsedagsmiddag var angenäm, kan man förstå, när så många liktänkande och för Sveriges bästa intresserade samlades. Efter middagen förevisades och avprovades tre nya plogar och tre harvar. Deras ändamålsenlighet väckte så mycken uppmärksamhet, att flera av de närvarande uttalade önskan att skaffa sig sådana för eget bruk.

Under oktober månad samma år hade Nonnen besök av några godsägare från Värmland. De kommo för att se hans många nya redskap i bruk. Härom säger Nonnen: »De föreföllo mycket förtjusta över att få se mina plogar i arbete.»

Hungersnöd i Skaraborgs län.

I juli månad 1830 blev det en ganska omfattande hungersnöd bland bönderna och deras arbetsfolk i Skaraborgs län. Det saknades bröd i många hem även i trakten kring Lidköping. Härom berättar Nonnen för sin far: »En deputation, bestående av ett tiotal bönder har besökt mig och meddelat, att de ej hade nog spannmål för att föda sina familjer till hösten. De vilja tillsammans hava 15 tunnor korn. Jag läxade upp dem grundligt därför, att de ej låtit mig veta härom förr. Några av dem hade ämnat köpa litet säd på marknaden i Lidköping, men de oväntat höga prisen hade hindrat dem därifrån. Jag kan ej låta dem hungra. Jag åkte in till staden och fann, att *kronomagasinet hade sålt allt vad det nyligen haft på lager.*[1] För blott en månad sedan hade där funnits 3,000—4,000 tunnor säd, som sålts till länsstyrelsen på order av statskontoret. En ansenlig del av denna spannmål hade sålts till Karlstad för 5 riksdaler och 12 skilling banko (= 7,87 kr.) per tunna. Intet annat återstår för mig att göra än att köpa på en auktion, som skall hållas i Mariestad på måndag. Där skall då försäljas över 300 tunnor korn, som tillhöra Skara hospital. Denna säd ligger lagrad i Lidköping, och att köpa därav är det enda sätt, varigenom de fattiga hungrande i denna trakt kunna få hjälp. Följaktligen får jag resa till Mariestad före måndag och köpa 15 à 20 tunnor säd där, allt efter priset. På samma gång skall jag lämna landshövdingen greve Posse närmare upplysningar angående ortsbefolkningens nödläge.»

Angående sistnämnda sak skriver Nonnen senare:

»Greve Posse visade tydligen sin glädje över, att jag kom till honom, men uttalade samtidigt sin ledsnad över, att andra godsägare ej gjort sig besvär att vid ett tillfälle som detta underrätta honom om verkliga förhållandet i sina respektive bygder. Själv ämnar han göra en resa ut i länet för att per-

[1] Det var vanligt vid den tiden, att de mindre jordbrukarna betalade sina skatter med ett visst antal skäppor eller tunnor säd till kronomagasinen.

sonligen undersöka tillståndet hos bönderna. Han tänker då först besöka Degeberg och bad mig medfölja honom vidare på resan.»

Nonnen gjorde det förutnämnda spannmålsköpet i Mariestad och beredde därigenom 400—500 personer brödföda, tills ny skörd kunde bärgas från deras åkrar.

Nonnen gör en resa i Skåne och upprättar kontrakt med sina bönder.

I november 1830 fick Nonnen sin *första lantbrukselev,* en ung Knorring.

Samma höst företog han en studieresa till Skåne och skriver ganska utförligt i brev hem om det skånska jordbruket vid denna tid. Om Alnarp skriver han: »Denna gård säges vara illa skött.»

Föga anade då Nonnen eller någon annan, att på denna egendom skulle anläggas Sveriges tredje lantbruksinstitut, en värdig efterträdare till det lilla lantbruksinstitutet på Degeberg, som han själv planerade vid denna tid.

Under sistnämnda år upprättade han kontrakt med sina bönder och torpare. De hade ej haft kontrakt med föregående ägare av Degeberg. Nonnen ansåg, att det var fördelaktigare för både honom och hans arrendatorer att hava kontrakt.

Han hade kommit till den övertygelsen, att bönderna under de ofta förekommande ombytena av ägare lidit därigenom, att varken de eller deras husbönder hade fullt reda på sina skyldigheter och rättigheter. Innan kontrakten i fråga förelades vederbörande för undertecknande, visade han dem för de mera ansedda bönderna inom församlingen, och de voro av den åsikten, att hans villkor voro »högst billiga». Härom säger Nonnen: »Det är faktum, att jag dragit utav en tiondel av arbetet de gjort under många år.»

Under 1830 blev Nonnen vald till arbetande ledamot av Värmlands läns hushållningssällskap.

Medverkar vid bildandet av Lidköpings nykterhetsförbund.

Nonnen var en glödande, ja, nästan svärmisk *idealist*. Varje fråga, som kunde lända till Västergötlands, fosterlandets och mänsklighetens väl, hade i honom den varmaste vän och en energisk befordrare. Så t. ex. var han synnerligen tilltalad av den då nyfödda nykterhetssaken. Han hade med vemod och innerligt deltagande sett, huru brännvinets förbannelse även vilade över Västgötabygderna.

Den 22 februari 1831 var det marknad i Lidköping, och många främlingar hade ankommit dit. Såsom det var vanligt vid dylika tillfällen, då folk samlats från när och fjärran, anordnades nu en stor bal. Nonnen var även närvarande och tog tillfället i akt att för sina bekanta redogöra för den nytta, som skulle medfölja *bildandet av ett nykterhetssällskap*.

Härom skrev han till sin far: »Många äro varmt intresserade i saken, och greve Piper ställer sig i spetsen för företaget. Ett sällskap kommer säkert att bildas på landet. Då borgmästaren tycker väl mycket om buteljen, så förorsakar detta stora svårigheter här i staden, där det annars finnes många, som äro varma förespråkare för bildande av ett nykterhetssällskap. Jag har besökt honom i dag, och han kunde ej neka att deltaga däri, om en förening kom till stånd här i staden. Jag var också hos *prosten Wennerberg*,[1] som naturligtvis var mycket tillmötesgående och redan hade bildat ett litet nykterhetssällskap, som bestod av två eller tre familjer. Således har jag gjort så mycket, som kan göras härför på två dagar.»

Vid denna tid var som bekant husbehovsbränningen i fullt flor i vårt land. Det var också husbehovsbränningens gyllene tid. Ett riksdagens utskott, som behandlade brännvinslagstiftningen, förklarade tillverkningen av denna dryck för

---

[1] *Gunnar Wennerberg*, far till skalden, tonsättaren, läraren och ämbetsmannen Gunnar Wennerberg.

»*jordbrukets förnämliga tillhörighet*» och själva drycken kallades »*ett behov för nationen*».

Per Wieselgren hade då nyligen börjat sitt banbrytande arbete för att hämma brännvinets syndaflod i vårt land. Detta arbete organiserades så småningom på så sätt, att tongivande ståndspersoner i de olika orterna slöto sig tillsammans i s. k. nykterhetssällskap. I sammanhang med den år 1830 firade jubelfesten till minne av kristendomens 1,000-åriga förkunnelse i Sverige hade den kände fosterlandsvännen, statistikförfattaren, översten och överdirektören vid lantmäterikontoret *Karl Gustaf af Forsell* sökt få till stånd nykterhetsföreningar, vilka skulle bereda ny framgång åt kristendomslivet i landet. I Göteborg hade redan ett nykterhetssällskap bildats och från detsamma skaffade Nonnen några tiotal nykterhetsskrifter och spridde i sin ort.

Det av Nonnen planerade nykterhetssällskapet skulle ej blott omfatta Lidköping utan sträcka sin verksamhet 2—3 mil utom staden eller ännu längre. Dessutom skulle det söka bidraga till allmogens uppfostran genom att uppmuntra och hjälpa i gång *lankasterskolor*[1], av vilka ganska få funnos på landsbygden vid denna tid.

En cirkulärskrivelse, innehållande inbjudan till möte i Lidköping för att organisera ifrågavarande nykterhetssällskap utfärdades av Edward Nonnen enligt uppdrag av t. f. landshövdingen C. H. Gyllenhaal, greve Posses blivande efterträdare såsom ordinarie landshövding i länet.

Skrivelsen i fråga hade följande lydelse:

»S. H. T.

Övertygad av den nytta för mänskligheten, som redan åstadkommits, och som för framtiden ännu mera skall befordras genom avsägelse av eller inskränkning uti bruket av rusgivande drycker, hava flera överenskommit att inom orten söka bilda ett sällskap till nykterhetens befrämjande. I anledning

---

[1] Namnet härledes från *Josef Lancaster*, engelsk pedagog, född 1778, död 1838 i New York, en av uppfinnarna av växelundervisningsmetoden.

härav får jag äran anmoda Tit. vara god deltaga uti den sammankomst, som för detta ändamål hålles i Lidköping och grevinnan Lagerbergs hus tisdagen nästkommande aug. kl. 10 förmiddagen, och täcktes Tit. hava godheten även därtill inbjuda de inom församlingen boende personer, vilka för det välgörande ändamålets vinnande nitälska.

Lidköping den 18 juli 1831.

Efter anmodan
Edward Nonnen.»

Av någon anledning kom detta sammanträde ej att hållas förrän den 1 juni 1832, enligt nedan återgivna »Utdrag av protokollet över besluten, fattade av Nykterhets- och Måttlighetsförbundet vid dess första sammanträde i Lidköping den 1 juni 1832.

Sedan på inbjudning av herr E. Nonnen en aktningsvärd samling av ortens män sammanträtt i Lidköping samt där överenskommit om stiftandet av ett förbund till Nykterhetens och Måttlighetens befrämjande, utsågs till detsammas ordförande kaptenen herr *greve C. Rudenschöld*[1] och till sekreterare kaptenen *herr L. W. Kylberg,* varefter beslötos och uppsattes följande huvudsakliga grunder för denna förenings tillvaro, syftemål och verkningsplan.

§ 1.

Såsom allmän förbindelse skall det tillkomma varje förbundets ledamot att i möjligaste mått inskränka och avlägga allt bruk av utländska viner och likörer samt att, var inom sin krets, allvarligen söka avhålla barn och uppväxande ungdom från njutandet av starka drycker i allmänhet och brännvin isynnerhet.

§ 2.

Förbundet medgiver tvenne namnteckningskolumner, *en för den absoluta nykterhetens och en för måttlighetens iakttagare och befrämjare.*

[1] Broder till *Torsten Rudenschöld,* känd pedagog, född 1798, död 1859, banbrytare på folkundervisningens arbetsfält.

§ 3.

Medlem, antecknad i kolumnen för absolut nykterhet, skall särskilt åligga ej mindre brännvinets och alla andra destillerade spirituosadryckers fullkomliga avläggande (utom då det i medicinskt hänseende kan komma i fråga att begagnas) än därjämte samvetsgrannaste iakttagande av förbundets alla övriga stadgar.»

Efter husbehovsbränningens avskaffande ansågs dylika sällskap mindre av nöden, och de dogo så småningom bort.

SJUNDE KAPITLET.

Åren 1831—1834.

Nödtillståndet fortfar i länet, och Nonnen erhåller allt flera uppdrag.

Det förut omnämnda nödtillståndet i Skaraborgs län fortfor även under 1831. På våren sistnämnda år skriver Nonnen härom: »Fattigdomen blir allt större. Människor längta efter arbete, så att man kan få arbete utfört ganska billigt. Jag hoppas att snart få det stora diket fullbordat, men ingen vill åtaga sig att gräva utan att han får bröd, *ty det finnes ej bröd att köpa i hela omnejden.*

Regeringen har sänt ned kommerserådet Nipert, som har besökt alla prästgårdar och talat med en massa bönder. För att fylla de mest trängande behoven av säd måste landshövdingen rekvirera 50,000 riksdaler av statsmedel. Dessutom utfärdades s. k. 'passkort' till ett par hundra personer för resa till Stockholm för att söka arbete där eller möjligen få något på vägen dit.»

Nonnen får så småningom allt flera offentliga uppdrag, dels av länsstyrelsen och dels av hushållningssällskapet, t. ex. att

tillse, huru undsättningsspannmålen användes, att inspektera dikningen, som genom länsstyrelsens föranstaltande pågick i 12 sockar, samt att verkställa fördelning av klöver- och gräsfrö till bönderna i länet.

De nya lantbruksmetoderna på Degeberg draga alltmer uppmärksamheten till sig. Under sommaren 1831 kommo besökande från skilda orter för att se nyheterna. Bland de besökande var även den nyutnämnde landshövdingen C. H. Gyllenhaal. Han rådgjorde med Nonnen om allt, som rörde lantbrukets befrämjande inom länet.

Bland många andra, som detta år vistades en kort tid på Degeberg, var även en tysk lantbrukare. Det var något högst ovanligt den tiden, att en tysk lantbrukare kom till Sverige för att studera jordbruk.

Under hösten 1831 hade konungen anmodat landshövding Gyllenhaal att inkomma med ett förslag om anordnande av ett experimentaljordbruk på konungens egendom Gammalstorp i Skaraborgs län. Även i detta ärende rådgjorde landshövdingen med Nonnen.

Under år 1831 blev Nonnen invald till korresponderande ledamot i Lantbruksakademien.

Besök på ullmarknaden i Norrköping.

Under sommaren 1832 blev Nonnen bjuden att åka med landshövdingen till ullmarknaden i Norrköping. Om denna marknad säger Nonnen, »att han fann densamma mera intressant, än han väntat. Ungefär 100,000 skålpund (= 42,500 kg.) ull kom in till marknaden och såldes på 2 dagar. På andra dagen hölls ett mycket intressant sammanträde, varvid presidenten *Gabriel Poppius*[1] var ordförande. Ungefär 100 personer voro närvarande, huvudsakligen godsägare och fabrikanter inom Östergötland. Omkring 3 timmar diskuterades

[1] *Gabriel Poppius*, född i Finland 1770, blev justitieråd 1809, president i kommerskollegium 1826, var statsråd 1833—1836 samt direktör för Lantbruksakademien 1838, död 1856. Han var en av sin tids yppersta ämbetsmän.

frågan angående ull och fårskötsel. Frågan om inrättande av ett stamschäferi inom Skaraborgs län (å Degeberg) kom även under diskussion.» Hemresan företogs efter kanallinjen Söderköping—Motala o. s. v., varunder flera egendomar besöktes.

Vid ifrågavarande tidpunkt var Nonnen även sysselsatt med att bygga ett nytt boningshus på Degeberg, så stort att han kunde taga emot lantbrukselever.

Förlovning.

I ett av de ståtliga gamla hem, där den unge Nonnen ofta var en välkommen gäst, hade han funnit en flicka, som motsvarade hans ideal. Han fruktade dock, att hennes föräldrar icke skulle finna honom värdig henne. Detta särskilt därför, att hon var av adlig börd och han icke. På den tiden ansågs nämligen ett sådant förhållande utgöra ett nästan oöverstigligt hinder för äktenskap. Men Edward Nonnen var ju ung och rik samt av mycket god familj. Livet var därför ljust för honom, och han vågade därför hoppas att en gång kunna vinna henne, och det lyckades.

På nyåret 1833 eklaterades förlovningen. För Nonnen kom nu en tid full med hopp och glädje. Denna lyckliga tid tog snart slut, vilket var mycket smärtsamt för båda kontrahenterna. Orsaken härtill skall sedan angivas.

Sammanträffande med konungen.

Under våren 1833 företog konungen en resa genom Skaraborgs län och gjorde då även ett kort uppehåll vid Jung. Där mötte ett 100-tal av ortens bönder för att tacka honom för den avdikning, som gjorts i deras bygd på statens bekostnad under statsagronom A. Johnsons ledning, samt för undsättning med spannmål m. m.

Av länets hövding blev Nonnen vid samma tillfälle presenterad för konungen, som därvid gjorde sig väl underrättad

om jordbruket på Degeberg m. m. Om detta samtal säger Nonnen: »Det var intressant att se, huru den åldrige konungen, trots att han var född i Frankrike och ägnat sig åt militäryrket under största delen av sitt liv, sökte sätta sig in uti förhållandena i sitt adopterade land och uppmuntra jordens förnuftiga skötsel.»

Angående sin egendom Gammalstorp uttalade konungen den förhoppningen, att Nonnen skulle giva landshövdingen råd i avseende på dess skötsel och förbättring.

Under detta samtal med konungen sade Nonnen, att han ansåg, att vete och ull skulle bliva de förnämsta exportartiklarna från Sveriges jordbruk, och att den svenska åkerjorden kunde bringas till en avsevärt högre kultur, än svenskarna i allmänhet trodde.

John Nonnen gör konkurs, och förlovningen brytes.

I april månad 1833 avled Robert Lorent vid ett besök i London för att låna penningar. Vid dödsboets utredning befanns det, att affärsställningen var ohållbar. Sockerbruket måste inställa sina betalningar. John Nonnen förlorade härigenom alla sina i affären insatta penningar och gjorde konkurs.

Han hade förut många gånger funnit det svårt att hålla affären i gång, men det hade alltid lyckats honom att reda ut den tilltrasslade affärshärvan. Nu gick det ej längre, ty ställningen vid sockerbruket var alltför dålig.

För Edward Nonnen kom underrättelsen om kraschen som en blixt från en klar himmel. Hans fader ansågs vara en rik man, och det trodde han även själv att han var. Vintern hade varit mycket lycklig för Nonnen, nyförlovad som han var. Men glädje och sorg växla här i livet. Med samma post, vari fadern omtalade, att han blivit tvungen begära sig i konkurs, fick Edward Nonnen även brev från sin fästmös far, som fått reda på John Nonnens ekonomiska svårigheter och i brevet återsände sin dotters förlovningsring.

Detta var två hårda slag, vilka naturligtvis grepo Edward Nonnen mycket djupt och hotade att krossa alla hans framtidsförhoppningar. Det som mest smärtade honom var, att han efter detta ej fick lov att träffa den han innerligt älskade för att taga avsked. Hennes föräldrar nekade detta. En gång lyckades det honom verkligen att få ett bud till henne med uppgift om en plats, där de kunde mötas. Han kom till den föreslagna platsen på utsatt tid, men hon var ej där. Blott en krans av »förgätmigej» hängde på grinden, där de skulle hava träffats.

En god, ädel moster till flickan tyckte, att det var alltför hårt för de två unga, som fortfarande älskade varandra innerligt, att ej få säga varandra farväl. Därför ställde hon så till, att de någon månad därefter fingo sammanträffa i hennes hem och tillbringa två oförgätliga timmar tillsammans. Om detta avskedsmöte skrev Nonnen till sina föräldrar: »*Jag kunde ej nog beundra hennes undergivenhet och den ståndaktighet, med vilken hon bar sitt lidande, men ett förstår jag, att hon aldrig kan bliva lycklig utan mig.*»

Några år därefter blev hon enligt sina föräldrars önskan gift. Det var ett »gott parti» hon gjorde, men en nära släkting sade härom: »Hon var efter detta aldrig samma glada, livliga kvinna som förr. Hon trånade bort och dog två år efter sitt giftermål.»

Rådplägning med Nathorst om upprättande av ett lantbruksinstitut.

Några av Edward Nonnens gamla vänner i Västergötland hava berättat, att de med oro sågo, huru hårt sorgen över de ovan nämnda familjehändelserna grep honom. *På ett år blev hans hår nästan alldeles vitt,* och de fruktade, att han snart skulle dö. Det kan även hända, att han verkligen dukat under, om ej hans stora intresse för lantbruksinstitutets förverkligande givit honom något att leva för och uppehållit ho-

nom. Såsom bevis för, huru högt uppskattad och avhållen Nonnen redan då var, må nämnas, att hans grannar försökte lätta hans bekymmer, så långt det stod i deras makt, genom att hjälpa honom med små tillfälliga penninglån, när han var i särdeles trängande behov av ekonomisk hjälp. *Dessa lån erbjödos honom* frivilligt, då man visste, att han var i penningsvårigheter. Detta inträffade ganska ofta, ty numera var han beroende av sina egna, ganska inskränkta tillgångar. Hans hushållerska och inspektor erbjödo sig att nedsätta sina löneanspråk till hälften mot vad de hade före krisen. Detta bevisar tydligt, huru innerligt de voro fästade vid sin husbonde, och huru gärna de ville hjälpa honom i den mån de kunde.

Nonnen var ej av det slags folk, som förlora modet vid första motgång. Tvärtom sporrades han därav till allt större iver i arbetet för vad han betraktade såsom sin levnads uppgift, ehuru han väl insåg, att denna numera ej kunde genomföras utan understöd av statsmedel.

Han besökte då genast sin vän J. Th. Nathorst för att rådgöra med honom angående möjligheten att under dessa förhållanden kunna upprätta ett lantbruksinstitut samt rörande sättet för dess organisation. Nathorst var väl inne i denna sak, ty han hade kort förut (1832) författat en uppsats under rubrik »*Plan till ett svenskt lantbruksinstitut*»[1] såsom svar på en av Lantbruksakademien uppställd prisfråga. Nathorst ansåg företaget möjligt samt tillstyrkte det på det varmaste, varpå Nonnen återvände hem, fast besluten att sätta saken i verket snarast möjligt.

De grundsatser, som Nathorst angivit uti den nämnda skriften voro:

»1:o. Viktigare är ynglingens bildning som människa, den moraliska delen, än hans bildning som lantman, men om så icke vore, skulle den förra dock vara nödvändig för den senares skull.

2:o. Av lantmannabildningen är den praktiska delen den viktigaste, och dess studium bör hava företrädet framför teo-

[1] Tryckt i Lantbruksakademiens handlingar för 1833. Uppsatsen belönades av Akademien med dess andra guldmedalj.

riens, ävensom den egentliga lantbruksvetenskapen framför hjälpvetenskapen.

3:o. Det egentliga lantmannayrket är viktigare än binäringarna, och undervisningen i dem får ej ske på bekostnad av undervisningen i det förra.»

Med avseende på de två förut angivna grundsatserna ansåg författaren, att ett blivande lantbruksinstitut borde »*söka utveckla de egenskaper, som företrädesvis äro önskvärda för lantmannen,* varibland kärleken för det yrke, åt vilket han ägnat sig, är en av de förnämsta». Dessutom skulle ett dylikt läroverk »göra det praktiska lantbruket och den egentliga lantbruksvetenskapen till huvudsak samt först i andra rummet bemöda sig om teoriernas och hjälpvetenskapernas relativt fullständiga meddelande».

Uti ett samtida yttrande inom Lantbruksakademiens vetenskapsavdelning utvecklade Nathorst sina åsikter i denna fråga. Han yttrade därvid, att skolegendomen borde göras till en mönstergård, att institutet anlägges i närheten av en större stad, samt att avseende fästes vid lantbruksteknologien, vilken för den unge lantmannen är lika viktig som själva lantbruket.

Åtgärder för institutets upprättande.

Hösten 1833 antog Nonnen några privata lantbrukselever. I december samma år tillkännagav han offentligt sin avsikt att vid Degeberg öppna ett lantbruksinstitut. Under februari månad 1834 överlämnade han till länets hövding en »*Vördsam framställning om stiftandet av ett lantbruksinstitut på Säteriet Degeberg*».

Uti denna skrivelse framhålles först behovet av särskild undervisning i lantbruk samt nödvändigheten av, att detta behov blir allt mer och mer påvisat för landets jordbrukare. Med exempel från Tyskland, Frankrike, England och Skottland bevisar Nonnen, att flera slags institutioner därstädes bildats till främjande av lantbruket och därav beroende närin-

gar. Ingenting uraktlåtes i dessa länder för att rikta uppmärksamheten på lantbruket, den viktigaste näringen.

»Varför skola vi då icke följa deras exempel», säger Nonnen vidare, och »vad är huvudvillkoret för att kunna följa det? Jo, jordbruksinsikternas allmänna spridande och uppmärksamhetens riktande från de inbillade briljantare levnadsbanorna till den självständigaste av alla, lantbrukarens. Det första steget härtill och till lantbrukets återupplivande togs i Tyskland, företrädesvis genom upprättande av lantbruksläroverk.»

Slutligen framhåller Nonnen, att det finnes förutsättning för inrättande av ett lantbruksinstitut i Sverige, och motiverar sin mening härom sålunda: »I Sverige saknas varken böjelse eller förmåga till det goda och nyttiga. Det fattas dock att anvisa åt det yngre släktets utveckling en mera lycklig riktning från fåfänga till ett högre, till förkovran och självständighet ledande mål.»

Sedan angiver han grunddragen av lärarpersonalens kvalifikationer och förslag till deras löner.

Institutets årliga behov av statsanslag i början av dess verksamhet var enligt nämnda beräkning följande:

För såväl de vetenskapliga som praktiska lärarna	r:dr b:o	2,500	=3,750	kronor
Till böcker, journaler, modeller m. m.	»	333 1/3	= 500	»
För 4 frielever av första klassen	»	1,200	=1,800	»
För 10 lärlingar (frilärlingar)	»	1,000	=1,500	»
Summa riksdaler banko		5,033 1/3	=7,550	kronor

Emot detta anslag förband sig Nonnen att själv undervisa och hålla de nödiga lärarna samt platser öppna för 15 elever av den bildade samhällsklassen och ett lika antal för lärlingar av arbetsklassen, av vilka 4 i den förra och 10 i den senare bliva frielever.

Nonnen fortsätter: »Man behöver endast något närmare tänka sig in i frågan, så skall man lätt finna, att detta anslag är ringa i förhållande till det gagn, som därav skall uppkomma för hela landet.» Han avslutar sin framställning sålunda: »Med dessa på övertygelse grundade tänkesätt och de

åsikter i själva saken, som jag här haft äran framställa, vågar jag överlämna denna avhandling till det avseende den torde förtjäna.

Degeberg i februari 1834.

Edward Nonnen.»

Våren 1834 mottog Nonnen 8 elever, vilket antal ökades till 12 under årets lopp. Samma vår träffade han statsrådet Poppius i Göteborg och meddelade honom sin föresats och sitt förslag att upprätta ett lantbruksinstitut på Degeberg.

Poppius omfattade förslaget med den värme och iver, som var för honom karakteristisk, så snart frågan gällde det allmännas bästa. »Min vän», utropade han med sin godmodiga finska brytning, »uppgör och meddela mig planen till ett fullständigt lantbruksinstitut på Degeberg, men i rappet, i rappet! Av statssekreteraren Dankwardt har jag i uppdrag att under min resa söka bereda tillfälle till ett sådant, men det måste börja i höst före riksdagen; före riksdagen, min vän, att vi kunna begära anslag, ej för att bilda en inrättning men för att understödja fortsättandet av ett lantbruksinstitut, som redan är i gång, ej blott med elever utan även med lärlingar ur arbetsklassen.»

Poppius föreslog samtidigt, att Nonnens förslag till och plan för ett lantbruksinstitut på Degeberg skulle diskuteras på ett möte av lantbrukare vid den snart därefter inträffade ullmarknaden i Norrköping.

Vid det nämnda mötet i juni 1834 hade Nonnen sin plan färdig. Den granskades först av Poppius och föredrogs sedan inför en samling framstående lantbrukare från skilda trakter av landet, däribland även Nonnens gode vän J. Th. Nathorst.

Förslaget och planen gillades med några obetydliga ändringar, men ingen av de närvarande hyste några stora förhoppningar beträffande möjligheten av planens realiserande eller förbisåg de svårigheter, som därvid skulle möta, och de strider mot okunnighet och fördomar, som voro att utkämpa.

Då Poppius, innan sammankomsten avslutades, frågade om något ytterligare vore att andraga, svarade en av de närva-

rande: »*Nej! Förslaget hava vi hört, och delinkventen*», visande på Nonnen, »*hava vi sett; vi önska honom endast lycka.*»

Nonnen yttrar själv om denna tidpunkt: »Ett stort bryderi och mången sömnlös natt bereddes mig genom den skyndsamhet, varmed allt skulle sättas i gång: rum inredas och möbleras för lärare och 18 elever, bostad uppföras för 12 lärlingar, lärare i kemi, botanik och veterinärkunskap anskaffas, *allt under sommaren 1834*. Men skälen för denna skyndsamhet voro talande, och det fick gå, fastän det endast kunde ske med mycken uppoffring.»

Man måste erkänna, att det var ett jättearbete Nonnen hade att utföra denna sommar, isynnerhet då man betänker, att under allt detta jordbruket och jordförbättringarna måste fortgå och allt måste verkställas med egna, mycket inskränkta penningmedel. Det lyckades emellertid och *i december 1834 kunde institutets öppnande kungöras i de allmänna tidningarna.* Att den nya institutionen fyllde ett livligt känt behov, och att den av de sakkunniga omfattades med varmt intresse, därom vittnar såväl det förhållandet, att tilloppet sökande till elevplatserna genast under de närmaste veckorna var betydligt, som även att Lantbruksakademien redan den 24 januari 1835 beslöt att på sin bekostnad underhålla 2 elever vid det nybildade institutet å Degeberg, »varigenom», såsom det heter i protokollet, »Akademien både visade det avseende hon fäster vid herr Nonnens berömliga bemödande och sin önskan att ekonomiskt understödja företaget». Dettas öde var nu helt och hållet beroende av den stämning, som kunde komma att göra sig gällande vid den stundande riksdagen, då frågan om statsanslag till Sveriges första lantbruksinstitut kom under behandling.

Såsom bevis för, att Nonnens anseende redan nu var i stadig tillväxt inom landet, må nämnas, att han under 1834 invaldes till ledamot av Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande, till ledamot av Sveriges trädgårdsförening samt till ledamot av Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och vitterhetssamhälle.

ÅTTONDE KAPITLET.

Åren 1834—1835.

Koleraepidemi i Västergötland.

Sommaren 1834 hemsöktes Västergötland av en svår koleraepidemi. Den utbröt i Göteborg under augusti månad och spred sig därifrån till Väst-Sveriges småstäder och landsbygd. Om epidemiens uppträdande i Skaraborgs län berättar Nonnen i huvudsak följande: »Koleran har uppträtt i Skarstads socken, men har ej spritt sig mer än 1/4 mil åt alla håll därifrån. På hospitalet i Skara hava 8 sinnessjuka dött inom 14 dagar, men sjukdomen har ej förekommit utom anstalten. En tiggare från Jönköping förde sjukdomen med sig dit. På grund av de rön vi gjort tro vi, att sjukdomen fortplantas genom beröring med sjuka personer. Karantän är anordnad överallt, där vägarna övergå gränsen till Skaraborgs län.»

Angående hälsotillståndet i sin egen bygd vid denna tid säger Nonnen: »Här må alla bra. Vi hava medikamentförråd i alla byarna. Tre sjukstugor äro anordnade inom församlingen och många likkistor äro förfärdigade, ifall några dödsfall förekomma.»

Den 14 september skrev han till sin far: »Här har regnat så förskräckligt, att jag ej utan mycken oro vågar sända något bud till Lidköping, ty om mannen blir våt och förbliver så, kan han insjukna och föra smittan med sig hit. Vi äro alla friska här, men för 5 veckor sedan fick en av mitt eget folk svåra krampanfall, och det såg mycket hotande ut. Jag åderlät honom, gav honom 'prinsens droppar' samt kamfer och ett fotbad. Två kvinnor insjuknade på samma sätt och tid, men de blevo alla friska. Detta har givit allmänheten stort förtroende för mina läkemedel.»

Den 17 september skriver han vidare: »Då jag är ordförande i sundhetsnämnden, har jag mycket att säga inom församlingen och kan använda alla medel jag finner nödvändiga för att bibehålla folket vid hälsa. Jag kan tvinga dem till lydnad genom att ålägga dem plikt, som ej efterkomma mina föreskrifter. Plikten kan uppgå ända till 20 riksdaler. Det mesta de hava fått göra här har varit att rengöra och vädra sina bostäder.»

Den 1 oktober berättar Nonnen, »att den fruktade sjukdomen uppträtt i Lidköping men ditintills varit mild; blott 17 personer hade avlidit i densamma. Sjukvården därstädes lär hava varit väl ordnad.

Karantänen, då man kommer till Skaraborgs läns gräns, är nu upphävd men ännu ej den för inländsk sjöfart. Böter finnas ännu kvar för dem, som våga fara ner till Göteborg. Jag tror, att om någon skulle försöka att köra dit, skulle det ej avlöpa med mindre, än att han bleve illa slagen, om han ej genast vände om. Ett tillstånd som detta kan ej vara länge, men så länge som människorna hava salt, dricka och mjölk, så försaka de allt, blott de ej behöva gå dit, där sjukdomen skördar sina offer.»

Tidigare åtgärder för lantbruksundervisningen i Sverige.

Under den i flera hänseenden märkvärdiga frihetstiden (1718—1772) vidtogos även de första åtgärderna från statens och enskildas sida att genom särskild undervisning främja lantbrukets utveckling i vårt land. För detta ändamål inrättades lärostolar i »ekonomi» vid universitetet i Uppsala år 1741, i Åbo år 1747 samt i Lund år 1750. Dessa anordningar visade sig dock snart olämpliga.

Det första försöket att åstadkomma en mera praktisk undervisning i lantbruk gjordes av *Jonas Alströmer*,[1] när han år

[1] *Jonas Alströmer*, »svenska slöjdernas fader», född 1685, död 1761.

1736 upprättade en lantbruksskola på den av honom arrenderade kungsgården *Höjentorp* i Skaraborgs län. Denna skola erhöll statsanslag år 1748, flyttades till Alingsås i slutet av 1750-talet och upphörde 1766.

I början av 1800-talet och särskilt efter statsvälvningen 1809 mognade mer och mer hos intresserade lantmän övertygelsen, att man icke kunde vänta några verkliga framsteg i Sveriges lantbruk, om ej genom inrättande av lantbruksläroverk möjlighet bereddes för dem, som ville ägna sig åt lantmannayrket, att förvärva härför nödiga insikter och färdigheter. Vid flera riksdagar, nämligen åren 1815, 1823 och 1828, väcktes motioner i sådant syfte, men utan framgång. Redan 1813 hade emellertid Örebro läns hushållningssällskap inrättat en lägre lantbruksskola å Dyringe gård.

För att erhålla ett svar på frågan, huru undervisningen i lantbruk bäst borde ordnas, uppställde Lantbruksakademien såsom prisämne »*Plan för anläggandet av ett lantbruksinstitut*». Det av J. Th. Nathorst därå lämnade, förut omnämnda svaret belönades 1832 av Akademien med dess andra guldpenning. Grundandet av ett sådant institut på Degeberg under 1833—1834 är omnämnt i föregående kapitel.

Det första statsanslaget till Degebergs lantbruksinstitut.

Vid 1834 års riksdag väcktes flera motioner för åstadkommande av undervisning i lantbruk. Landshövdingen i Skaraborgs län, friherre C. H. Gyllenhaal, begärde hos Ridderskapet och adeln ett anslag av *7,750 kronor* till understöd av ett föregående år av Edward Nonnen anlagt lantbruksinstitut på Degeberg. Motionen åtföljdes av Nonnens förut omnämnda framställning »om stiftandet av ett lantbruksinstitut på Säteriet Degeberg».

Med ett statsanslag av ovan nämnda belopp ansåg Nonnen, att det vid Degeberg skulle kunna beredas plats åt 30 lärjungar, hälften elever och hälften lärlingar. Detta antal an-

sågs böra vara tillräckligt för Sverige, då vid Möglin i Tyskland endast undervisades 12—20 lärjungar vid denna tid.

I Borgarståndet väckte vidare brukspatron J. H. Wærn motion om inrättande av 3 lantbruksskolor i riket, för vilket ändamål han begärde ett anslag av *30,000 kronor* att med $^1/_3$ utgå till varje skola. Skolorna önskade han förlagda en i Skåne, en i Västergötland och en i Dalarna eller Gästrikland.

Slutligen väckte And. Danielsson från Älvsborgs län i Bondeståndet motion om medels beviljande för att bland allmogens söner mellan 18 och 20 år utvälja en i varje län, åt vilka skulle givas var och en *300 kronor* för att genomgå Degebergs lantbruksinstitut.

Efter behandling av dessa motioner föreslog statsutskottet i sitt betänkande av den 3 maj 1834, att statsverkets utgifter för ovan angivna ändamål till en början måtte inskränkas till ett årligt anslag av *7,500 kronor åt Degebergs lantbruksinstitut.*

Mot detta statsutskottets förslag reserverade sig 5 av utskottets ledamöter: Nils Strindlund från Västmanlands län, Nils Persson från Södermanlands län, Joh. Andersson från Uppsala län, Daniel Danielsson från Örebro län samt Erik Nilsson från Jämtlands län.

Såsom grund för reservationen angavs, att det ifrågavarande anslaget till institutet icke skulle bereda det allmänna något synnerligt gagn »utan huvudsakligen avse beviljandet av den förmån för institutets föreståndare att på statens bekostnad få en tillräcklig arbetspersonal avlönad».

Statsutskottets förslag godkändes emellertid av Ridderskapet och adeln samt Borgarståndet den 28 och av Prästeståndet den 30 maj 1834. *Inom Bondeståndet mötte förslaget däremot ett nästan enhälligt motstånd.* Av de 24 ledamöter inom detta stånd, som yttrade sig i ärendet, yrkade 22 avslag och endast 2 bifall till statsutskottets förslag. Man ansåg i detta stånd, att upprättande av läroverk för lantbruk vore alldeles överflödigt, och hade för övrigt många anmärkningar att göra mot det sätt, varpå jordbruket vid Degeberg bedrevs.

Okunnigheten och fördomarna ledde i detta fall Bondeståndets beslut. En ledamot från Skaraborgs län anförde såsom åsyna vittne, om jordbruket på Degeberg, »*att diken inrättas under jorden, samt att ett helt gärde blivit besått endast för att därå få rosor*».[1] Detta meddelande synes hava verkat på flertalets övertygelse. Åtminstone yttrade en ledamot från Stockholms län helt naivt: »Jag ämnade lämna mitt bifall till utskottets tillstyrkande rörande anslaget till lantbruksinstitutet på Degeberg, men då jag nu fått den upplysningen, att åkern därstädes användes till produktion av blommor, varpå jordbruket ej kan mycket vinna, så skulle jag önska, att utskottets liberala avsikt alldeles må frånträdas.»

För bifall till motionen talade och röstade de båda representanterna från Älvsborgs län *Hans Jansson*, sedermera talman, och den inflytelserike *Anders Danielsson*. Hans Jansson yttrade: »Jag har med min röst biträtt utskottets tillstyrkande, och kan det väl vara skäl att med något anslag ihågkomma jordbruket, där så många ansenliga bidrag måste lämnas till alla andra näringsgrenar. Ännu har icke jordbruket hunnit sin kulminationspunkt, utan mycket återstår ännu för upphjälpande därav. Också står Sverige däruti långt efter åtskilliga andra länder, t. ex. England, där mycket mera säd produceras än här på lika jordgrund. Det är icke sagt, att vid lantbruksinstitutet blott skall läras själva åkerbruket utan allt vad till yttre lanthushållning hörer, såsom frambringande av alla sådana nyttiga alster, vartill jordmånen där är tjänlig, ävensom handslöjder m. m.» — — —

And. Danielsson anförde: »Då jag fick veta, att motion var väckt hos Ridderskapet och adeln om anslag av allmänna medel för lantbruksinstitutet på Degebergs egendom, så ansåg jag mig pliktig att därå fästa mina medbröders av detta stånd uppmärksamhet, emedan jag trodde saken vara av nytta för envar, som behövde söka närmare underrättelse om förbättrade jordbruksmetoder. Själv har jag icke varit på Degeberg och känner ej heller herr Nonnen, men av ryktet har jag hört honom erkännas såsom den mest skickliga jordbrukare. — — —

[1] De här omnämnda »rosor» voro troligen blommor av klöver.

Att Skaraborgs läns invånare icke äro vana att se diken, särdeles sådana som äro belagda med sten, förundrar mig icke, ty vanligen dikas ej på deras ägor oftare, än staten ditskickar dikare eller består dikningskostnaden.» — — —

I ett senare anförande angående ifrågavarande anslag erinrade Danielsson sina riksdagskamrater om, »att då fråga var om anslag till Teknologiska institutet, detta då rönte samma motstånd som nu ifrågavarande, men att likväl på den korta tid, nämnda institut fortgått, stora fördelar därav visat sig, särdeles som på en månad där läres lika mycket som hos hantverksmästare på flera år». Enligt hans tanke var därför »det ifrågaställda anslaget till lantbruksinstitut icke att anse såsom av någon betydenhet i jämförelse med den verkliga fördel, därav vore för jordbruket att förvänta».

Med detta Danielssons anförande var diskussionen i denna fråga avslutad. På grund av de gjorda anmärkningarna fann Bondeståndet skäligt att återförvisa betänkandet till statsutskottets ytterligare handläggning.

Såsom svar på denna återremiss meddelar statsutskottet, enligt dess memorial nr 220 den 19 juli 1834, att som berörda utlåtande blivit bifallet av 3 stånd, »så anser utskottet, till följd av 75 § riksdagsordningen, denna fråga vara avgjord och kan således därmed icke taga någon vidare befattning».

De skäl, som bestämde Bondeståndet avslag, voro betecknande för den tidens uppfattning. Lyckligtvis förmådde icke Bondeståndets obenägenhet hindra den viktiga sakens framgång, sedan de 3 övriga stånden bifallit statsutskottets förslag, vilket sålunda blev riksdagens beslut.

Det har uppgivits,[1] att den förseglade sedeln avgjorde frågan inom statsutskottet. Detta framgår ej av riksdagsprotokollen från 1834, men enligt Lantbruksakademiens tidskrift för 1862, sid. 141, hade Nonnens gode vän J. Th. Nathorst beledsagat tillkännagivandet om Nonnens död med följande ord: »*Det bör ej glömmas, då en gång historien om Sveriges lantbruk kommer att skrivas, att det första ringa anslaget till*

[1] Av *P. von Möller* m. fl.

ett svenskt lantbruksinstitut endast kunde vinnas genom den förseglade sedeln i förstärkt statsutskott».

Om denna episod brukade Nonnen själv berätta,[1] »att en högt uppsatt man plötsligt påminde sig, vilken viktig sak då skulle komma under omröstning (inom utskottet), skyndade till Riddarhuset i sådan brådska, att han blott fick på sig den ena galoschen. Det var genom denna enda röst i förseglad sedel, som det ringa anslaget beviljades och Sveriges första lantbruksinstitut fick varaktigt bestånd. Sällan har ett så oansenligt frö burit rikare skörd.»

Institutets organisation.

Med början av året 1835 erhöll Nonnen till institutets upprätthållande det vid 1834 års riksdag beviljade statsanslaget av *7,500 kronor*. Detta belopp hade Nonnen beräknat få lyfta samma år det var beviljat. *Denna missräkning vållade honom många och stora ekonomiska svårigheter*. Härom säger han: »Det var verkligen hårt, att därför att riksdagen satt så länge, jag därigenom förlorade 1834 års anslag. Hade jag fått detta, hade mina affärer på en gång fått ett uppsving. Jag hoppades säkert att få det, tills koleran kom förliden sommar och verkade hindrande på alla handelsföretag. Härigenom blev även riksdagens sammanträde fördröjt. Det var endast genom verkliga ansträngningar, som mina vänner lyckades erhålla för mig vad de gjort. De anse det nästan som ett underverk, ty nästan inga andra anslag hava beviljats, vare sig till regeringen eller privata företag.»

Under Nonnens mest ekonomiskt brydsamma år rådde många av hans vänner honom att sälja Degeberg, varigenom han skulle få 25—30,000 kronor över. För detta överskott kunde han sedan köpa en liten egendom utan skuld. Nonnen följde ej dessa råd, ty han älskade sin livsuppgift på Degeberg alltför mycket för att kunna på ett dylikt sätt slita sig från densamma.

[1] Enligt »*Förr och Nu*» årg. 1878, sid. 136.

Genom ett kungl. brev av den 14 februari 1835 blev Lantbruksakademiens dåvarande direktör G. Poppius förordnad att hava uppsikt över lantbruksinstitutet vid Degeberg och däröver årligen avgiva berättelse. Han upprättade med Nonnen den 27 februari 1835 kontrakt på 5 år med 6 månaders uppsägning. Nonnen förband sig genom detta kontrakt att för åtnjutande av förutnämnda statsanslag fullständigt organisera läroanstalten enligt av Kungl. Maj:t fastställd plan, anställa och avlöna skickliga lärare, ombesörja såväl teoretisk som praktisk undervisning för två särskilda avdelningar, elever och lärlingar, samt kostnadsfritt underhålla 2 frielever och 14 frilärlingar.

Under den första kontraktstiden stod institutet under ledning av en styrelse, bestående av landshövdingen i länet som ordförande och 3 ledamöter, av vilka föreståndaren var en och de 2 övriga voro utsedda av ordföranden i samråd med föreståndaren för en tid av 3 år. Styrelsen sammanträdde 4 gånger om året och avgav årsberättelse till den person, som av Kungl. Maj:t utsetts att hava överinseende över läroverket. Föreståndaren hade förbehållit sig rätt att antaga och avskeda betalande elever, att uppgöra förslag till frielevsplatserna, vilka skulle av Kungl. Maj:t tillsättas, att antaga och avskeda lärare, att utöva den närmaste tillsynen över läroverket och att ensam besluta om egendomens skötsel och brukningssätt.

För att bliva antagen till elev fordrades att hava fyllt 18 år och att hava avlagt en inträdesexamen, i vilken kunskapsfordringarna, med undantag för döda språk, i det närmaste voro desamma som vid gymnasium. Någon förutgången praktisk verksamhet i jordbruk fordrades ej. Kursen var 2-årig med 3 veckors julferier och 6 veckors sommarferier. I avgift för undervisning och underhåll betalades *450 kronor* om året med halva beloppet den 1 oktober och den andra hälften den 1 april. Hospitanter, som endast en kortare tid vistades vid läroverket, betalade 18 kronor i veckan.

Undervisning meddelades i lantbrukets såväl teori som praktik. Nonnen undervisade själv i lanthushållningsläran till hela

7—253082. *Hallenborg, Edward Nonnen.*

dess utsträckning och en biträdande lärare i naturvetenskaperna. I det praktiska lantbruket undervisade den 1829 till inspektor vid Degeberg antagne skotten A. Skinner. För lärlingarna var dessutom antagen en underlärare uti skrivning och räkning. Examen hölls varje år i juni månad, men de betalande eleverna voro ej skyldiga underkasta sig någon sådan.

Resa till Stockholm.

I slutet av februari 1835 reste Nonnen upp till Stockholm dels för att underteckna förutnämnda kontrakt och lyfta sitt första statsanslag och dels för att söka audiens hos konungen, med anledning av förestående tillsättning av ny präst i Rackeby pastorat.

Vid audiensen begärde konungen, att Nonnen skulle sätta upp en skrivelse om saken. Så skedde av en »hjälpsam hand», och följande dag var den av Nonnen förordade prästen, J. F. Hellstadius, utnämnd till kyrkoherde i Rackeby församling, där han sedan verkade från den 1 maj 1836 till sin död 1859.

Om sin audiens hos konungen säger Nonnen vidare: »Vad konungen angår, såg han mycket avfallen ut. Jag kände knappast igen honom, men det var ju ej att undra på, då han nyligen var uppstigen från en sjukdom. Trots detta visade han dock ett anmärkningsvärt stort intresse för de ärenden, som förelades honom, och de mera bemärkta personer, med vilka han kom i beröring.»

Nonnen uppvaktade sedan även kronprins Oskar dels för prästutnämningen i Rackeby och dels för lantbruksinstitutet på Degeberg, och lovade denne att göra allt som låg i hans makt i båda dessa hänseenden för främjande av såväl församlingens som institutets bästa.

Vid hemkomsten från Stockholm välkomnades Nonnen av alla eleverna. De omringade honom, ivriga att få höra nyheten från huvudstaden. Rättarlärlingarna fingo även vid hans första morgonlektion höra en beskrivning av resan. Han berättade härvid om sitt besök hos konungen och kronprinsen.

Till sin fader skriver Nonnen om samma resa: »Under de första 8 dagarna av min vistelse i Stockholm försökte jag vara 'inkognito', så att jag kunde få ledighet att utföra mitt ärende till Poppius och för att arbeta tillsammans med honom i lugn. Men snart upptäcktes jag och erhöll bjudningar till hovmarskalk Gyllenhaal till Härlingstorp, som är medlem av Degebergs-kommittén (= styrelsen), grevarna Posse och von Platen, professorerna Retzius, Wahlberg, Berzelius m. fl., som alla visade mig mycken vänlighet.

Landshövding Ridderstolpe var mig behjälplig på mer än ett sätt. Han författade på fransyska den skrivelse, konungen önskade av mig angående den prästman, som jag begärde få utnämnd till kyrkoherde i Rackeby församling.»

III.

DEGEBERGSINSTITUTETS VERKSAMHET UNDER NONNENS LEDNING

NIONDE KAPITLET.

Åren 1835—1839.

Institutet inspekteras och enskiftet fullbordas.

I april månad 1835 besöktes Degeberg (fig. 7.) av den för institutet nyligen tillsatta styrelsen. Alla dess medlemmar voro mycket belåtna med vad de sågo såväl ifråga om elevernas bostäder som redskapstillverkningen och jordbruket.

Samma vår fullbordades inredningen av den nyuppförda manbyggnaden. Den under närmast föregående år påbörjade trädgårds- och parkanläggningen fortsattes.

I juni månad hade Nonnen besök av en gammal vän från Möglin samt ett par ledande män från Köpenhamns agronomiska sällskap. De besökte Degeberg för att få kunskap om Nonnens förehavande där och om institutet.

I mitten av juni hölls årligen fårauktion på Degeberg, så länge statens stamschäferi fanns där. Dessa auktionsdagar voro alltid stora högtidsdagar för platsen, ty då samlades där många av de mest framstående lantbrukarna i landet, och många viktiga saker diskuterades.

I slutet av juli månad 1835 blev enskiftet, gällande Degeberg och angränsande gårdar, färdigt. Härigenom kom nästan hela den närliggande byn Sillebergs jord att tillhöra Degeberg, vars värde till följd härav steg avsevärt under de närmast följande åren.

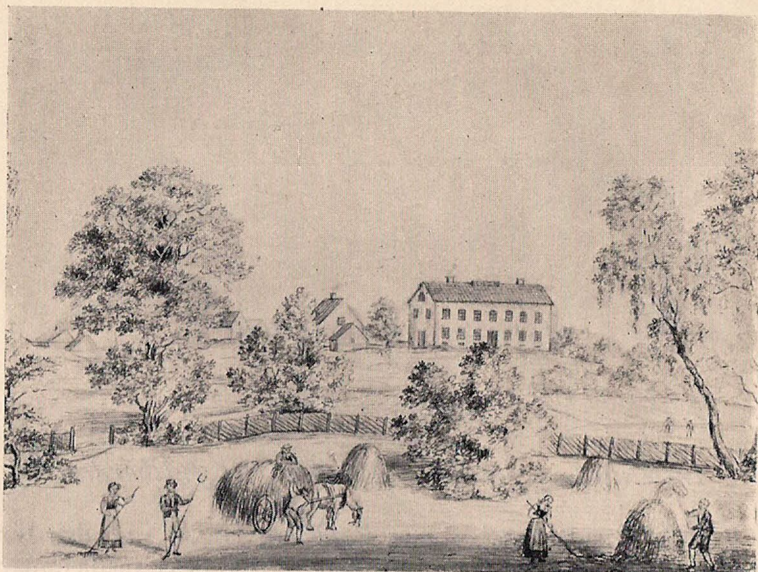

Fig. 7. DEGEBERG 1835 med nya manbyggnaden, sedd från väster.

Resa till Tyskland och besök av många ledande män.

Under sommaren 1836 företog Nonnen en studieresa till Tyskland. På utresan besökte han först Stockholm samt Ottenby stuteri på Öland. Målet för resan i Tyskland var Eldena lantbruksinstitut. Efter 4 dagars vistelse där och besök på några välskötta egendomar i Mecklenburg och Pommern anträdde Nonnen hemresan, och den 3 september var han åter hemma på Degeberg.

Den 17 september välkomnades Nonnen av vännen Kylberg på Såtenäs i ett brev sålunda: »Av hela hjärtat välkommen åter till det gamla Svea, som känner sig stolt att i moderligt sköte sluta den avvikne, ej förlorade, sonen. Du är viss på att få en tillräcklig dosis välkommen i andlig måtto redan och i lekamlig så snart vi träffas.»

Denna välkomsthälsning vittnar om det innerliga förhållande, som var rådande mellan dessa båda banbrytare på jordbrukets område.

Under oktober månad samma höst hade Nonnen besök av länets hövding samt landshövding af Wingård i Värmland m. fl. Om den sistnämnde säger Nonnen: »Han har flera mycket vänligt uttänkta planer för mig, t. ex. att låta mig få kredit på 2,000 rdr i Karlstads bank.» Det fanns ej då någon bank i Lidköping. Förslagets tillkomst vittnar om, dels att Nonnen var högt ansedd och hans livsgärning högt värderad bland de ledande männen inom vida kretsar i Sverige, och dels att han hade ekonomiska svårigheter.

Vid jultiden insjuknade Nonnen i mässling. Sjukdomen var mycket svårartad och långvarig. Först den 7 januari 1837 var han återställd fastän ännu matt.

Förtroendet för Nonnen sprides i allt vidare kretsar.

Under början av år 1837 kunde Nonnen konstatera, att ansökningarna från utlandet om elevplatser vid Degeberg ökades avsevärt. Det är ganska anmärkningsvärt, att detta anspråkslösa lantbruksläroverk, som ännu knappast var i ordning och låg där borta på den kala Västgötaslätten, kunde locka elever till sig icke allenast från de tre skandinaviska länderna utan även från Finland och Tyskland. Var det ryktet om Nonnen såsom skicklig lantbrukare, eller var det något i hans personlighet, som gjorde, att han hade förmåga draga så många unga män från norra Europas länder till sig?

Många av dessa män hava efter sin lärotid på Degeberg intygat, att det var icke allenast åkerbruk de lärde sig av Edward Nonnen, de fingo också av honom en ny syn på livet. De fingo lära sig, att livet icke var dem givet allenast, för att de skulle förkovra sig själva och hava det behagligt, utan att de borde leva för att vara sina medmänniskor och sitt fosterland till gagn.

Därför sade flertalet av Nonnens lärjungar vid minnet av Degebergstiden, *att det ej enbart var de kunskaper, de fingo inhämta på Degeberg, utan den karaktärsdaning, de där erhöllo genom dess föreståndares inverkan och exempel, som väsentligen bidrog till deras senare lycka och framgång i livet, varför de alltid bevarade honom i tacksamt minne.* Den, som skriver detta, har själv hört sådana vittnesbörd offentligen uttalas av en f. d. Degebergs-elev, professor Hjalmar Nathorst, rektor vid Alnarps lantbruksinstitut åren 1862—1886.

Resa till Skottland och England.

Under sommaren 1837 företog Nonnen en studieresa till Skottland och England. Härtill måste han låna penningar. Resan anträddes i början av juli med ett segelfartyg, som troligtvis varit inne med last för sockerbruket vid Klippan och nu seglade direkt till Skottland. Den 21 juli kl. 6 på kvällen ankom Nonnen till Newhaven efter en 10 dagars överfart. I ett brev, daterat Craeg Leith nära Edinburgh den 23 juli, omtalar Nonnen, att han bland andra uppsökt *professor Law*, lärare i agrikultur vid universitetet i Edinburgh. Av honom möttes han med sann brittisk vänlighet och blev bjuden bo i hans hem, 3 engelska mil utanför staden.

Professor Laws amanuens fick i uppdrag att vara Nonnens följeslagare under studiebesöken i trakten närmast Edinburgh. Angående jordbruket där i orten säger Nonnen: »Jorden härikring skötes i 4 skiftes rent växelbruk: 1:o rovor och potatis, 2:o vete, 3:o gräs, 4:o havre. Allt gräs, halm och rotfrukter säljes i allmänhet, och gödsel köpes i staden. Jorden är i sig själv ej god men är bragt i hög växtkraft genom den rikliga gödseltillgången från huvudstaden.»

Från Edinburgh fortsattes resan söderut via Newcastle till London. Från en god väns hem nära Newcastle skriver Nonnen: »Jag har lärt mig mycket, och resekostnaderna hava varit ganska ringa, och dock har jag rest mycket bekvämt.

Orsaken till att min resa blivit så billig är den, att jag tillbringat mycken tid uti bekantas hem på landet. Alla här äro mycket intresserade av att få höra om Sverige. Därför har mitt mottagande överallt varit dubbelt hjärtligt. Herrarna hava ofta skjutsat mig en del av vägarna jag skulle resa. Jag har sett jordbruk på en stor del av de bäst skötta egendomarna i denna trakt av England.

Med stort nöje och intresse har jag besett verkstäderna, där åkerbruksredskap förfärdigas, samt murare, snickare och hjulmakare vid sitt arbete och härunder erhållit många nyttiga lärdomar. Bara detta betalar rikligen min resa, och mina unga vänner på Degeberg bliva säkert glada över, att jag lämnade dem något litet i studiesyfte. Jag hoppas att ännu hinna lära mycket mer före hemresan, bland annat användande av rör vid täckdikning.»

Vidare omtalar Nonnen, att han funnit arrendena i England betydligt billigare, än han förut tänkt, och tillägger: »Mycket mer penningar vinnes här genom åkerbruk än på egendomar i Sverige, ty arrendena äro låga i detta grevskap. Skulle jag finna, att riksdagen och den svenska regeringen icke göra för institutet på Degeberg, vad de rättmätigt böra göra, skall jag icke besvära dem mera. Skinner blir säkerligen mycket glad att följa mig hit.»

Hemresan företogs via London, och i början av oktober var Nonnen åter hemma på sitt kära Degeberg. Denna resa var mycket lärorik och uppfriskande för Nonnen, som varit sjuk under vintern samt mycket ansträngd under våren. Sjöresan till och från England verkade säkert såsom en vilo- och rekreationskur, av vilken han tyckes hava njutit i fulla drag.

Omorganisation av länets hushållningssällskap.

I Skaraborgs läns hushållningssällskaps 100-års minnesskrift[1] karakteriseras perioden 1826—1840 med rubriken »*För-*

[1] »Skaraborgs läns Kungl. hushållningssällskap 1807—1907» av Rudolf Kjellén m. fl.

fall». Under början av 1830-talet sökte några av dess medlemmar, bland dem Edward Nonnen och kapten L. W. Kylberg, att få till stånd en reorganisation av sällskapet. På grund härav växlades redan då många besök och brev mellan Degeberg och Såtenäs. Det var dock ej förrän 1838, som hushållningssällskapet blev reorganiserat. Detta tillgick i huvudsak sålunda enligt ovan nämnda minnesskrift: »Medan affärerna gingo sin vanliga gång på Lidköpings torg den 13 oktober 1838, ägde ett stormigt uppträde rum i gästgivare Lidbecks stora sal, där länets hushållningssällskap samlats, 15—20 man starkt, på den nye landshövdingens kallelse. Det bröt löst vid revisionsberättelsens behandling. Då begärdes ordet av häradshövding *B. J. Silfverskiöld* för en formlig domedagspredikan över den gamla förvaltningen, och han slutade med att föreslå sällskapets upplösning samt ersättning med ett nytt i 'municipal' form med undvikande av alla 'vederbörande ex-officio ämbetsmän'.»

Detta var det förlösande ordet. De närvarande instämde enhälligt och utsågo en tremannakommitté för att utarbeta stadgar i den angivna riktningen samt lämna yttrande över ställningen i det hela. Medlemmar i kommittén blevo förslagsställaren *Silfverskiöld*, direktör *Nonnen* på Degeberg samt kapten *L. W. Kylberg* på Såtenäs.

Silfverskiöld avgick snart från ledningen av reformarbetet och en starkare kraft, nämligen häradshövdingen *Johan Gabriel Richert* på Trufve, tog vid. Det var han, som verkligen skrev hushållningssällskapets nya författning. Rösten var Kylbergs. Drivhjulet bakom allt var Edward Nonnen.

De nya stadgarna antogos på sällskapets sammanträde i juni 1839. Innan dess hade herrarna *Richert, Kylberg* och *Nonnen* haft orsak att ofta träffas och diskutera saken, men anledningar till sammanträffande saknades ej heller sedan.

Efter omorganisationen inträdde en relativ glansperiod i sällskapets historia. Detta berodde företrädesvis på triumviratet *Richert—Nonnen—Kylberg*. Det var en sällsynt förmån för Skaraborgs län att samtidigt äga tre så utmärkta män i samarbete med varandra. De symbolisera sällskapet med dess

skilda strävanden: den ideella politiken, det moderna lantbruket, de allmänna länsangelägenheterna. De komplettera varandra personligen: den vidsynte juristen, den veke entusiastiske jordbruksaposteln, den praktiske, energiske näringsidkaren.

De voro även med personliga känslor av aktning och tillgivenhet fästade vid varandra. Härom säger Nonnen till en vän: »*Den, som bör ställas främst i min levnadshistoria* såsom ledare i den klarseende praktiskt religiösa, hela människosläktet omfattande riktningen, Sveriges prydnad, vilken man alltför litet känner, det är *Johan Gabriel Richert.* Ej litet haver jag att tacka Gud, att han förde mig att bliva den mannens granne — — — Han var allas vår rådgivare.»

Under sin mångåriga verksamhet såsom sällskapets ordförande företog Kylberg ej gärna något steg av betydelse utan att inhämta vännerna Richerts och Nonnens råd. I förut citerade hundraårsskrift nämnes i detta sammanhang om Nonnens arbete för sällskapets utveckling följande: »På föregående blad är hans namn ofta nämnt, men de hava icke kunnat göra full rättvisa åt hans roll i sällskapets utveckling. Visserligen tillhör han i främsta rummet lantbrukets historia, och på detta kapitel skola konturerna av hans levnad tecknas i senare delen av detta arbete; men därför må icke förgätas hans arbete i själva hushållningssällskapets tjänst. Knappast har sällskapet haft en mera trogen och intresserad medlem. Redan på ytan är hans insats större än de flestas. Vice ordförande i 8 år, ordförande i ett, nämnes han första gången i sällskapets handlingar $^{27}/_{2}$ 1832, under petitionen till konungen av denna dag, och den sista $^{22}/_{5}$ 1861, *en tidrymd av nära 30 år.* Hans medverkan gick således tillbaka långt in i det gamla sällskapets tid och sköt fram ett stycke i den närmast kommande tidens. Under denna långa tid finna vi honom ständigt i spetsen med idéer och uppslag (t. ex. sädesutställningarna och stamholländerierna), ständigt redo att med föredrag och anföranden liva och upplysa mötena, ständigt brinnande av den hänförelsens eld, som kännetecknar den rätte reformatorn, varthelst han än skådar sitt ideal.

Men aldrig var han mera varm i sitt kall än på tu man hand med vännerna i Trufve eller Såtenäs. Många äro de timmar, som en vit häst fått vänta med en skranglig kärra utanför Såtenäs trappa, medan ägaren därinne glömde sig under diskussion med värden om modernäringens intressen. Då skulle man hava sett Nonnen för att få det rätta intrycket av honom: ögonen lysande, tungan flödande, med en liten engelsk accent kvar, det stora vita håret stående som en plym kring hjässan, allt medan han med tummarna i västhålen promenerade fram och åter på golvet.»

Ofta gällde besöken på Trufve och Såtenäs ledsamma saker. Då sökte Nonnen vännernas råd och hjälp. Richert och Kylberg utgjorde för Nonnen säkra stöd, som hans veka lynne stundom krävde. Utom dessa två hade Nonnen inom sin umgängeskrets även de ädla bröderna Rudenschöld, löjtnant Silfverhjelm m. fl. Dessa »hemgårdsgrannar» voro mycket hjälpsamma mot varandra och särskilt mot den unge engelsmannen, som slagit sig ned bland dem. Så t. ex. bad löjtnant Silfverhjelm en gång, att Nonnen skulle göra honom sällskap till marknaden i Vänersborg. Då Nonnen förklarade, att han ej då kunde skaffa så mycket penningar, att en sådan resa lönade sig, erbjöd Silfverhjelm honom ett lån på 1,500 kronor. Marknadsresan företogs och Nonnen köpte 2 stora danska hästar för i nutidsmynt 45 kronor stycket, ett 2 år gammalt sto för 83,33 kr. samt en unghäst för 66,67 kr. »Då jag fann», säger Nonnen, »att inga fler affärer kunde göras ifråga om arbetshästar, så köpte jag på spekulation 8 fölungar, omkring 10 ½ veckor gamla, för 5,50 kr. stycket. Om 2 år bliva de värda 50 kr. stycket till bönder och 100 kr. stycket för export.»

Tävlingsplöjning i Värmland och audiens hos konungen.

Under oktober månad 1838 anordnades i Värmland *den första instruktions- och tävlingsplöjningen av mera offentlig karaktär i vårt land.* I brev av den 8 augusti 1838 inbjöds Non-

nen av länets hövding af Wingård att närvara vid den av honom planerade tävlingen. Detta inbjudningsbrev är särskilt betecknande såväl ifråga om vederbörandes intresse för jordbruket som det anseende Nonnen redan vunnit inom vida kretsar i vårt land efter blott 10 års verksamhet på Degeberg. Brevet skall därför delvis återgivas:

»Karlstad den 8 augusti 1838.

Min hedersvän.

Jag förmodar, att min vän av Värmlands hushållstidning funnit, att jag umgås med plan för instruktions-tävlingsplöjning i höst vid Kristinehamn. Två dagar användas till instruktion på tvenne fält och tredje dagen användes på ett särskilt fält för dem, som tro sig hava vunnit den skicklighet, att de vilja tävla om våra blanka riksdalrar. Då oktoberdagarna äro korta, ämnar jag på kvällarna anordna sammanträden för rådplägning i ekonomiska ämnen. Jag önskar, att du min vän och Skinner då komma till oss och som våra första instruktörer uti agronomi övertaga ledningen av detta agronomiska möte. Detta icke allenast för att giva undervisning i praktiskt hänseende vid de två första dagarnes instruktionsplöjning utan även att såsom prisdomare tredje dagen avgöra, vilka gjort sig förtjänta av priserna. Dessutom för att under aftnarna hålla några föreläsningar för de församlade samt leda överläggningarna uti de ämnen, som kunna väckas till en fördomsfri granskning. Jag skall ombestyra, att protokoll upprättas till frånvarande lantbrukares begrundande. Jag hoppas, vi härigenom skola gagna både närvarande och frånvarande lantmän inom orten samt giva anledning till flera sådana möten. — Låtom oss såsom ivrare i ekonomien och bolagsmän i det nyttigas befordrande räcka varandra handen och göra vad vi kunna, med den kännedom vi förvärvat oss i det för oss kära ämnet, lanthushållningen efter rationella principer.

Vänskapsfullt

Johan af Wingård.»

Av detta framgår, vad som även framhållits från flera håll, huru samtidens mera framsynta jordbruksintresserade män sågo upp till Nonnen såsom en auktoritet. När Nonnen blev synlig på denna tids talrikt besökta och ofta återkommande lantbruksmöten, förmärktes genast en glädje bland deltagarna, varom mötesberättelserna bära ojäviga vittnesbörd.

Den 15 december 1838 avlade konungen ett besök hos greve Piper på hans lantställe, beläget en $^3/_4$ mil från Degeberg. Edward Nonnen var bjuden till greven vid detta tillfälle. Konungen ankom kl. 10,30 på aftonen. »Snart därefter», berättar Nonnen, »satte vi oss ned till kvällsmat. Festen var ovanligt livlig. När konungen stod upp från bordet, observerade han mig och kom emot mig på ett mycket vänligt sätt sägande: *'Ah, mr Nonnen, vi samtala i morgon'*.»

Följande dag fick Nonnen audiens hos konungen, som då framställde en hel del frågor angående institutet och bad om en promemoria härom. Slutligen uttalade konungen den önskan, att Nonnen hädanefter skulle meddela sig direkt med honom angående institutet. Detta erbjudande satte Nonnen givetvis stort värde på och försummade ej att begagna sig därav. Han säger härom: »Synnerligen väl vore det, om jag en dag kunde omtala för konungens son, när han blir regent, att jag av hans far erhållit detta privilegium, som visade sig vara till stor nytta för institutet. Jag hoppas, att han skall tillåta mig fortsätta därmed.»

Utdrag från institutets första 5-årsberättelse.

Under 1835 hade institutet 16 elever och 20 lärlingar, och antalet ökades snart efteråt till 20 elever och 24 lärlingar. Till december 1839 hade elevantalet i sin helhet uppgått till 80, varav 63 redan utgått och 17 funnos kvar vid läroverket. Dessutom hade 66 lärlingar erhållit undervisning, varav 43 avgått och antagit tjänst såsom rättare i skilda delar av landet och 23 voro kvar vid 5-årsperiodens slut.

De första åren av institutets tillvaro voro för Nonnen rika på obehag, svårigheter och bekymmer av flera slag. Först och främst i ekonomiskt hänseende. Det visade sig nämligen snart, att anslaget till institutet, 7,500 kronor om året, var alltför knappt tilltaget, och det var därför enbart med betydliga uppoffringar av föreståndarens egna medel och anlitande av goda vänners kredit, som företaget kunde upprätthållas.

Med stöd av den sålunda vunna erfarenheten lät Nonnen sin första 5-årsberättelse åtföljas av en framställning om erforderliga medel genom statsanslag för verksamhetens fortsättande och vidare utveckling.

Det bör i detta sammanhang nämnas, att Nonnen under institutets första 5-årsperiod genom ett kungl. brev av den 30 mars 1838 erhållit ett extra statsbidrag av *3,000 kronor* till täckande av åtskilliga i samband med läroverkets organisation stående utgifter.

TIONDE KAPITLET.

Åren 1839—1844.

Besvärligheter med lärare.

Det vållade Nonnen stora svårigheter, isynnerhet under de första 6 åren, att få lämpliga lärare för sitt lantbruksläroverk. Även i detta hänseende beträdde han ett hitintills oupp-odlat arbetsfält. Vid denna tid fanns det naturligtvis ej i Sverige utbildade lärare i naturkunnighet med tillämpning på lanthushållningens huvudämnen jordbrukslära och husdjursskötsel, såsom förhållandet var i Tyskland. Där funnos redan då att tillgå lämpliga lärare för landets lantbruksläroverk, män, som voro intresserade för sitt värv.

De lärare, Nonnen lyckades anskaffa under institutets första tid, voro ofta intriganta personer, vilka vållade honom myc-

ket bekymmer. Själv öppenhjärtig hade han svårt att fatta ett ohederligt handlingssätt hos andra. Några lärare ansågo det t. o. m. vara nedsättande att undervisa unga män, som ämnade bliva jordbrukare. Till lärare i kemi måste Nonnen ibland antaga personer, som tänkt bliva apotekare. De tröttnade snart på lärarverksamheten på Degeberg. Till lärare i botanik lyckades Nonnen verkligen få en mycket duktig botanist, *S. J. Lindgren,* som blivit rekommenderad av professorerna Retzius, Wahlberg och E. Fries.

Under den tid Lindgren var på Degeberg gjorde han flera märkliga rön inom sitt arbetsområde och skrev ypperliga uppsatser i »*Botaniska Notiser*».

Han saknade dock den stadga i karaktären, som behöves hos en lärare. Trots alla besvärligheter i detta hänseende behöll Nonnen honom några år.

Så småningom lyckades det dock för Nonnen att få en pålitligare och bättre stam av lärare. Det var en stor glädje för honom, då han lyckades övertala botanisten *K. R. Dalman* att bliva lärare vid Degeberg. Denne man var ej allenast en skicklig botanist utan hade också varit lantbrukare. Han var redan något till åren kommen, så att Nonnen hade i honom ej endast en intresserad lärare utan även en god vän. Under den tid Dalman var på Degeberg kunde Nonnen lugnt lämna institutet några dagar emellanåt, ty han visste, att Dalman samvetsgrant bevakade läroverkets intressen.

En skicklig veterinär från Skara vistades årligen en tid på Degeberg och undervisade om husdjurens vanligaste sjukdomar och deras behandling.

»*Dikesgrävare Johnson*», som han vanligen kallades, var alltid en gärna sedd gäst på Degeberg och meddelade undervisning om dikning både muntligt och praktiskt.

Nonnen undervisade själv, såsom förut är nämnt, i lanthushållningens huvudämnen jordbrukslära och husdjurslära.

Redskapstillverkningen på Degeberg.

Då Nonnen grundade lantbruksinstitutet på Degeberg hade den inhemska tillverkningen av åkerbruksredskap och maskiner ej börjat vid Sveriges mekaniska verkstäder. Därför satte han snart i gång med en rätt omfattande redskapstillverkning. Denna hemindustri blev även ett ganska viktigt läroämne för institutets elever och lärlingar. Utom slöjdare och de elever eller lärlingar, som deltogo i undervisningen i slöjd och smide, voro flera smeder sysselsatta med att tillverka redskap. Beställningar av redskap och modeller till sådana inkommo från alla delar av Sverige, t. o. m. från Finland.

I början av 1840-talet hade redskapstillverkningen på Degeberg fått en så stor omfattning, att den bedrevs nästan fabriksmässigt. Där tillverkades då ett 40-tal olika slags åkerbruksredskap och maskiner.

De många beställningarna av redskap och modeller förorsakade givetvis en rätt omfattande brevväxling. Men ännu mer var detta förhållandet rörande platsansökningar samt förmedling av platser åt avgående elever och lärlingar. Enligt Nonnens egen uppgift i januari 1840 hade han att egenhändigt expediera ett 20-tal brev varje postdag, ibland upp till nära ett 40-tal per dag.

Med hänsyn till de många andra arbetsuppgifter Nonnen hade att fylla framställer sig osökt den frågan: Hur kunde han hinna med en så omfattande brevväxling? En förklarande orsak härtill var, att han i regel började sin arbetsdag kl. 5 på morgonen.

Riksdagen beviljar Nonnen ökat statsanslag.

Såsom förut är nämnt, fick Nonnen snart erfara, att det lämnade statsbidraget 7,500 kronor om året ej på långt när täckte de med läroverkets upprätthållande förenade kostna-

derna, och att han därför lät sin första 5-årsberättelse (1834—1839) åtföljas av en framställning om ökat statsanslag. Såsom motiv härför uppgav han, att kostnaden per år för institutet uppginge till:

Avlöning för lärare	11,850 kronor
Undervisningsmateriel	825 »
2 frielever	900 »
24 rättarelärlingar	2,400 »
	15,975 kronor

Vid 1840 års riksdag väckte L. H. Gyllenhaal hos Ridderskapet och adeln och C. G. Rydin i Borgarståndet motioner om förhöjt statsanslag till Degeberg intill ovanstående belopp per år.

Trots Bondeståndets ihärdiga motstånd beslöt riksdagen att till lantbruksinstitutet på Degeberg från och med 1841 bevilja *15,000 kronor om året,* föregående anslag däri inbegripet.

Under 1840-talet ställde sig omkostnaderna per år för institutet sålunda:

Avlöningar:		
2 lärare à 1,500 kr. i lön och 375 kr. till kost	3,750 kronor	
1 d:o i veterinärkunskap 6 månader 375 kr. lön, 150 kr. kost	525 »	
1 d:o i ritning 6 månader 300 kr. lön, 150 kr. kost	450 »	
1 underlärare för lärlingarna	600 »	5,325 kronor
1 inspektor	1,575 kronor	
1 bokhållare	750 »	
1 slöjdare	450 »	2,775 »
Rum för 5 lärare		750 »
Diverse utgifter:		
för sjukvård, undervisningsmateriel m. m.		850 »
För kosthållet:		
2 frielever	900 kronor	
24 frilärlingar	2,400 »	3,300 »
	Summa	13,000 kronor

Av statsanslaget, 15,000 kronor, skulle med avdrag av dessa 13,000 kronor således återstå 2,000 kronor såsom ersättning för föreståndarens eget arbete, om han ej gjorde avseende på den vinst, som för honom uppstod genom de till inspektoren, bokhållaren och slöjdaren på läroverkets stats utgående löner, vilka jämte lärlingarnas arbete kommo jordbruket till godo. Ovan nämnda statsanslag utgick årligen under 12 år, eller till och med 1852, då elevkursen vid Degeberg upphörde.

Vid 1840 års riksdag visade det sig, att intresset för lantbruksundervisningen hade stegrats i en mycket hög grad sedan det senaste riksmötet, ty utom de ökade anslag för detta ändamål, som regeringen begärde, gjorde flera enskilda motionärer utom de förut nämnda yrkanden i samma riktning. Detta sakförhållande bevisade, att Edward Nonnens idé om lantbruksundervisningens nödvändighet och nytta hade slagit igenom inom vårt land på en relativt kort tid, trots Bondeståndets protester.

Statsanslag beviljas till nya lantbruksläroverk.

I anslutning till vad som ovan är nämnt angående det av 1840 års riksdag beviljade fördubblade anslaget till institutet på Degeberg m. m. må här även några ord nämnas om de av samma riksdag beviljade andra slag för lantbruksundervisningens främjande i vårt land.

Landshövdingen i Uppsala län, friherre R. F. von Kræmer, väckte vid nämnda riksdag förslag om inrättande av ett lantbruksinstitut vid Ultuna kungsladugård, när arrendetiden år 1848 utginge där. För detta ändamål skulle 5 års arrende, motsvarande ungefär 6,000 kronor årligen, f. o. m. 1841 uppbäras av Uppsala läns hushållningssällskap för att av dessa arrendemedel bilda en grundfond till det föreslagna institutet. En likartad motion väcktes samtidigt i Bondeståndet av Anders Larsson från Uppsala län.

Dessutom väcktes vid samma riksdag en hel del andra mo-

tioner om anslag till lantbruksskolor i södra och mellersta Sverige.

Vid dessa motioners slutbehandling beslöt riksdagen bevilja följande anslag:

till Ultuna från och med 1841 det från denna gård utgående arrendet, motsvarande ungefär 6,000 kronor årligen;

till lantbruksskolor 7,500 kronor om året att utgå på sätt statsutskottet föreslagit.

I följd av detta riksdagens sistnämnda beslut öppnades, oavsett den redan befintliga lantbruksskolan vid Orup i Malmöhus län, följande nya, nämligen vid Väderbrunn i Södermanlands län 1841, vid Bjädesjöholm i Jönköpings län och Sjögestad i Östergötlands län 1842 samt vid Hägervallen i Västmanlands län 1843.

I anslutning till vad som ovan är nämnt om anslag för inrättande av ett statens lantbruksinstitut på Ultuna år 1848 må nämnas, att Nonnen sedan blev erbjuden föreståndareplatsen på Ultuna men avslog detta anbud, emedan han ansåg, att endast genom ett fullständigt utförande av det vid Degeberg gjorda försöket kunde lantbruksundervisningen i Sverige betryggas för framtiden.

Under sommaren 1840 var Nonnen inbjuden att deltaga i ett stort naturforskarmöte i Stockholm, där vetenskapsmän från alla delar av Europa samlades. Han antog inbjudningen och ansåg sig hava stor fördel därav.

Tävlingsplöjningar i Skaraborgs län.

Efter Skaraborgs läns hushållningssällskaps omorganisation 1840 gick dess verksamhet beträffande det rena jordbruket till en början väsentligen ut på att sprida kännedom om förbättrade åkerbruksredskap och dessas rätta användande. I detta syfte arbetade särskilt Nonnen. År 1841 beslöt sällskapet anordna s. k. *tävlingsplöjningar*. Den första tävlingsplöjningen anordnades den 14 oktober 1841 på intill Lidköping belägen jord med plogar av både svensk och engelsk konstruk-

tion. Allmogen hade i kungörelse uppmanats »att deltaga med svenska plogar, som må vara bespända med enkelt eller dubbelt ök av oxar eller hästar».

Som prisdomare tjänstgjorde herrar *L. W. Kylberg, E. Nonnen* och *Jonas Larsson* i Almeryd. De vid denna tävlan utdelade prisen hade sammanskjutits av en del för saken intresserade sällskapsmedlemmar. Till priser bestämdes »det högsta 15 kronor för den bäst utförda plöjningen med vilken sorts plog som helst, två pris à 12 kronor, därav ett för bästa plöjningen med engelsk och ett för bästa plöjningen med svensk plog, två pris à 9 kronor, därav ett för engelsk och ett för svensk plog, samt två pris à 6 kronor, ett för engelsk och ett för svensk plog.»

Nonnen ägnade såväl i teori som praktik stor uppmärksamhet åt plogen och dess arbetsresultat. Detta med full rätt, ty plogen har sedan långliga tider varit och är fortfarande vårt viktigaste åkerbruksredskap. Så långt tillbaka som jordbrukets historia är skriven har plogen och dess föregångare årdret spelat den mest framstående rollen såväl i text som bild. Belysande i detta hänseende är det inom lantmannakretsar väl kända ordspråket: »*Visa mig din plog och hur den plöjer, så skall jag säga dig, hurudan jordbrukare du är*».

Under 1841 blev Nonnen invald till arbetande ledamot av Lantbruksakademien.

Konung Oskar I och kronprinsen besöka Degeberg.

Den 8 mars 1844 slutade Karl XIV Johan sitt skiftande och bragdrika liv. Hans efterträdare Oskar I beslöt i slutet av maj samma år att göra sin första »*eriksgata*» genom Sverige åt de västra orterna, då detta kunde kombineras med *invigningen av Trollhätte kanal.* Dagen efter invigningen gjorde konungen ett besök hos f. justitieministern greve Posse på Frugården å Vänersnäs, där frukostmiddag intogs. Vid avresan därifrån den 6 juni uttryckte konungen sin önskan att

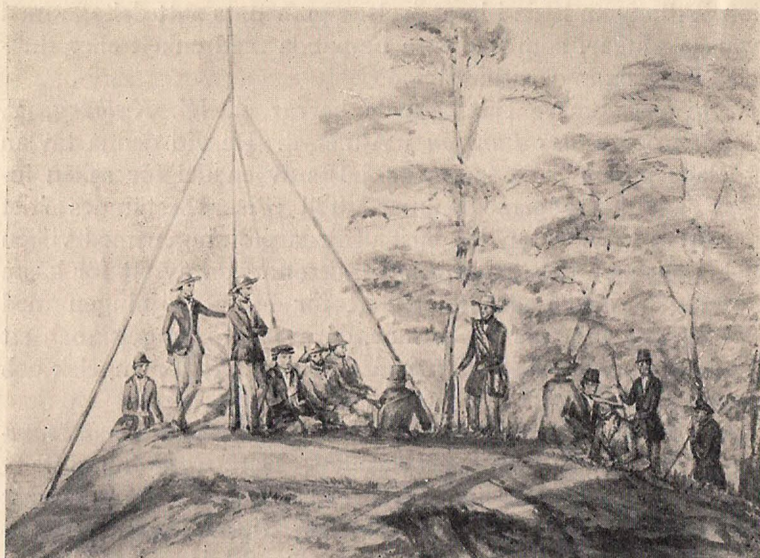

Fig. 8. EDWARD NONNEN MED LANTBRUKSELEVERNA PÅ JÄRNA UDDE. Troligen 1844.

bese Degeberg, där Edward Nonnen inrättat Skandinaviens första lantbruksinstitut.

Då det blev fråga om vägen till detta ställe, föreslog greve Posse, att man ej skulle begagna den längre landsvägen utan *färdas tvärs över eller rättare sagt igenom sjön Dettern*, en vik av Dalbosjön. Men var funnos båtar för denna färd?

Båtar! Visst inte! *Man skulle färdas i vagnar*. Och det gjorde man också. Dettern är grund vid sitt utlopp och har fast botten, och det var lågt vattenstånd i Vänern det året. Utan att låtsas om det egendomliga i företaget körde man konungens vagn ned från stranden och ut i sjön, och de andra följde efter. Vagnfilen drog som en liten karavan fram i vattnet, så att vågorna skvalpade upp kring hästarnas bringor. Ingenstädes gick vattnet högre än upp till hjulnaven, men dit nådde det dock, och man hade en smula besvär att ej bliva våt om fötterna.

Besväret uppvägdes dock mer än väl av det sällsamma nöjet att på detta sätt rulla fram i sjön. Detta nöje ökades av den mängd fiskarbåtar, som oupphörligt korsade åkdonens väg och följde vagnfilen på sidorna.

Men allt gick utmärkt. Glad och nöjd fortsatte konungen resan till Degeberg, road av att hava färdats på detta sätt. Denna färd omnämndes av tidningar och tidskrifter under rubriken »En eriksgata på sjöbotten». Konungen åtföljdes av kronprins Karl, som då var blott 18 år gammal. Med sitt livliga och glada lynne trivdes han utmärkt bland ynglingarna (fig. 8) på Degeberg. Han förklarade för sin far, att det säkert skulle göra både honom och hans bröder mycket gott att genomgå en kurs på Degeberg.

Efter provplöjningen, som försiggick inför konungen och hans ressällskap, bad kronprins Karl att själv få göra ett försök därmed. Det gick bra, trots det att han lät hästarna gå så nära det stora närbelägna avloppsdiket, att presidenten Poppius var nära att störtas däri.

Vid tillfället var institutets direktion samlad på Degeberg. Alla voro belåtna med vad de där sågo. Såsom ett bevis för, huru belåten kronprinsen var med vad han såg på Degeberg må nämnas, att han 1845 bad att få en utexaminerad rättare därifrån för sin egendom Bäckaskog i Skåne. En av Nonnens vänner, som stod hovet mycket nära, skrev till Nonnen: »Hans Kungliga Höghet, liksom alla jordbrukets vänner, sätta ett högt förtroende till din läroanstalt och din personlighet.»

*

År 1844 utnämndes Nonnen till riddare av Vasaorden.

ELVTE KAPITLET.

Åren 1844—1850.

Riksdagen ökar anslagen till lantbruksundervisningen.

Även 1844 års riksdag visade ökat intresse för lantbruksundervisningen genom att bevilja ytterligare 7,500 kronor i årligt anslag för detta ändamål. Detta anslag skulle användas till inrättande av 5 nya lantbruksskolor med 1,500 kronor till varje. En av dessa skulle anläggas på Gotland.

I Bondeståndet klandrade man fortfarande i kraftiga ordalag lantbruksskolorna och ansåg dem mer eller mindre obehövliga. Härifrån utgjorde dock representanterna från Skåne undantag, emedan de hade sig bekant det fördelaktiga inflytande, som lantbruksskolan på Orup utövat.

Såsom skäl för avslagsyrkande i fråga om statsanslag till lantbruksläroverk angavs ännu vid denna riksdag bland annat, »att det icke fordrades mer än vanligt sunt människoförstånd att odla jorden efter naturen av dess olika beskaffenhet, och att allt, som komme under rubrik av jordbruksinstitut, ej vore annat än galenskap».

John Nonnens död.

Under maj månad 1845 erhöll Edward Nonnen den sorgliga underrättelsen, att hans fader John Nonnen avlidit hastigt av hjärtslag. Det nu av döden slitna bandet var ovanligt fast och innerligt knutet. Sällan har far och son varit så mycket för varandra. Med aldrig tröttnande intresse hade John Nonnen följt institutets på Degeberg utveckling. Att hans son skulle grunda ett sådant läroverk hade ju alltid varit hans älsklingsidé, och han hade fått leva tillräckligt länge för att få se företaget förverkligat.

Faderns död innebar en oersättlig förlust för Edward Nonnen. Visserligen hade han nu många vänner, som insågo och erkände institutets nytta, men han hade ännu fler, som klandrade honom, varigenom hans arbete blev mer betungande än nödigt var.

De många besökande, som i början av institutets verksamhet lockades till Degeberg av ryktet om de nymodiga inrättningar och metoder, som blivit införda vid jordbruket där, voro icke alltid milda eller ens rättvisa i sin kritik. De besinnade ej, att omskapande av en så utsugen och förfallen egendom till en bördig och välskött sådan drager lång tid, stora kostnader och mycket arbete. I sin okunnighet väntade man att nästan omedelbart få se lysande resultat. Då sådana naturligtvis icke så snart kunde uppvisas, var man genast färdig med sin förkastelsedom.

Såväl jordbruket som undervisningen på Degeberg kritiserades skarpt, ja, förlöjligades ej blott enskilt utan även offentligt i tidningarna och i riksdagen, särskilt inom Bondeståndet. Det gick till och med så långt i lögnaktiga beskyllningar, att renheten i Edward Nonnens bevekelsegrunder för sin livsgärning öppet betvivlades.

Allt detta skulle helt säkert hava bringat de flesta att fälla modet, men det gjorde ej Nonnen. Han avvaktade lugnt framtiden och dess dom. Småningom inträdde ett omslag i stämningen mot honom. Förtalet och klandret tystnade, i den mån resultaten av hans arbeten blevo synliga och talrika honom hängivna lärjungar spriddes över landet, genom ord och exempel utbredande de grundsatser, som de inhämtat på Degeberg.

Edward Nonnen ingår äktenskap.

I den mån lugnare tider inträdde för Nonnen, började han att åter med allvar tänka på att ingå äktenskap. Vid denna tidpunkt kom han av en ren tillfällighet att uppliva bekantskapen med familjen Thorburn på Kasen, där han avlade sitt första besök sommaren 1828.

William Thorburn, son till den gamla ägaren av Kasen, fick vid ett besök i Lidköping höra talas om en underlig engelsman, som köpt en egendom Degeberg i närheten, en man, som gjorde diken under jorden, och mycket annat märkvärdigt. Thorburn reste därför ut till Degeberg för att lära känna denne underlige engelsman och hans nya jordbruksmetoder. Han fann där mycket av intresse och blev en god vän med Nonnen, vilken snart återgäldade med ett besök på Kasen.

När han kom dit, voro alla de äldre familjemedlemmarna borta, varför den äldsta hemmavarande dottern Margaret, jämte sina yngre systrar fick taga emot gästen. Från första dagen Nonnen såg Margaret Thorburn såsom vuxen kände han sig mäktigt dragen till henne. Följden härav blev förnyade besök på Kasen och i sinom tid förlovning. Inom familjerådet beslöts, att bröllopet skulle firas snarast möjligt därefter, och det utsattes till den 10 augusti 1846. Det blev ett ståtligt bröllop.

På hemresan till Degeberg besöktes Liseberg, Frugården och Såtenäs. Vid grinden nära Rackeby kyrka hade en hel mängd bondkvinnor från Storegården samlats för att se de nygifta. Deras skjuts stannade där. Nonnen steg då ned från vagnen med sin unga fru och presenterade henne för de undrande bondkvinnorna sägande: »Här skola ni få se en grannkvinna.» Denna presentation innefattade en dubbelmening, ty den unga fru Nonnen skulle ej blott bliva en granne till Storegårdens kvinnor, utan hon var då den ståtligaste kvinnan i församlingen.

Vid Degeberg hade en äreport blivit rest för de nygifta, och torparna med sina familjer till ett antal av 200 personer stodo hand i hand och bildade »häck» kring gårdsplanen. Innanför denna paraderade institutets lärjungar och lärare.

De nygiftas bostad på Degeberg inskränkte sig till 4 rum, och av dessa var ett skriv- och mottagningsrum för Nonnen själv. Måltiderna intogos till en början tillsammans med eleverna.

Den 21 september företogs den egentliga bröllopsresan, och

den gällde Stockholm, där Nonnen skulle deltaga uti det första allmänna svenska lantbruksmötet.

Det första allmänna lantbruksmötet.

Vid Lantbruksakademiens sammankomst den 14 december 1844 väckte landshövdingen m. m. R. F. von Kræmer motion om, att Lantbruksakademien skulle söka få till stånd ett allmänt svenskt lantbruksmöte på lämplig plats, t. ex. Akademiens experimentalfält. Motionärens motiv var, att dylika sammankomster på skilda orter skulle främja utbyte av kunskaper och erfarenhet bland det svenska jordbrukets idkare och målsmän. Motionen hade till följd, att Lantbruksakademien utarbetade »*stadgar för allmänt svenskt lantbruksmöte*», vilka av Kungl. Maj:t gillades och stadfästes. Det första allmänna svenska lantbruksmötet började i Stockholm den 28 september 1846.[1] Den första till överläggningsämne framställda frågan hade följande lydelse:

»*Har man bestämd erfarenhet, att jordens alltför långt drivna styckning verkat menligt på den mindre lantbrukarens sedliga och ekonomiska tillstånd?*»

Denna fråga debatterades ganska livligt. *Edward Nonnen* yttrade härom i huvudsak följande:

Denna fråga har blivit betraktad ur synpunkten av rätt och orätt samt i avseende på jordstyckningens moraliska verkan. Jag ber att få vidröra en annan sida av saken.

Man anser vanligen Sveriges klimat och dess jords beskaffenhet lägga stora hinder i vägen för jordbrukets förbättrande. Under en 20-årig vistelse i Sverige har jag lärt känna förhållandet såväl rörande klimatets som jordens beskaffenhet och har härvidlag ej funnit några oövervinneliga svårigheter för jordens kultur och bördighet. Jag vågar således påstå, att den tid snart skall inträffa, då Sverige föder t. o. m. en tredubbelt större folkmängd än den närvarande, då nämligen

[1] *J. Arrhenius:* Berättelse öfver förhandlingarne vid det första allmänna svenska landtbruksmötet i Stockholm 1846.

åkerbruket nått den fullkomlighet, dit det kan och bör komma. — — —

Men vi kunna icke komma till någon fullkomning i vårt åkerbruk, utan att vi sträva att lyfta den mindre förmögna arbetande klassen närmare målet: självständighet och oberoende. Vid min sista resa i Skottland frågade jag professor Low, hurudan den arbetande klassens ställning i Skottland i allmänhet var. Han svarade, att den skotske arbetaren känner sina plikter och vet att uppfylla dem. Det är allmänt känt, att förhållandet ej är sådant hos oss. Jag har haft mycken beröring såväl med svenska som skotska arbetare, och jag har funnit, att de förra kunna bildas till samma arbetsskicklighet som de senare. Må vi allenast bemöda oss härom. Må vi inse vikten och värdet av dugliga och för yrket fullt utbildade arbetare samt av alla krafter sträva att komma till detta mål. I samma mån som vi få skickliga arbetare och dessa se sin utkomst för framtiden betryggad, i samma mån skall det bliva möjligt förkovra vårt jordbruk, att höja dess produktion, så att alla landets barn finna sin utkomst.

Om Sverige genom ett förbättrat åkerbruk kan bliva i stånd att föda och sysselsätta ett tredubbelt antal människor, behöva vi då vara rädda för att medgiva den mindre bemedlade arbetaren rättighet att förvärva jordegendomen. — — — Huvudfrågan är blott, att jordbruket anordnas så, att alla arbetare användas på sin rätta plats.

Av Nonnens inlägg uti den föreliggande frågan framgår, att han ägde en skarp blick på framtiden. Samma fråga står ju på dagordningen i vår tid, nära 80 år efter det första allmänna svenska lantbruksmötet i Stockholm.

För övrigt deltog Nonnen livligt i debatten rörande flera andra frågor vid detta möte, t. ex. angående täckdikning, vårbruk, utfodring m. m. Hans inlägg voro nu som alltid givande och grundade på hans rika erfarenhet inom lanthushållningens olika grenar.

Under denna vistelse i Stockholm skrev unga fru Nonnen hem och berättade, att hennes man under lantbruksmötet blev

hyllad av ett 30-tal av sina förra elever, som då voro i Stockholm. De ställde till en middag för honom, höllo vackra tal, varigenom de betygade sin tacksamhet, och buro honom till sist på sina armar kring i festsalen. För Nonnen måtte det hava känts särdeles tillfredsställande och uppmuntrande att se så många av sina forna elever samlade på en gång och få mottaga detta tacksamhetsbevis av dem.

I Stockholm besökte Nonnen tillsammans med sin fru sin gamle lärare professor Berzelius. De funno honom i ett mörkt rum, sysselsatt med kemiska experiment. Han berättade för dem, att en deputation av vetenskapsmän ankommit från Ryssland och besökt honom. De ville visa honom något nytt kemiskt ämne, som de upptäckt. Berzelius var vid tillfället sysselsatt med att utforska riktigheten av denna upptäckt.

Efter återkomsten från Stockholm följde för Nonnen en tid av lugnt arbete. Den hösten utplanterades vid Degeberg (fig. 9) 1,000 ekar samt 800—900 lärkträd och askar, de senare som skyddsplanteringar.

Under år 1846 blev Nonnen ledamot av Sällskapet för inhemsk silkesodling samt hedersledamot av Hallands läns hushållningssällskap och av Trädgårdsföreningen i Göteborg.

Det första lantbruksmötet i Skaraborgs län.

I redogörelsen för Skaraborgs läns hushållningssällskaps rekonstruktion åren 1838—1840 omnämndes, att Nonnen varit sällskapets vice ordförande i 8 år och ordförande i ett år. Denna senare korta regim inträffade år 1849 och hade följande orsakssammanhang. *L. W. Kylberg,* som varit sällskapets enhälligt valde ordförande i många år, avgick 1848. Till hans efterträdare valdes förre statsrådet *Jonas Wærn,*[1] som dock avsade sig uppdraget. Då anmodades *Edward Nonnen*

[1] *Jonas Waern* hade då nyligen avgått såsom statsråd och bodde på sin gård Valaholm i Skaraborgs län.

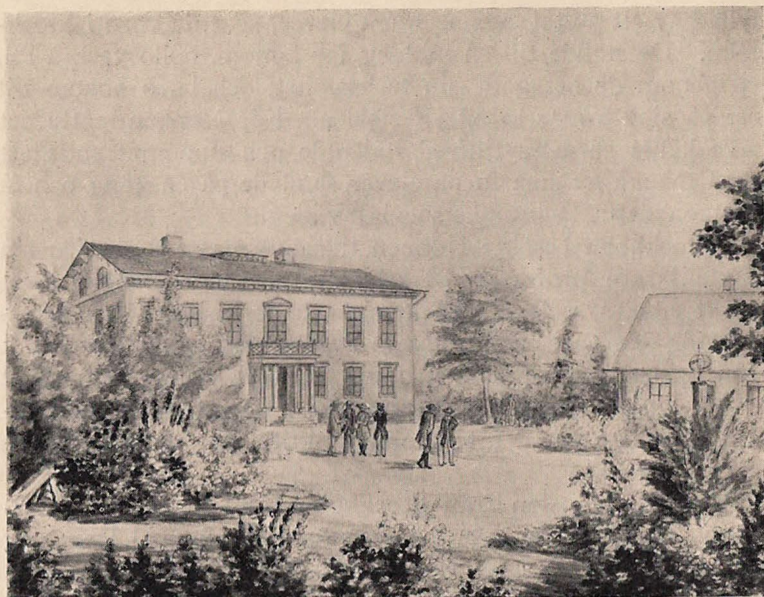

Fig. 9. DEGEBERG 1847 från öster. Edward Nonnen med elever på gården.

att åtaga sig ordförandeskapet, vilket han även gjorde, fastän mycket motvilligt. Han hade redan mer att göra, än han lämpligen kunde hinna med. Under Nonnens korta tid såsom sällskapets ordförande tjänstgjorde kapten *C. Rudenschöld* såsom vice ordförande.

År 1850 lät Kylberg återvälja sig till ordförande i sällskapet. Samma år anordnades det första lantbruksmötet i Skaraborgs län på egendomen Stora Halla i Hällums socken. Här församlades den 6 augusti 1850 omkring 600 personer på sällskapets inbjudning.

Först företogs en rond kring egendomen. Sedan diskuterades under förmiddagen slättbygdens huvudfrågor inom jordbruket och skogsvården. Eftermiddagen ägnades åt mejeriet och ladugården. Man beundrade det där befintliga stamholländeriet och verkställde sedan *sällskapets första kreaturspremiering* med priser på 4,50—30 kronor. Dagens förhand-

lingar avslutades med ett föredrag av Nonnen om täckdikning. Så följde till sist ett sällskapligt samkväm på ett »för dess rika växtlighet och svalka särdeles angenämt ställe i Halla hage».

Den 6 augusti 1850 var en stor dag för Skaraborgs läns hushållningssällskap och dess ordförande. Det var en vändpunkt i dess historia. Från denna dag börjar det långsamt men säkert återfinna sin rätta väg.

Det femte allmänna lantbruksmötet.

Det femte allmänna svenska lantbruksmötet hölls i Örebro år 1850. Vid detta möte var även frågan om lantbruksläroverken under diskussion. Den då uppställda femte frågan hade följande lydelse:

»Vilka verkningar hava de lägre lantbruksskolorna utövat på själva lantbruket, särdeles hos allmogen, som ock i avseende på folkbildningen?»

I den däröver förda diskussionen, som skulle utgöra svar på frågan, ansåg man, att de lägre lantbruksskolorna visat sig utöva ett ganska fördelaktigt inflytande på lantbruket, ehuru de ännu tagit endast de första stegen på den bana, som leder till jordbrukets hastigare utveckling. De hava bidragit att hos allmogen väcka ett livligare intresse för lantbruket och att borttaga många fördomar.

Även på folkbildningen hade de verkat fördelaktigt, och dessutom hade de haft det goda med sig, att de vid sina verkstäder tillverkat förbättrad lantbruksredskap.

Till bevis på det ökade intresse, varmed dessa skolor började omfattas, anfördes, att ansökningarna till Degeberg uppgingo till mer än 100 om året, och att till 5 lediga platser vid Ultuna anmält sig 27 sökande.

Beträffande den högre lantbruksundervisningen *började årsberättelsen över Degebergs lantbruksinstitut att f. o. m. 1844 införas i Lantbruksakademiens handlingar* av akademiens då-

varande direktör G. Poppius, som fortfarande var detta läroverks tillsyningsman.

Nonnen verkar för bättre ångbåtsförbindelse med England.

Under 1840-talet ivrade Nonnen även för, att regelbunden ångbåtsförbindelse skulle anordnas mellan Göteborg och Hull, varigenom det svenska jordbruket skulle få en avsevärd avsättning för sina produkter. Redan 1846 skrev Nonnen härom, att han skaffat 75 namn på en petition, som skulle sändas till Konungen. För åstadkommande av denna petition måste Nonnen besöka varje person, vars namn han ville hava, och förklara nyttan av en sådan förbindelse för landet i sin helhet. I sinom tid kom ju också en sådan förbindelse till stånd mellan Sverige och England.

Redan i slutet av 1840-talet exporterades mycket havre från Sverige till England. Nonnens svärfar, William Thorburn på Kasen, invid Uddevalla och ännu mer hans söner voro bland de största havreexportörerna i Sverige.

Angående havrens förändrade kvalitet under den tid William Thorburn drivit affärer i branschen skriver han senare: »Havren som inköpts från Västergötland har blivit mycket bättre och tyngre under de sista 20 åren.» Orsaken härtill ansåg han vara Edward Nonnens undervisning om, huru jorden bör skötas: dikas, brukas och gödslas.

År 1849 valdes Nonnen till hedersledamot av Stockholms läns hushållningssällskap samt arbetande ledamot av Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och vitterhetssamhälle. År 1850 valdes han till hedersledamot av Örebro läns hushållningssällskap och korresponderande ledamot av Västmanlands läns hushållningssällskap.

TOLVTE KAPITLET.

Åren 1851—1853.

Skinners död och den gamla hushållerskans flyttning.

På våren 1851 avled den trogne Alexander Skinner till stor sorg för alla på Degeberg och allramest för Nonnen och hans fru, som i Skinner funnit ej blott en tjänare utan en verklig vän. Barnen omfattade han med så stort intresse, som om de varit hans egna.

Skinner fick sitt sista vilorum i den Nonnenska familjegraven på Rackeby kyrkogård. Den första stora sten han lät flytta från Degebergs åkerfält lades på hans grav, och på densamma restes ett järnkors.

I Skinners ställe antogs till inspektor på Degeberg en annan skotte, vid namn Gibson. Även han var en mycket skicklig jordbrukare men kunde ej helt fylla Skinners plats. Han ville bestämma allt själv på gården utan att känna till svenska förhållanden. Detta gjorde, att Nonnen ej gärna vågade lämna honom ensam på gården.

Vid samma tidpunkt som ombyte av inspektor måste ske på Degeberg var den gamla hushållerskan, Mamsell Comstedt, urståndsatt att längre sköta det stora hushållet där. Ett trevligt litet hem hade ordnats för henne på Stensholmen (fig. 10). Hon flyttade dit direkt från kyrkan en söndag utan att först ha nämnt något därom på Degeberg. Det kändes nämligen för henne alldeles för svårt att taga avsked av alla i det hem, där hon varit i 23 år, och som blivit henne så obeskrivligt kärt. På Stensholmen levde den gamla trotjänarinnan sedan i lugn och ro till sin död, alltid glad när hon fick besök av sin käre »patron» eller någon av hans familj.

Fig. 10. Lilla byggnaden å Stensholmen år 1847.

Lantbruksmöte på Gammalstorp och Såtenäs.

Den 14 juli 1851 samlades omkring 400 personer till länets andra lantbruksmöte. Detta hölls på *Gammalstorp* i Tuns socken. Programmet var ungefär lika som föregående års möte på Stora Halla. Först en praktisk avdelning, varvid egendomen demonstrerades. Sedan en teoretisk del med diskussioner och resolutioner. Men såsom företrädesvis ägnat åt boskapsskötsel, kompletterade detta möte det första, som i främsta rummet var ägnat åt frågor rörande växtproduktion.

På eftermiddagen drogo de församlade bort i kärror och vagnar till det 6 kilometer från Gammalstorp naturskönt belägna *Såtenäs* nära sjön Detterns mynningsvik. Ett av de stora spannmålsmagasinen vid hamnen var anordnat till diskussionslokal. Även här deltog Nonnen livligt i diskussionen och hade som vanligt mycket uppmärksammade anföranden uti de föreliggande frågorna.

Vid denna tid fick sällskapet ett eget organ i pressen. Dess tidning började utkomma år 1851 en gång i månaden såsom supplement till Mariestads veckoblad.

Elevkursen på Degeberg upphör.

Elevkursen på Degeberg var aldrig ett ekonomiskt bärande företag. Sedan Nonnen mistat sin trotjänare Skinner och snart därefter även skulle byta om två lärare, beslöt han att indraga elevkursen f. o. m. 1 oktober 1852 och endast bibehålla lantbruksskolan. Nonnen var även av andra skäl nu berättigad att inskränka sin verksamhet. Hans idé hade blivit förverkligad. Statens lantbruksinstitut på Ultuna samt ett 10-tal lantbruksskolor voro organiserade.

Om elevkursernas indragning skriver Skaraborgs läns hushållningssällskaps tidning för december 1852:

»*F. d. lantbruksinstitutet på Degeberg.*

Till följd av förutgången uppsägning från föreståndarens sida har med den 1 sistlidne oktober elevklassen vid Degebergs lantbruksinstitut upphört. Redaktionen anser sig därför vid detta tillfälle böra kasta en blick tillbaka på det summariska av detta läroverks 18-åriga verksamhet.

Under denna tid har från läroverket avgått *187 elever* och *215 lärjungar* eller tillsammans *402* unga män, spridda i de flesta av Sveriges landskap och även till utlandet. Bland dessa finnas många, som förvärvat sig ett allmänt och välförtjänt anseende såsom framstående idkare av jordbruket samt kraftiga främjare av detsammas rationella utveckling. Blott dessa uppgifter äro i och för sig tillräckligt ägnade att hänföra lantbruksinstitutet på Degeberg till en av senare tiders mest inflytelserika företeelser. Tages det ytterligare i betraktande, på vad sätt och med vad framgång i sak som institutet sökt uppfylla sin bestämmelse, så lärer denna slutsats lika litet kunna jävas.

Man behöver blott föra sig till minnes eller genom forskning söka inhämta det svenska jordbrukets ståndpunkt för 20

år tillbaka och i förening härmed göra sig förtrolig med den opinion, som då var rådande inom vår modernäring, och *man skall finna en ofantlig skillnad mellan förr och nu.*

Väl må tidens allmänna riktning till praktisk fulländning, till enskilt och allmänt gagn, tillerkännas stor andel uti nyss nämnda framsteg. Men dessa faktorer hava behövt hjälpmedel för att komma till fullt praktiskt liv och rörelse. *Det är för utvecklingen härtill, som vi anse lantbruksinstitutet på Degeberg hava utgjort hävstången i Försynens hand.*

Det har nämligen kraftigt bidragit till att nära och sprida kunskapsljuset över villkoren för jordbrukets förbättrande och i förening härmed förmånligare bedrivande. *Det* har framkallat samt med föreståndare och lärare befolkat de lantbruksskolor, som nu finnas i Sverige, skolor, som gärna besökas av allmogens söner, och som understödjas av statsmakterna. *Det* har i bredd med kunskapens spridande framkallat aktning och anseende för ett av samhällets angelägnaste och ädlaste yrken, jordbruket. Härigenom har det uppväxande släktet fått mera håg för att ägna sina krafter däråt.

I fråga om levnadsyrke har således det i allt vidare kretsar utbredda nationella jordbruket vidgat horisonten för den i livet utträdande lantmannen, då han känner sig manad att på denna levnadsbana verka för eget och andras bästa.

Även själva kroppsarbetet vid spaden eller plogen, då det fullkomligar och förädlar, bidrager i sin mån att förädla arbetaren. Det skall förmå höja honom från okunnighetens sömnaktiga, merendels självbelåtna ståndpunkt till rörelsens, *den uppåtsträvande rörelsens.*

Korteligen: Degebergs lantbruksinstitut har verkat hand i hand med tidens krav, och vid denna gräns måste anspråken stanna.

Av givna sakförhållanden ifråga om resultaten av institutets verksamhet återstår det oss blott att uttrycka den uppriktiga lyckönskan till institutets grundläggare och föreståndare herr Edward Nonnen, som i och med den lyckligt lösta uppgiften gjort sig berättigad att fortleva i tacksamt minne hos varje vän av fosterlandets stigande kultur och välstånd.

Och det är oss känt, att från herr Nonnens tidigare ungdom det redan utgjort hans livs syfte ej blott att odla jorden för den egna skördens skull utan därjämte och förnämligast att söka odla odlaren själv för att på denna väg bereda rikare skördar åt alla. Därför kunna vi ej undertrycka vår upprepade lyckönskan såväl med avseende på det odlingsarbete, herr Nonnen redan nedlagt, som med avseende på det, som ytterligare står honom åter att nedlägga.»

Så långt den citerade tidningen.

Såsom ovan är nämnt, fanns bland Degebergs elever många, som förvärvade sig ett allmänt och välförtjänt anseende såsom framstående jordbrukare och främjare av dess rationella utveckling. Över ett 20-tal f. d. Degebergselever blevo lärare i lanthushållning inom Sverige, Norge och Finland dels vid lantbruksläroverk och dels såsom kringresande undervisare (konsulenter). Några bland dem, t. ex. Hjalmar Nathorst, Carl Juhlin-Dannfelt, Hjalmar Kylberg, F. G. Norström, Alfred Nathorst och F. A. Dahl, voro väl kända namn i Skandinavien under senare delen av förra århundradet. Om dem må erinras följande.

Hjalmar Nathorst, son till Nonnens gode vän J. Th. Nathorst, först lärare vid Väderbrunns lantbruksskola i Södermanland, sedan föreståndare vid Dagsholms lantbruksskola i Dalsland och slutligen professor och föreståndare vid Alnarps lantbruksinstitut (1861—1886). Han har inlagt stora förtjänster om det svenska lantbrukets utveckling dels såsom föreläsare och dels såsom författare. Bland hans skrifter märkas »Husdjursskötsel» (2 delar 1859—1861, andra upplagan 1876—1877) jämte många småskrifter i lanthushållning.

Carl Juhlin-Dannfelt, först föreståndare vid lantbruksskolor i Stockholms och Gävleborgs län 1854—1858, blev 1860 intendent vid Lantbruksakademiens experimentalfält och föreståndare för dess agrikulturkemiska försöksstation, år 1862 föredragande inom Akademien, år 1881 generalkonsul i Hälsingfors och 1886 i London. Han fullgjorde sina uppdrag med mycken skicklighet, särskilt som svensk kommissarie vid de stora världsutställningarna på 1870-talet.

Hjalmar Kylberg, först föreståndare vid lantbruksskolan i Kalmar och Stockholms län och sedan vid Ultuna lantbruksinstitut (1871—1874).

F. G. Norström, först föreståndare för Hedemarkens lantbruksskola i Norge och sedan vid Ultuna lantbruksinstitut, där han efterträdde Hj. Kylberg.

Alfred Nathorst (bror till Hj. Nathorst), statsagronom i boskapsskötsel och mjölkhushållning.

F. A. Dahl, inspektor vid Ultuna 1849—1859.

Det sjätte allmänna lantbruksmötet.

Det sjätte allmänna lantbruksmötet hölls i Lidköping 1853. Mötets första diskussionsfråga avsåg att få konstaterat, huruvida ett ökat antal lantbruksläroverk vore av behovet påkallat. Svaret blev jakande. Ett lantbruksinstitut borde inrättas i södra Sverige. Det framhölls kraftigt, att den högre undervisningen i lantbruk vore av mycket stor betydelse för landet. Detta på den grund, att de större lantbrukarna, som erhållit sin utbildning vid instituten, bliva i tillfälle att i ganska vida kretsar främja landets jordbruk. Dessutom önskade man, att de lägre lantbruksskolornas antal skulle ökas, dock så att de redan befintliga skulle förbättras, innan nya bildades.

Mötet enade sig om att uttala följande önskningar:

att två nya lantbruksinstitut måtte inrättas i vårt land, samt

att en lantbruksskola anordnas i varje län.

I detta sammanhang torde det vara lämpligt nämna några ord av mera lokalt intresse gällande detta möte, som för Edward Nonnen blev av en så överväldigande betydelse.

Det första mera märkliga är, att mötesdeltagarna *samlades till diskussion uti Lidköpings kyrka.* Den var då nybyggd och troligen ej ännu invigd. Kyrkan, som är en prydlig byggnad, var väl fylld med intresserade mötesdeltagare. Bland dessa märktes många framstående män.

Edward Nonnen deltog livligt som vanligt uti diskussion av flera frågor. Han betonade kraftigt, att lantbruket kunde

förbättras i Sverige genom flera lantbruksskolor, att staten skulle anställa en skicklig agrikulturkemist, som kunde bistå lantmännen vid undersökning av jord, gödsel och fodermedel m. m., att en statsagronom för avdikning skulle anställas o. s. v.

En motionär föreslog de församlade att till Nonnen frambära sitt tack för allt vad han gjort för landets bästa. *Detta förslag antogs »med öronbedövande hurrarop»*.

Lantbruksmötets deltagare besöka Degeberg.

Under träget arbete och många bekymmer hade Nonnen verkat 25 år på Degeberg. *Nu kom segerns dag,* då han efter så många svårigheter skördade lönen för sina mödor i tacksamma medborgares hyllning. *Det var den 16 augusti 1853.* Sjätte allmänna svenska lantbruksmötet hade bestämt dagen för ett besök på Degeberg *för att hedra »det nyare svenska jordbrukets skapare» Edward Nonnen.*

Utfärden från Lidköping till Degeberg företogs på e. m. med 150 åkdon, som lånats av ortens lantmän. Denna karavan av åkdon förde med sig minst 500 personer. Dammolnen, som uppstodo av den långa raden fordon, syntes lång väg, innan åkdonen blevo synliga. Alla samlades på gårdsplanen framför manbyggnaden och en trumpetsignal ljöd. Nonnen hade tagit plats mitt på gården, där han från solvisaren talade några ord till den församlade menigheten med Nonnens trofaste gynnare, den åldrige Poppius, i spetsen.

Då denne i ett tal varmt och kraftigt framhöll Edward Nonnens förtjänster om Sveriges jordbruk och lantmannabildning, så utbröt ett skallande jubel. Så skedde även, då Nonnen svarade, att han ingenting skulle kunnat uträtta utan Poppius kraftiga stöd. Dagens hjältar, Nonnen och Poppius, upplyftes och buros i triumf kring den av lummiga träd och färgrika blommor prydda gårdsplanen, och leveropen för de i »gullstolar» burna festföremålen tycktes aldrig vilja taga slut.

Under eftermiddagens lopp fördes besökarna kring på går-

den för att bese stallar, trädgård, park och åkerfält. Allt emellanåt ljöd trumpeten, och Nonnen steg upp på någon stengärdesgård eller dylikt och förklarade ett och annat om planteringar, rovors odling m. m. Var helst menigheten drog, fram var allt frodigt och i bästa ordning.

Efter denna rond lämnades besökarna fritt att skaffa sig förfriskningar, ty ett schweitzeri hade anordnats på en gräsplan i parken. Denna anordning senterades mycket. Sedan ljöd trumpeten åter, och Nonnen höll ett långt tal, varunder han redogjorde för, huru Degeberg såg ut för 25 år sedan, då han tillträdde egendomen. När Nonnen slutat sitt tal, togo ett 30-tal av hans gamla elever fatt i honom och buro honom åter omkring på »gullstol» under skallande hurrarop. Därefter skingrades hela församlingen. Endast Poppius blev kvar på Degeberg över natten.

Samma ögonvittne skildrar Degebergs tillstånd 1828 och 1853.

Samma sakkunniga ögonvittne, Nathorst, vars skildring av Degebergs tillstånd och utseende år 1828 i det föregående meddelats, var även nu närvarande och har beskrivit sina intryck sålunda:

»Väl skötta och täckdikade åkrar, bärande ymnig gröda, mötte ögat överallt. Den enformiga slätten var på passande avstånd genomskuren av trädplanteringar, som gåvo skydd för vindarna. Kullarna voro beklädda med lummiga lundar, och stormarna från Vänern voro därigenom hejdade i sitt lopp. Den fordom skoglösa och med rullsten beströdda kullen var nu förvandlad till en vacker park med skuggrika gångar och yppiga blomstergrupper (fig. 11). Alla byggnaderna voro i gott stånd.»

Om den ovan skildrade högtidsdagen säger Nathorst: »Jag skall aldrig glömma denna dag, som jag anser för en av de skönaste i mitt liv, ty även jag såg här en av mina ungdoms-

Fig. 11. DEGEBERG 1853.
Från väster med trädgården och parken omkring.

drömmar realiserad i verkligheten (en vetenskaplig undervisningsanstalt för jordbruket) och tillvaron av dylika läroanstalter i vårt land för framtiden försäkrad.»

Men i varje glädjebägare finnes vanligen en droppe malört. Så var även händelsen i detta fall. Nonnen hade nämligen, såsom förut är nämnt, samma år upphört med elevkursen på Degeberg och behållit endast den lägre lantbruksskolan för 24 lärlingar. Hyllningsfesten var därför tillika en avskedsfest. Nonnen och Poppius skildes följande dag på Lidköpings ångbåtsbrygga efter många omfamningar för att aldrig mer träffas.

Den 16 augusti 1853 var en obeskrivligt skön dag för Nonnen. Han visste nu, att den idé, för vilken han levat och strävat, blivit förverkligad. Säden, sådd av hans hand, hade burit hundrafaldig skörd. Det mål, för vars nående han strävat, var nu uppnått. Tillvaron i vårt land av såväl högre som lägre lantbruksläroverk var tryggad genom statens in-

stitut på Ultuna samt talrika lägre lantbruksskolor i olika delar av landet.

Senare överlämnades till Nonnen en praktfull hedersskänk, bestående av 2 silvervaser i konstrikt upphöjt arbete, föreställande den ena »Sådden» och den andra »Skörden» samt försedda med inskriften »*Till Edward Nonnen av svenska lantbrukets vid sjätte allmänna lantbruksmötet församlade idkare och vänner*». En vacker allegorisk bild av Nonnens livsgärning.

Degeberg är fortfarande mötesplats för lantbruksintresserade.

Efter elevkursens indragning på Degeberg kom dock en och annan lantbrukselev dit, men någon regelbunden undervisning för elever förekom ej mer. Många resande kommo fortfarande för att bese Degeberg. Många av de förra eleverna kommo även på besök, ibland åtföljda av hustru och barn för att dessa skulle lära känna institutets föreståndare, som hade blivit dem så kär genom mannens och faderns skildringar från sin elevtid på Degeberg.

Ofta hände det fortfarande, att Degeberg fick besök av vetenskapsmän och andra framstående personer. Fru Margaret Nonnen (fig. 12) berättar sympatiskt i ett brev om ett besök av redaktör S. A. Hedlund från Göteborg, som alltid var en gärna sedd gäst på Degeberg:

»En vacker solig förmiddag åkte en vagn fram på gården, medförande Hedlund och hans fästmö samt hennes far, greve Torsten Rudenschöld. Vi njöto av att lyssna till Hedlunds eldiga, kvicka, öppenhjärtiga ord, förenade med hans naturliga behagliga sätt att vara. Vi njöto av att iakttaga hans fästmös stilla värdighet, vittnande om en själ, som stilla njöt och fann nöje uti de intressanta samtal, som förekommo mellan Edward Nonnen samt hennes far och fästman. En man, som är så vaken för allt gott som Hedlund är, kommer säkert att allt mer och mer förstå religionen och allt det goda

Fig. 12. Fru Margaret Nonnen
vid omkring 25 års ålder med dottern Emily Egbertha.

den giver. Genom sin tidning kommer han att verka mäktigt för det goda under en tid, som är så villig att lära och så intressant. Han säger själv: 'Det är ett nöje att leva i detta århundrade'.» Det förefanns en påtaglig själsfrändskap mellan dessa tre »vise män».

Nonnen fortfor alltjämt att med samma iver verka för allmänt väl såsom författare av skrifter i lanthushållning, såsom deltagare i lantbruksmöten, i vilkas förhandlingar hans livliga, klara och lärorika anföranden ofta utgjorde viktiga in-

lägg, och såsom nitisk ledamot av sitt läns hushållningssällskap, vars förvaltningsutskott i honom hade en av sina verksammaste medlemmar. Inte minst betydelsefull var Nonnens fortsatta verksamhet såsom kärleksfull rådgivare och hjälpare ej blott för sina talrika underhavande, vilka i honom ägde den bästa husbonde, utan även för den omgivande traktens allmoge, vars välstånd och sedliga bildning, han med lära och föredöme på allt sätt sökte befrämja. Särskilt livligt uppmuntrade Nonnen till trädgårdsanläggningar och trädgårdsskötsel. Betydelsen härav brukade han motivera sålunda: »Har man det trevligt och vackert omkring stugan, skall det goda inflytandet även snart visa sig inom väggarna, och dess förädlande verkan skall ej utebliva till och med på de råaste sinnen.»

IV.

NONNENS SISTA LEVNADSÅR, HANS PERSONLIGHET OCH BETYDELSE FÖR SVERIGES JORDBRUK

TRETTONDE KAPITLET.

Åren 1854—1860.

Grundsatsen för lärlingarnas utbildning och fostran.

En gång i veckan under vinteraftnarna föreläste Nonnen för rättarelärlingarna ett sammandrag av den kurs, han förut föreläst för institutets elever. Då en sådan allmän översikt av lanthushållningsläran blev framställd för lärlingarna med fästat avseende vid de tillfällen, då de framdeles kunde få draga nytta därav, livades deras håg för det levnadskall de valt.

Även såsom uppfostrare hade Nonnen en klar blick för det väsentliga: »Flit och ordentlighet äro grundvillkor för att kunna vinna förtroende och en förbättrad ställning. Denna kan endast uppnås i de fall, att handlingarna motiveras av en sann gudsfruktan. Den manar oss att alltid sträva till det rätta, därför att det är vår plikt.

Må denna allvarliga men rent praktiska sanning ihågkommas av alla, som hava sig ungdomens ledning anförtrodd. Öppet må detta även få uttalas av den, som under nästan ett fjärdedels århundrade haft sig anförtrodd ledningen av unge mäns yrkesutbildning och fostran vid ett lantbruksläroverk.

De materiella framstegen, för vilka jordbrukaren arbetar, måste också helgas därigenom, att en levande gudsfruktan städse leder honom.»

Nonnens mening om nyttan av frihandel.

År 1854 blev Nonnen invald till hedersledamot av Västernorrlands hushållningssällskap. För detta hedersbevis skrev han och tackade men beklagade endast det stora avståndet, som hindrade honom från att vara en verksam ledamot. Han uttalar samtidigt sin glädje över de framsteg, som blivit gjorda under de senare åren i fråga om *ett friare handelssystems utvecklande i Europa.* Härav anser han att lantbruket i mellersta Sverige redan haft så väsentlig nytta, att dess (systemets) vidare utveckling numera är föremål för livligt intresse bland lantbrukare i denna ort, och det kan ej annat än verka gagnande även för rikets avlägsnaste landskap.

Nonnen var frihandelsvänlig och arbetade för fri handel länderna emellan. Med den framtidsblick, som han i hög grad ägde, såg han på förhand det menliga inflytande höga tullar i längden hade på införsel av spannmål och industrialster för Sveriges lantbruk. Följden bleve, att mer spannmål skulle odlas till försäljning och mindre intresse ägnas ladugårdsskötseln, som dock var av största vikt, då därigenom naturlig näring (gödsel) producerades åt jorden. Många fabriker skulle anläggas i städerna eller deras närhet. Sverige skulle mer och mer bliva ett industriidkande land, och lantbefolkningen skulle flytta in till städerna. Det idoga, arbetsamma och enkla lantfolket skulle försvinna och vår modernäring jordbruket lida därav.

Vad Nonnen förutsåg, har nu blivit verklighet. Sverige har blivit ett rikare land, men jordbruket, som är så viktigt för ett lands välstånd, har lidit därav. Det är svårt att få arbetare till jordbruket. »*Flykten från landsbygden*» är en verkligt hotande nationalfara, ty därigenom hämmas livsmedelsproduktionen såsom en naturlig följd av, att jordbruket får allt knappare tillgång på arbetskraft, under det att industrien har nog, ja, övernog därav. Jordbruksbefolkningens antal

minskas regelbundet,[1] under det antalet av industriens utövare ökas, liksom värdet av dess årsproduktion.

Några tankar om Sveriges jordbruk och dess framtid.

I Skaraborgs läns hushållningssällskaps handlingar för år 1855 skrev Nonnen några »betraktelser över foderodlingens vikt», tillägnade Västergötlands jordbrukare. Några tankar och synpunkter uti dessa betraktelser äro så karakteristiska och så oförgripliga än i dag, att de väl förtjäna refereras i hans levnadsteckning. Om Sveriges jordbruk och dess framtid yttrar Nonnen i huvudsak följande:

»Sedan svenska folket alltmera omfattar den lyckliga riktning, som dess regering och ständer nu även börjat att *allt mera bestämt hylla och befrämja,*[2] så vila också våra förhoppningar om möjligheten av vårt jordbruks verkliga framsteg på en säkrare grund än förr.

Men på jordbrukaren själv beror det nu, om han vill fortfara att tänka och arbeta mest för stunden endast, såsom han förr gjort, eller om han vill börja att *mera allmänt förbättra sin jord, öka sina fodertillgångar och uppföda kreatur så goda och välfödda, att de bliva föremål för världshandelns uppmärksamhet.*[3] Härigenom skall en stor och hittills saknad inkomst beredas oss, eggande till åtgärder för höjande av jordens bördighet.

Här ligger ett omfattande och värdigt föremål för vår omtanke och verksamhet öppen för oss. Vi hava i detta hänseende arbetat för litet. Orsaken härtill har ofta varit den, att man ej bestämt vetat, på vad sätt sådan förbättring skulle utföras för att löna sig. Mitt råd är: *Öka din jords växtkraft,*

[1] Under det senaste århundradet (1800—1915) har jordbruksbefolkningen i procent av hela folkmängden minskats från 78 till 45 procent, och under de senaste 25 åren utgör minskningen nära 20 procent. År 1890 var procenten 61 och 1915 den ovan angivna.

[2] Friare handelsutbyte, förbättrade kommunikationer samt främjande av undervisning i lanthushållning.

[3] I vår tid gäller den animala produktionen för export som bekant företrädesvis fläsk och smör.

och gör den, så mycket du kan, bördig som en trädgård, och ditt arbete skall bli lönat.

De sju magra nötens tid skall äntligen för vårt land vara överstånden. Av den hava andra länder lidit liksom vi, innan de lärde sig de enkla sanningar, varpå det väsentliga beror, att göra åkerjorden bördig och så vitt möjligt är fri från ogräs. Ingen må dock föreställa sig, att en sådan förändring kan ske fort eller utan stor ansträngning. Det är dock viktigt att klart uppfatta det mål, mot vilket jordens odlare böra sträva. Mången har flyttat till landet för att leva i ro och maklighet. Men det finnes en kallelse till landet även för ihärdig verksamhet, för stora och viktiga skyldigheters uppfyllande både emot de sina och mot samhället.

Även ett annat hithörande ämne må beaktas, och det är *trädodling.* Under det mången ännu tanklöst förstör skogarna, finnes det dock här och där jordbrukare, som beflita sig om att uppdraga skog och omgiva sina bostäder med täcka trädgårdar, skyddade för blåsten genom andra planteringar (stormkappor). Dylika exempel förtjäna att mera allmänt efterföljas.

Låtom oss tidigt undervisa våra barn i plantering och sådana växters odling, varigenom riklig näring kan beredas våra kreatur, och de mest utmagrade fält på våra ägor skola så småningom förvandlas till bördig jord. Med iver och ihärdighet måste detta arbete börjas av oss alla, som hava jordbruk, av alla, som älska sitt fädernesland och sina medmänniskor, *och Gud skall välsigna arbetet.*

Vi kunna ej alla medverka härtill lika mycket, men var och en kan dock bidraga något att främja såväl allmänt som enskilt gagn och trevnad. Den, som äger blott en backstuga, kan omgiva den med träd. En mycket ringa ägovidd erfordras, om den är djupt grävd och starkt gödslad, att med vall, grönvicker, rotfrukter och trädgårdsrensning lämna ett betydligt fodertillskott åt en gris eller en ko både för sommaren och vintern.

Den minsta jordbrukaren kan sålunda lämna ett efterföljansvärt exempel för sin omgivning. Om han under vintern id-

Fig. 13. DEGEBERG I SLUTET AV 1850-TALET från norr och omgivet av ekonomibyggnader.

kar någon husslöjd och om sommaren skaffar sig en del arbetsförtjänst utom hemmet, så kan han öka trevnaden och oberoendet av sin ställning till den grad, som få för närvarande torde göra sig en föreställning om.»

Poppius' verksamhet för lantbruksundervisningen.

I början av januari 1856 avled Gabriel Poppius i den höga åldern av 85 år. Han var en av sin tids yppersta ämbetsmän, och hans verksamhet var innerligt förenad med tillkomsten och utvecklingen av lantbruksinstitutet på Degeberg. Därför är det också helt naturligt, att Edward Nonnen i sin berättelse om Degebergs lantbruksskola för 1856 (fig. 13) erinrar om, att Sveriges lantbrukare lidit en stor förlust genom den åldrige men dock outtröttlige hedersmannens bortgång. Själv kände Nonnen förlusten obeskrivligt stor.

År 1835 besökte Poppius Degebergs lantbruksinstitut för första gången och gjorde sig noga bekant med förhållandena därstädes. Detta besök förnyades vid varje examen under 20 år i följd utan undantag. Större intresse och outtröttlighet än den, varmed han följde alla detaljer, kunde ingen ägna åt dem. Genom sin av åren mognade erfarenhet var ingen lämpligare än han att leda och råda såväl lärare som lärjungar, så att läroverkets praktiska syfte skulle bibehållas, och att dugliga unge män skulle kunna utgå därifrån.

Troligen har ingen enskild man så som presidenten Poppius under mer än ett fjärdedels århundrade bidragit till att väcka, liva och underhålla det allmänna intresset för lantbruksundervisningen i Sverige. Detta ända från konungen till ägaren av den minsta hemmanslott. Han fann ett stort nöje uti att få samtala med allmogen om allt, som rörde jordbrukets framsteg. Vid de praktiska övningar, som förekommo under examina på Degeberg, var Poppius den mest uppmärksamme och den, som sist lämnade fältet.

Poppius överträffade sin samtid i fråga om outtröttlig ihärdighet och intresse för varje gagnande företag, varåt han ägnade sig. Dessa egenskaper förenades hos honom med den största rättskänsla och flärdfrihet.

De första agronomerna, som antogos av staten, erhöllo sina befattningar genom hans åtgärder hos regeringen. Det måste tacksamt erkännas, att Poppius genom sin livsgärning upprest åt sig ett varaktigt minnesmärke i de svenska lantbruksläroverkens och det svenska jordbrukets annaler.

Nonnen antager ny inspektor och utgiver en bok om växelbruk.

År 1857 erhöll inspektor H. Gibson ett stipendium, varmed han reste till Skottland för jordbruksstudier. Efter återkomsten blev han erbjuden en förmånlig plats i Finland och antog den. I Gibsons ställe antog Nonnen en svensk inspektor, Fredrik Kjellin, som även studerat jordbruk i Skottland. Till

sina vänner uttalade Nonnen ofta sin belåtenhet med detta byte.

Samtidigt med Kjellin kom en ung bokhållare till Degeberg. Hans namn var Fredrik Löfqvist, en man, som Nonnen värderade mycket för hans stora arbetsförmåga och redbarhet. Löfqvist blev sedan förvaltare på Degeberg efter Nonnens död.

År 1857 utgav Nonnen en liten bok om »*Cirkulation och växelbruk i Sverige*». Den rönte stor efterfrågan, och länets hushållningssällskap köpte 200 ex. för utdelning bland allmogen.

År 1855 blev Nonnen hedersledamot av Uppsala läns hushållningssällskap, 1856 ledamot av Kungl. vetenskapsakademien samt hedersledamot av Lantbruksakademien och 1857 hedersledamot av Södermanlands läns hushållningssällskap. År 1858 deltog han i det allmänna svenska lantbruksmötet i Jönköping.

Audiens hos konung Karl XV.

Den gamle prosten Johan Teodor Hellstadius i Rackeby avled den 23 oktober 1859. Nonnen ansåg det vara av stor betydelse för de ynglingar, som ännu årligen vistades på Degeberg, och för hela församlingen att åter få en sant gudfruktig, praktisk och förståndig kyrkoherde, som fyllde den avlidnes plats. Förslag till befattningen var uppsatt, och proven voro avlagda, men församlingsborna beslöto att till 4:e provpredikant kalla domkyrkoadjunkten Johannes Granqvist, som en tid tjänstgjort som vice pastor i Rackeby. Domkapitlet avslog denna begäran om kallelse, alldenstund Granqvist var för ung.[1] Församlingen beslöt då att hos Kungl. Maj:t begära åldersdispens för honom.

Vid den tid, då en petition härom borde överlämnas till Konungen, gjorde Nonnen en resa till Trollhättan för att beställa en ångmaskin. Under besöket där fick han höra, att

[1] *Johannes Granqvist* var född 15 juli 1829.

Karl XV väntades till Göteborg följande dag. Genast beslöt han sig för att resa dit och framlägga församlingens begäran för honom.

Genom sin gamle vän greve von Rosen fick Nonnen audiens hos konungen och framförde sin och Rackeby församlings underdåniga anhållan om dispens för Granqvist, en anhållan, som snart nog beviljades.

På valdagen blev Granqvist nästan enhälligt vald. Han blev ock av Kungl. Maj:t utnämnd till kyrkoherde 1860 samt tillträdde tjänsten den 1 maj 1861. Han skötte sitt kall med heder och välsignelse till sin död den 14 maj 1907.

Uttalanden om behovet av ett jordbruksdepartement.

I sin berättelse om Degebergs lantbruksskola för 1860 (fig. 14) uttalar sig Nonnen om de menliga följderna av, »att Sveriges jordbukare ännu *sakna utväg för sina spridda krafters förening till ett gemensamt organ,* varifrån verksamma åtgärder för hela landet med lätthet kunde utgå. Väl har man sökt att bereda något sådant genom våra allmänna lantbruksmöten, och detta icke utan framgång till en viss grad. Men då dessa möten blott sällan kunna hållas och det nödvändigtvis i olika delar av landet, så hava de egentligen mera bidragit till att visa behovet av en fastare föreningspunkt.

Något för detta ändamål var väl avsett med Lantbruksakademiens stiftande år 1812. I början av sin tillvaro kunde den dock föga uppfatta sin kallelse, ty i huvudstaden fanns det då liten eller ingen kännedom om jordbruksnäringens detaljer eller om vetenskapens riktande åt det hållet i ett land, där dessa kunskaper ännu mindre voro utvecklade. Förhållandet är nu annorlunda uti sistnämnda hänseende, men åtskilligt uti organisationen lägger ännu hinder i vägen för lättheten av den önskade verksamheten. Detta i synnerhet därför, att ledamöter, som ej tillhöra de arbetande avdelningarna, icke tillika med sina medel understödja institutionens syften, som eljest är vanligt i stora, verksamma lantbruksföreningar.»

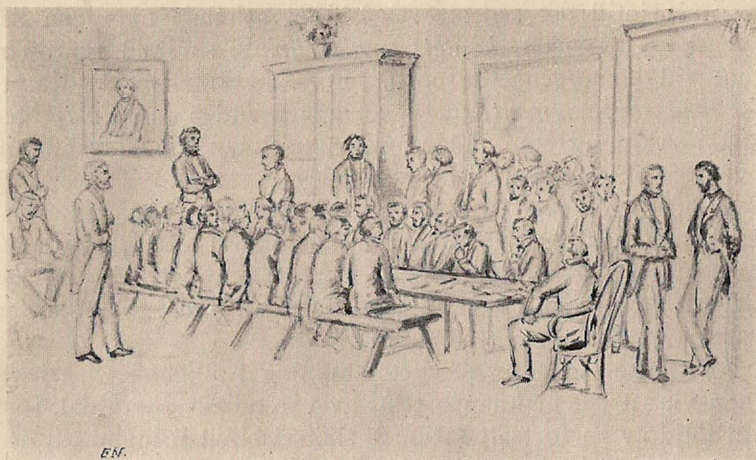

Fig. 14. EXAMEN MED RÄTTARELÄRLINGARNA hösten 1860.
Nonnen examinerar.

I fortsättningen av sin berättelse beklagar Nonnen, att riksdagen ej beviljat Lantbruksakademien sökt statsanslag till anläggning av en försöksstation vid sitt experimentalfält. »Men», säger han, »såsom våra folkombud nu äro valde och organiserade, är det ej att förvänta, att sådana frågor kunna vinna önskad utgång.

Såsom högsta myndighet för verkställande av åtgärder till lanthushållningens främjande hava vi *civildepartementet*. Men detta ämbetsverk är överhopat med så många slags uppgifter, att man därifrån ej kan vänta den speciella verksamhet, som Sveriges jordbruk kräver.»

För att avhjälpa den ovan antydda bristen väckte J. Th. Nathorst i ett anförande i Lantbruksakademien den 17 november 1856 förslag om *bildande av ett särskilt regeringsdepartement för behandling av jordbrukets stora frågor*, t. ex. uppgörande av förslag för och verkställande av allmän avdikningsplan för hela riket m. m. Förslaget blev tyvärr ej vidare fullföljt under då föreliggande tidsskede, ej ens under samma århundrade.

Ända intill det senaste sekelskiftet saknade nämligen det svenska jordbruket, *landets modernäring*, särskild representant vid konungens rådsbord. Först år 1900 inrättades ett *jordbruksdepartement*, till vilket alla ärenden inom Sveriges statsförvaltning, som gällde jordbruk och boskapsskötsel m. m. ävensom skogsväsendet, överflyttades.

Av det ovan sagda framgår, att Edward Nonnens framtidsblick angående grundbetingelserna för det svenska jordbrukets utveckling alltid var klar. I fråga om själva jordbruksdriften yttrar han i samma årsberättelse till sist följande, om samma klarseende vittnande ord:

»Betraktar man jordbrukets ställning i allmänhet, så iakttaga vi, att det är knappast $^1/_{10}$ av vår odlade åkerareal, som till följd av en fortsatt rationell skötsel blivit bringad till den skördeavkastning, som dess natur medgiver. Även därvidlag är mycket att göra, ty ännu är ej på långt när $^1/_{10}$ åkerareal grunddikad. Vad den övriga jorden beträffar, så är ju en del därav stadd uti en sakta fortgående förbättring, men en vida större del lämnar så dåliga skördar, att dess odlare knappast därpå kunna föda sig. Detta sker dock med största sparsamhet och dagliga försakelser, ofta under skuldsättning, där välmåga borde finnas, om den nödiga kunskapen om jordbruksnäringens detaljer vore mera spridd.»

FJORTONDE KAPITLET.

Åren 1860—1862.

Det nionde allmänna lantbruksmötet och doktor Eneroths beskrivning av Degeberg.

Det nionde allmänna lantbruksmötet i Göteborg år 1860 hade till stor del Nonnen att tacka för sin tillkomst. »Med ungdomligt sinne och outtröttligt nit ledde han dess förhandlingar. Livlig och verksam, enkel och anspråslös, med ett

lätt och glatt lynne, syntes han mänskligt att se ännu hava många år kvar att leva, men detta möte blev dock det sista, vid vilket hans stämma hördes.»

För hela den Nonnenska familjen var detta lantbruksmöte en högtid, då de alla fingo vara med. För Nonnen var det särdeles roligt att få hava sin lilla 4-åriga son med.

Samma sommar 1860 besökte doktor Per Olof Eneroth Degeberg. Efter detta besök erhöll Nonnen av Svenska trädgårdsföreningen medalj för trädgårdsskötsel. Eneroth skrev sedan en serie artiklar i Aftonbladet angående Degeberg och Edward Nonnen, »*ett bidrag till den svenska odlingens historia*». Emedan Nonnen gillade grundtankarna i dessa uppsatser angående lantmannens uppgift, så skall skildringen i fråga till en del återgivas här nedan.

Inledningsvis omnämner Eneroth, huru Degeberg såg ut för 30 år sedan, d. v. s. då Nonnen kom dit, en fullständig svensk kulturbild av det slag, som Sverige hade att uppvisa tusental den tiden. Så fortsätter han:

»Men Nonnen var engelsman och hade ett natursinne, som är verksamt i handling. *Det fordras* att älska sitt yrke, att älska sin jord, att vara genomträngd av bildningens uppgifter för att rätt kunna vårda den del av »Guds gröna jord», som fallit på ens lott. *Det fordras* ett visst *lantbrukaresamvete,* som driver vederbörande, att de besinna sina plikter. *Det fordras,* att lantmannen känner grunderna för både lantbrukets och skogshushållningens rationella bedrivande. *Det fordras* en viss grad oegennytta mitt uppe i arbetet för det rent nyttiga. *Det fordras,* rent ut sagt, en viss religiös uppfattning av ens ställning även såsom lantbrukare.

Det är sådant, som finnes hos den kalla och beräknande engelsmannen. Det är sådant, som finnes hos den brittiske lantmannen. Det är sådant, som ligger till grund för Nonnens karaktär. Det är sådant, som i sista hand förklarar Degebergs historia. Den är en kulturhistoria i miniatyr.»

Eneroth berättar vidare sitt personliga intryck av Nonnen och hans hem. Därom säger han: »Nonnen är den personifierade älskligheten själv. Han är vit i huvudet men dock

Fig. 15. TRÄDGÅRDSMÄSTARENS BOSTAD vid Degeberg.

ung. Man blir snart bekant, ja, förtrolig med honom. *Man ser, att han är vän med Gud och hela världen i bästa mening.* Det finnes ej det minsta tecken till avmätthet eller beräkning i hans väsen. Han visar sig från första ögonblicket sådan han är, och han är sådan som hans Degeberg i solsken: öppet, rikt, bördigt, med blomster i medelpunkten. Själva boningshuset är på samma sätt. Det är lika öppet, och ljust liksom allt det andra. Ett anspråkslöst trähus visserligen och en ännu anspråkslösare flygel, men gården med sin väl grupperade rad av träd och buskar samt sin blomsterrundel är en oas i den rika sädesöknen, på sätt och vis, i synnerhet i morgonsolen, när allt får sin rätta färg.»

Grunddragen av trädgårdsanläggningen vid Degeberg skildrar Eneroth med märkbar förtjusning sålunda: »Bakom dungen, som omgiver själva gården, ligger trädgården (fig. 15). Väntar man sig att här få se ett vanligt öppet stycke jord, indelat i kvarter, med fruktträd omkring, utan någon vidare ram, så bedrar man sig. Visserligen finnas här både kvarter och fruktträd, men det hela är genomslingrat och om-

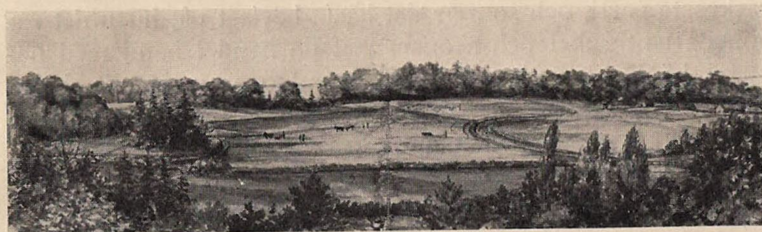

Fig. 16. UTSIKT ÅT VÄNERN från manbyggnaden vid Degeberg.

slingrat av busk- och blomsterpartier, vilka utestänga all enformighet. Det är Nonnens 'mumrikar' eller partier, i vilka man finner de flesta och de utmärktaste träd- och busksorter, som kunna växa och trivas i Sverige.

På trädgårdslanden finner man allt, vad den svenska köksträdgården har bäst, ty Nonnen följer med sin tid även i det fallet. Men man finner även sängar med plantor av de flesta och viktigaste träd- och buskarter. Trädgården är nämligen även trädskola. Nonnen har delvis trädodlat skogs- och gärdesbackar med plantor, som han uppdragit i sin trädgård. Trädgården på Degeberg är således ej en »gård» för sig. Den är liksom mitt- eller centralpunkten i hans odlingar. De tusentals träden, som nu kröna alla kullar på ägorna, de hava till en stor del dragits upp inom trädgården.

Under vandringen berättar Nonnen varje grupps historia. Vi vandra så under hans livliga och intressanta demonstration genom hela parken, d. v. s. det område, som man i vanlig mening kallar park, men som engelsmännen kalla 'pleasureground', det område närmast boningshuset, i vilket gräsmattorna äro genomdragna av gångar och dukade med blomstergrupper, blomsterkorgar och smådungar av blomsterbärande parkbuskar. Detta område var för 30 år sedan en hagmark, i vilken en mängd nakna bergknölar sprungo upp över jordytan.

Härifrån fortsätta vi vandringen ut på åkerbrukets mark och gå västerut åt Vänern till, åt det håll, som är Degebergs

vackraste parti, och som är det bästa beviset på, huru det rationella lantbruket och skogsbruket gå hand i hand med naturförskönIngen. Här få vi blicka ut över rationellt skötta åkerfält (fig. 16), som bära en rik skörd. Men vi finna ännu något mer, som fängslar uppmärksamheten. Det är åkrarnas och skogsdungarnas anordning för ögat, harmonien mellan det nyttiga och det sköna, sådan den här är verkliggjord. Dessa ursprungligen *planterade skogsgördlar av lärkträd* omgivas av *stengärdesgårdar,* till vilka på ena sidan gräsvallen smyger sig ända upp till översta kanten. Stengärdesgårdarna göra inga tvära vinklar. De böja sig i våglinje kring fälten, alltefter som kuperingen det fordrar. Dessa skogsdungar anslå skönhetssinnet men visa sig även hava en rationell grund för sin tillkomst, d. v. s. befinnas vara till för nyttans skull. *Dels* i och för sig såsom lämnande den bästa skörd (= virke), som de annars ofruktbara kullarna kunna lämna, *dels* såsom vindbrytare på den öppna slätten och just för sistnämnda ändamål dragna i våglinjen utefter kullarnas bryn.

Vi fortsätta vandringen och välja den väg, som leder genom det västra gärdet. Den går ej rakt eller i tvära vinklar. Den kröker sig liksom en stor gång i en stor park. Diket utmed densamma är ett öppet avloppsdike, fullt med 'täckdikesögon'.

Närmast intill gården och även på ett betydligt avstånd därifrån äro de särskilda fälten avdelade från varandra genom hagtornshäckar. Där dessa sluta, där slutar även Degebergs område.»

Eneroth avslutar sin beskrivning av Nonnen och Degeberg med den förhoppningen, att den anda, som utgått från dylika punkter som Degeberg, och som nu verkar i och genom det yngre lantbrukaresläktet, skall medverka till att göra den svenske lantmannen, hans hem och hans jord till vad de böra och kunna bliva. Nonnens namn skall så bliva ett av dem, som aldrig förgätas.

År 1861 blev Nonnen ledamot av Mariestads naturhistoriska förening samt kommendör av Vasaorden.

Nonnens sista sjukdom och död.

Fastän Nonnen ännu hade mycket att syssla med för det allmänna bästa, var dock ett lugnare tidsskede kommet för honom. Han skrev härom till en vän sålunda: »Det mest behövliga tyckes vara uppbyggt. Men nu komma snart andra uppgifter, nämligen att uppfostra mina egna söner, att giva dem den praktiska ledning, som min far gav mig.» Detta skede uti sina söners uppfostran fick Nonnen ej uppleva.

På våren 1861 blev han illamående. Orsaken härtill ansågs först vara följden av en förkylning, som han ådragit sig på en resa till Uddevalla. Men sjukdomsfröet låg nog djupare och började först genom förkylningen utveckla sig. Till en början tog Nonnen saken lätt, under hopp om snar förbättring. Äntligen beslöt han sig för att resa in till Lidköping och rådfråga sin gode vän doktor Fr. Graave.

Det var en ovanligt vacker aprilkväll. Nonnens barn voro sysselsatta i sina små trädgårdar, då de på avstånd fingo se sin fars gigg, dragen av den välkända vita hästen »Viktoria», kommande på avstånd. Genast lämnade de sitt arbete i trädgården och sprungo upp till gården för att taga emot honom och höra, vad doktorn sagt.

Med sin vanliga lätthet hoppade han ur åkdonet och förklarade belåtet, att hans egen diagnos om sin sjukdom och d:r Graaves överensstämde. Det var leverlidande eller gulsot han hade. Han skulle äta syrlig föda och vila mycket. Detta iakttogs men hjälpte ej. Tiden gick, och han blev ej bättre.

Doktor Graave hade från början ansett Nonnens sjukdom mycket allvarlig, och då den ej gav vika för de vanligen brukliga läkemedlen, ansåg han, att Nonnen borde *rådfråga läkare i Göteborg*. Så skedde även. Under sin vistelse där bodde han hos sina systrar på Liseberg och träffade därstädes många vänner.

Trots allt vad läkarna gjorde, blev han ej bättre. Det återstod ej annat för dem än att rekommendera en resa till Karlsbad. Då hans hustru till följd av modersplikter bands vid

hemmet, var det hans syster Emily, känd som författarinna, som blev hans följeslagerska och vårdarinna under denna resa, som dock var för sent företagen med hänsyn till möjligheten, att den sjuke därigenom skulle kunna återfå hälsan. Det onda blott tilltog. En natt, då Nonnen trodde sig vara döende, sade han till sin syster: »Om du får resa hem ensam utan mig, så hälsa alla mina vänner från mig, och säg dem, *att de nu under hälsans dagar skola vända sig till Kristus såsom den ende Frälsaren,* ty vad de än må tänka, när man skall dö, då finner man, att detta är det enda stöd, som icke sviker. *Säg dem, att dessa äro Edward Nonnens sista ord.*»

Edward Nonnen ägde en lugn, stilla gudsfruktan och en fast förtröstan till Gud och sökte till följd härav att vara till gagn för sina medmänniskor. Han deltog dock gärna i sådana nöjen, som han ansåg vara oskyldiga. Men under sin långa sjukdom kom han till full insikt om, att han behövde en Frälsare. Härav kom det sig, att han, när han var i Karlsbad och ansåg sig döende, genom sin syster sände ovanstående hälsning till sina vänner.

Sedan syskonen Nonnen vistats endast 14 dagar i Karlsbad, läto läkarna systern förstå, att om hon önskade återföra sin broder levande till Sverige, så måste de lämna Karlsbad genast. Villrådig om, huru hon borde meddela brodern detta sorgliga budskap, inbar hon hans reseffekter i sjukrummet. Då utbrast Nonnen med glädje: »*Nå detta var den roligaste syn jag har sett på länge.*»

Dagen därpå företogs hemresan. Återkomsten till hemmet och glädjen över att åter befinna sig i den kära familjekretsen, omgiven av vänner och tillgivna underhavande, tycktes för en kort tid skänka honom förnyat liv. Han förmådde åter vandra omkring på sitt kära Degeberg »i de lunder själv han plantat, kring det hem han själv sig byggt», samt vidtaga anordningar för nya företag, t. ex. uppförande av en mejeribyggnad, och deltaga i den sista examen med lärlingarna, följa dess gång och glädjas i kretsen av talrika vänner.

Men snart infunno sig åter de svåra plågorna, varunder dock hans tålamod och det intresse han hyste för andra aldrig

övergåvo honom. Hans underhavande deltogo med rörande hjärtlighet i sin käre husbondes lidande. »Ack», hörde man från mången stuga frågas, »hur är det möjligt, att patron, som hjälpt så många andra, själv icke kan få någon hjälp», han som in i det sista hade med råd och i handling biträtt alla, som voro i behov därav i hans bygd och bådo därom.

Sista dagarna i februari 1862 förstod han, att slutet nalkades, ty krafterna avtogo hastigt. Han skyndade därför på med att ställa om sitt hus, att ordna för de sina. »Skriv mycket klart», sade han, »så att de skola förstå, ty snart kan jag ej tala mera.» Det blev så, och *den 2 mars 1862 slutade Edward Nonnen, stilla och fridfullt, sitt ovanligt verksamma och gagnande liv, djupt sörjd ej blott av sina närmaste samt talrika vänner och lärjungar utan även av traktens allmoge och ej minst av sina underhavande, vilka älskade honom såsom en fader.* »En sådan husbonde få vi aldrig mera», hördes från alla håll bland hans gårdsfolk, bönder och torpare.

Nonnens begravning.

Den 11 mars 1862 samlades en skara av Nonnens talrika vänner på Degeberg för att följa den hädangångne vännens stoft till dess sista vilorum. Det var, som om naturen hade klätt sig i sorgedräkt. Snön hade delvis smält bort. Den svarta jorden låg ställvis bar mellan de vita drivorna utefter den väg, på vilken sorgetåget långsamt drog fram mot Rackeby kyrka, å vars kyrkogård tacksamma församlingsbor hade skänkt den gravplats, där Nonnens stoft skulle vila.

Han bars till graven av tillgivna lärjungar. Vänner från när och fjärran samt allmogen i långa rader hade samlats för att visa Nonnen den sista hedersbetygelsen.

Kyrkoherde Granqvist valde till text för sin predikan före jordfästningen Johannes evangelium 5: 24—29 och tog som ämne för sin betraktelse:

Huru vi genom Jesus Kristus varda förde från döden till livet.

Det hade varit den dödes önskan, att ej mycket skulle sägas om honom själv vid likpredikan. Därför berördes hans liv och verksamhet helt kort vid slutet. Där yttrade talaren bland annat: »I sitt enskilda liv var Nonnen enkel och flärdfri som få. Vad många eftersträva såsom det högsta goda, ett komfortabelt och njutningsrikt liv, därpå satte han intet värde, *ty för honom var livets mål handling och gagn.* Alltid hjärtlig och vänlig var han lika tillgänglig för ringa och förnäma, för fattiga och rika. För alla hade han välvilja och goda råd i beredskap.

För sina underhavande var han den bäste husbonde, omtänksam och mån om deras bästa på allt sätt, den som aldrig utkrävde den yttersta skärven. För fattiga och nödställda bar han städse ett deltagande hjärta, och sent skall i denna församling glömmas, med vilken outtröttlig omsorg han lät sig vårda om de sjuka, huru han isynnerhet under farsoter, i vad väder och väglag som helst, själv flitigt gick omkring i husen, utdelande medikamenter, råd, tröst och uppmuntran.»

Edward Nonnens underhavande gåvo ett lika ovanligt som rörande uttryck åt sin saknad i en skrivelse, som å deras vägnar av godsets äldste bonde, A. Nilsson i Madsberg, överlämnades till änkan dagen efter begravningsdagen. Skrivelsen hade till rubrik:

Enfaldigt samtal emellan Herr Patron Nonnens underhavande på hans begravningsdag den 11 mars 1862.

Uti denna skrift, som emottogs av fru Nonnen under djup rörelse, heter det bland annat: »Vi frukta, att hans like ej återkommer i medlidsamhet och omtanke för sitt folk.» Och vidare: »Var och en fick yttra sina behov om hjälp utan att därför bliva snästa och avvisade, utan alltid medlidsamt avhörda och, såvida möjligt var, för sina behov hulpne.» Skrivelsen slutar med orden: »*Låte Gud sin välsignelse vara över Herr patron Nonnens hus till 3:e och 4:e släkte, önskas av alla hans förra undersåtare.*»

Länets hushållningssällskap hedrar Nonnens minne.

I Skaraborgs läns hushållningssällskaps tidning för mars 1862 stod på rubriksidan inom svart ram följande tillkännagivande:

»**EDWARD NONNEN**

avled på Degeberg den 2 mars 1862. Med saknad och smärta meddela vi denna sorgliga underrättelse. Vi behöva icke här påminna, vad Nonnen varit för Skaraborgs län och för hela landet, huru exemplet av hans verksamhet lockat till efterföljd, huru från Degeberg spritt sig ett förbättrat jordbruk, bättre redskap och bättre kulturmetoder, huru han brutit banan för lantmännens bildning i vårt fädernesland, huru flera hundrade från hans skola utgångna män i landets alla delar spritt kärlek till lantmannayrket, aktning för dess idkare och en anda av allvarligt tänkande arbetsamhet, huru Nonnen under så många år varit om icke själen, dock hjärtat i Skaraborgs läns hushållningssällskap, huru varje fråga, som kunde leda till provinsens, till fosterlandets, till mänsklighetens väl, alltid uti honom vann den varmaste vän och en energisk befordrare. Vi behöva ej påminna härom, ty det är allmänt känt och erkänt. Vi vilja nu blott giva ett uttryck åt den sorg och saknad, som vi känna, och som vi veta varmt delas av alla, som haft beröring med denne utmärkte man. Hr Nonnens verksamhet inom denna ort har ock varit av den allmänna och djupt ingripande beskaffenhet, att få torde finnas, som ej på ett eller annat sätt känt den välgörande inflytelsen härav. Länge skall det kännas tomt inom Skaraborgs läns hushållningssällskap att ej mera få höra denna varma och livliga stämma, ej mer känna den hjärtliga och så vänliga tryckningen av hans nu kallnade hand.»

Medan Nonnen ännu fanns i livet, var Skaraborgs läns hushållningssällskap betänkt på att hugfästa hans minne. Den 14 februari 1860 beslöts nämligen att subskribera ett porträtt

av Edward Nonnen »*såsom ett offentligt erkännande av hans stora och allmänna förtjänster av vårt lands jordbruk*».

På lantbruksmötet i Hjo 1861 föreslog greve Gustaf Sparre en *medalj* över honom, vilket förslag mottogs av mötet med allmänt bifall. Detta var det initiativ, som gav uppslaget till sällskapets stora guldmedalj »för gagnande verksamhet». Utskottet föreslog nämligen den 16 augusti 1861 den formen, att sällskapet utverkade sig rätt att låta prägla belöningsmedaljer, därav den första, i guld, skulle utdelas åt Nonnen.

Innan den stora belöningen hann utdelas, var Nonnen död. Vid sällskapets sammanträde under lantbruksmötet i Skara 1862 beslöts, att medaljen skulle genom ordföranden tillställas den avlidnes maka.

Ännu en gång kom Nonnens minne till heder inom Skaraborgs läns hushållningssällskap. Detta skedde den 29 oktober 1879, då löjtnant N. von Hofsten i utskottet föreslog, att sällskapet skulle låta »*prägla en medalj i guld, försedd å ena sidan med Nonnens bröstbild och å andra sidan med några lämpliga emblemer*», efter utskottets vidare bestämmelser. På utskottets tillstyrkan beslöt sällskapet den 27 november 1879 att bifalla motionen. Medaljen har Nonnens bröstbild på den ena sidan och på den andra inskriptionen: »*Hans arbetes frukter bevara hans minne.*»

I början av 1880 bestämdes, att medaljen skulle vara av den 18:e storleken och att ett ex. i guld skulle lämnas åt fru Nonnen och Hans Maj:t konungen samt ett i silver åt vardera av Nonnens barn, Lantbruksakademien och Kungl. Myntkabinettet. Den 16 november 1880 var saken klar. Senare beslöts, att ett ex. av samma medalj i silver även skulle tilldelas professor J. Arrhenius och ryttmästare P. von Möller.

Den 1 december 1880 erhöll fru Nonnen ett ex. och vardera av de 5 barnen samt Nonnens syster Emily ett.

FEMTONDE KAPITLET

Edward Nonnens stipendiefond.

Redan samma månad, som Nonnen avled, utgick följande:

»**Inbjudning.**

Edward Nonnen är död. Stiftaren av det första svenska lantbruksinstitutet har slutat sin jordiska bana. Hans minne skall dock leva inom detta land, så länge plogen ännu vandrar över våra fält och såningsmannen utsår sin säd på en förhoppning. Vad han verkat för vårt jordbruk lever i oförgänglig hågkomst hos alla Sveriges tänkande lantbrukare, och varje bemödande att hos dem kvarhålla hans minne kunde i sanning kallas överflödigt. Men vi tro, att hans samtida känna ett behov av att giva ett yttre tecken av deras erkännande av hans förtjänster, vilket för deras efterkommande kan vittna, att de visste uppskatta, vad de i honom ägde och nu med honom förlorat.

Undertecknade inbjuda därföre alla jordbrukets idkare och vänner att lämna ett bidrag *för att åt Edward Nonnen bereda en enkel minnesvård* att uppställa på någon lämplig plats på Degeberg, det ställe, där han levat och verkat, och vilket han förvandlat från ett slags ödemark till en mönsterhushållning, där skönheten och nyttan räcka varandra handen.

Stockholm den 7 mars 1862.

C. G. Mörner. *J. Th. Nathorst.* *J. Arrhenius.*
Hjalmar Nathorst. *A. R. Oxehufvud.* *J. Th. Bergelin.*
C. Juhlin-Dannfelt. *Afr. Nathorst.*

Subskriptionslistor i ovan antydda ändamål bliva utsända till samtliga hushållningssällskap och lantbruksläroverk i riket.»

Bland subskribenterna rådde olika meningar om användningen av de medel, som blevo samlade på ifrågavarande listor. Den för ändamålet tillsatta kommittén beslöt slutligen, att av dessa medel skulle bildas en fond, varav räntan skulle användas till resestipendier för unga män, vilka önska förskaffa sig mera vidsträckta kunskaper i lanthushållning, under namnet »*Nonnenska stipendiet*».

Denna anordning ansågs mest överensstämmande med den mans sinnelag, vilkens minne skulle hedras.

De sålunda insamlade medlen deponerades år 1864 hos Skaraborgs läns hushållningssällskap och förekomma fr. o. m. sistnämnda år i dess räkenskaper under kontorubriken »*Nonnenska fonden*». Denna överlämnades sedan till Lantbruksakademien för att av densamma förvaltas i och för stipendiefördelning, växelvis vid de båda instituten Ultuna och Alnarp. Ur samma fond hava även stipendier utdelats till lärjungar vid Klagstorps lantbruksskola, likaså till Såtenäs lantbruksskola, så länge den fanns.

På så vis har under de senaste 60 åren Edward Nonnens minne hedrats inom Sveriges lantmannakår och skall så även bliva hedrat under år, som stunda.

Ett avsevärt stort antal av det svenska lantbrukets nu ledande män hava med understöd av den »Nonnenska fonden» utbildats till sin livsgärning, hava såsom Nonnenska stipendiater blivit väl rustade att deltaga i arbetet för det svenska jordbrukets utveckling.

På ett värdigare och lämpligare sätt än genom nämnda stipendiebildning och stipendieutdelning kunde ej Edward Nonnens minne hedras.

Grunddragen av Edward Nonnens karaktär.

En av Nonnens ungdomsvänner skildrar honom såsom yngling sålunda: »*Han var ren från varje moraliskt lyte,* fri från lidelser, fördragsam mot andra, ytterst skonsam i omdömen om andras fel, och när han föranleddes att därom yttra sig,

skedde detta på ett för honom egendomligt, komiskt överskylande sätt.»

Nonnens mångårige vän under mannaålderns tidsskede J. Th. Nathorst karakteriserar honom med följande ord: »*Det huvudsakligaste draget i hans karaktär var godhet mot alla människor,* även mot dem, över vilka han hade alla skäl att beklaga sig. Av motspänstiga naturer hade han svårt att göra sig åtlydd, men alla, över vilka han ägde att befalla, älskade honom och lydde honom därför ej av fruktan men av kärlek.

Han var såsom de flesta engelsmän av medelklassen *varmt religiös.* Ur denna källa hämtade han ljus och lugn, tålamod och förtröstan i motgången samt framförallt *denna oföränderliga välvilja mot alla, som utgjorde det skönaste draget i hans karaktär.*

Hans rättskaffenhet och heder voro över allt tvivel, och det blev en följd av allt detta, att Nonnen var en av de sällsynta människor, om vilka man kan säga: *han ägde icke någon fiende.*»

Den fasta grund, varpå Nonnens verksamhet byggdes, var en *kristens enkla men orubbliga tro, en djup gudsfruktan.* Annars öppen som dagen, var han ej mångordig i fråga om sitt inre religiösa liv. Det var endast hans handlingar, som buro vittne därom. Men när det någon gång fick uttryck i hans ord och blixtrande ögon, var dess verkan på hans åhörare liksom elektriserande. Därför älskades han såsom en fader av sina underhavande och den talrika ynglingaskara, som år efter år utgick från hans läroverk.

Den som noga betraktar Edward Nonnens porträtt, kan ej underlåta att erinra sig, hurusom skalden talar om en härlig samklang: »*när mildhet parar sig med starkhet*». Mildhet var också ett utmärkande kännetecken på denne odlingens starke banbrytare. Det var genom sin mildhet, godhet och välvilja, han styrde och behärskade den värld, som omgav honom.

Flärdlöshet var även ett utmärkande karaktärsdrag hos Nonnen. Allt tillkonstlat och konventionellt kunde han icke

fatta. Han ville knappast unna sig bekvämligheter, varpå han i sin ställning väl haft rätt att göra anspråk. Han ansåg flärd och begär att leva över sina tillgångar vara nationalfel här i Sverige och sökte genom ord och föredöme motarbeta dem. *Öppenhjärtig och uppriktig* var han som få. Fritt och utan omsvep uttalade han sin mening, men det skedde på ett välvilligt, stundom skämtsamt vis, så att ingen kände sig därav sårad.

Korteligen, hela Nonnens liv kan sägas hava varit en tillämpning av bibellöftet: »*De saktmodige skola besitta jorden.*»

Ehuru Nonnen var i skrift fullt mäktig det svenska språket, kunde han dock i tal ej alldeles frigöra sig från engelska vändningar. Dessa jämte betoningen och något egendomligt i hans yttre företeelse gåvo ett visst komiskt tycke åt hans personlighet, när man först sammanträffade med honom. »Men lyssnade man till de sakrika orden, fulla av sanning och känsla, blickade man in i de av välvilja strålande ögonen, så kände man sig oemotståndligt dragen till honom», säger en av hans vänner.

Nonnens betydelse för det svenska jordbruket.

För Nonnen var icke jordbruket allt, det var för honom snarare medlet än målet. Detta var *den allmänna bildningens främjande.* Därför sade också hans lärjungar, att det icke endast var de kunskaper, de fingo inhämta på Degeberg, *utan den humana, enkla, för allt gott nitälskande ande hos dess föreståndare,* omedelbart genomträngande hans omgivning, som väsentligen bidrog till deras senare lycka och framgång, varför de alltid bevarade honom i tacksamt minne.

Man kan utan överdrift säga, att Edward Nonnens okuvliga kärlek till jordbruket mynnade ut ej blott i strävan att alstra rika skördar på de egna tegarna, den tog ej blott form i det egna mästerskapet och det exempel, detta kunde utgöra för andra, *han ville också dana mästare bredvid sig,* dana

föregångsmän och sända dem ut såsom tändande bränder bland Sveriges lantmän.

Genom sin ideella syn på tingen sökte Nonnen lyfta lantmannayrket till en högre nivå. För honom var detta icke, såsom ovan nämnts, uteslutande ett medel för materiellt förvärv, utan han såg däri tillika ett verktyg i den andliga odlingens tjänst, liksom han också själv städse med arbetet för det svenska jordbrukets höjande förenade nitälskan för det svenska folkets allmänna upplysning och förädling.

Hemligheten i Nonnens framgång låg väsentligen i den osjälviska entusiasm, den oemotståndliga värme, varmed han hängav sig åt sin livsuppgift. Det var genom sin *ihärdiga kärlek för sitt värv,* som han drevs att utföra sin fosterländska livsgärning trots de hårdaste motstånd. För den svenska åkerjordens rätta bruk har ingen förut och knappast någon efteråt gjort så mycket som han Förvisso har han därför gjort sig väl förtjänt av det hedrande eftermäle, som läses på den förut omnämnda medalj, Skaraborgs läns hushållningssällskap lät prägla till hans ära:

»*Hans arbetes frukter bevara hans minne*».

Degebergs lantbruksskolas sista examen den 20 oktober 1863 efter 30 års verksamhet.

Såsom förut är nämnt upphörde institutet eller elevkursen på Degeberg hösten 1852, men lantbruksskolan fortsatte. Dess sista examen hölls den 20 oktober 1863 i närvaro av skolans styrelse m. fl. intresserade. Av skolans 24 lärlingar hade 18 genomgått fullständig kurs, beredda att utgå till erhållna rättareplatser. De övriga 6 skulle fortsätta sin utbildning vid länets nya lantbruksskola å Klagstorp.

Efter examen sade styrelsens ordförande kapten Kylberg i sitt avslutningstal bl. a. följande:

»Denna skola, och i förening med den hela den övriga svenska lantbruksskolan, står nu i begrepp att bjuda dess ursprungliga hem och utgångspunkt farväl. Den måste göra det med

känslor liknande myndlingens vid skilsmässan från den härd, där han blivit fostrad och utbildad till man.

Plantskolan skall nu lösslitas från den jord, ur vars närande sköte den hämtat tillräcklig kraft för att omflyttad kunna fortleva och bära önskad frukt.

Det är ock från det numera namnkunnigt vordna Degeberg, denna vagga för nyfödd insikt, verksamhet och tävlan, som det vägledande kunskapsljuset utgått, vilket i flera riktningar framkallat talrika och nyttobringande förbättringar i vårt lands modernäring, *förbättringar och till välstånd ledande framsteg,* vilka låta uppenbara sig såväl hos den mindre som större jordbrukaren.

Detta, i få ord sagt, beträffande ursprungskällan till det bättre sakernas skick, som i närvarande tid flerstädes är rådande. Uppskatta vi som sig bör, alla de goda följder, vilka härflyta från jordbuksnäringens lyftande till en ståndpunkt av vetenskaplighet och klokt beräknande av naturens rika hjälpkällor, så inses lätt, i vilken tacksamhetsskuld samtid och eftervärld stå till det 20-åriga institutet och den 30-åriga lantbruksskolan på Degeberg. Detta gäller framför allt tacksamhetsskulden till den oförgätlige man, Edward Nonnen, som förstod att med säker blick uppfatta det mest behövliga sättet att gagna sitt nya fädernesland, denne man, som med ihärdig kraft förmådde fullfölja strävandet till detta höga mål, och som med dragningskraften av ett av varm människokärlek livat väsende lyckades vid sig och sina ädla syften fästa de flera framstående personligheter, vilka samarbetat med honom vid denna läroanstalt. — — —

Ja, måtte senapskornet av år 1833 framgent som hittills giva liv och näring åt det alltmer rotfästade och vittutgrenade kunskapens träd, varåt vi i dag velat ägna vår gärd av tacksam hågkomst och välönskan.»

Från Degebergs lantbruksskola utgingo tillsammans 359 lärlingar, därav 138 under åren 1852—1863.

Grunddragen av jordbrukets utveckling på Degeberg.

Tyvärr saknar förf. nödigt källmaterial för att mera positivt skildra Nonnens gärning såsom lantbrukare. Mina uttalanden härom äro därför i det föregående helt allmänna. Med det material, som stått mig till buds, skall jag dock i ett sammanhang här nedan litet mera ingående redogöra härför.

Såväl de under eget bruk kvarvarande gamla som de genom ägoutbyte och enskifte tillkomna nya markområdena planlades till stora rektangulära åkerfält. Stenar bortsprängdes, så att de förut med stora stenar översållade fälten blevo stenfria ej blott på ytan utan så djupt ned som redskapen kunde tränga. De krokiga stenmurarna och gärdesgårdarna togos bort och ersattes med hagtornshäckar eller väl lagda stenmurar, där så behövdes. Otaliga små öppna diken ersattes med täckdiken, först med sten och sedan med rör såsom ledningsmaterial. Det var endast under de första 9 åren, som Nonnen anlade stendiken. Under sin resa i England 1837 lärde han sig nämligen, såsom förut är omnämnt, att använda rör vid täckdikning. Snarast möjligt anlades ett litet tegelbruk på Degeberg, där rör av olika dimensioner tillverkades med maskin från England.

I början av 1850-talet utvidgades Degebergs jordbruk därigenom, att ett mantal Smedegården, som förut varit utarrenderat, lades under eget bruk till huvudgården. »Där förekommer ett rikt fält för jordförbättringar», säger Nonnen i sin berättelse för 1854 och fortsätter: »Lärlingarna sysselsättas även stundom där med dessa jordförbättringar å gammal åker, vartill tillfälle ej finnes här hemma numera. Där har uppförts ladugårds- och logbyggnad jämte bostad för folket (fig. 17).»

I fråga om brukningssättet införde Nonnen så småningom 3 olika cirkulationer, nämligen:

Lerjordscirkulationen: 1 träda, 2 vete, 3 och 4 klöver och timotej, 5 havre, ärter eller vete, 6 rotfrukter eller grönfoder och 7 vickerhavre.

Fig. 17. SMEDEGÅRDEN.
Tagen under eget bruk i början av 1850-talet.

Sandjordscirkulationen: 1 träda, 2 råg eller vete, 3—5 klöver och timotej, 6 havre, 7 rotfrukter och 8 havre m. m.
Gräscirkulationen: gräs 5—6 år, havre, rotfrukter, grönfoder eller havre, vete eller råg.

I fråga om rotfruktsodlingens utsträckning säger Nonnen i sin berättelse för Degebergs lantbruksskola 1860 (sedan han talat om, att höstplöjningen blivit försenad): »Därefter upptogos alla kålrötter och rovor, *5,600 tunnor,* och höstarbetet avslutades med *60 tunnlands grunddikning.* Kålrötter utgöra Degebergs huvudsakliga skörd bland rotfrukter, ty i tjänlig jord uppnå de här samma storlek som vita rovor.»

Med avseende på sädesskördarnas ökning på Degeberg under den Nonnenska tiden stå ej andra uppgifter mig till buds än två officiella värderingsprotokoll, ett av år 1831 och ett av år 1894. Sistnämnda värdering företogs av det skäl, att Nonnens stärbhusdelägare då beslutat sig för att försälja egendomen, vilket skedde 1896.

Medeltal av utsäde och skörd åren 1830—1831.

Av	utsådda	c:a	11	tunnor	vete	skördades c:a	88 tunnor
»	»	»	9	»	råg	» »	72 »
»	»	»	10	»	korn	» »	60 »
»	»	»	5	»	ärter	» »	30 »
»	»	»	12	»	blandkorn	» »	60 »
»	»	»	6	»	havre	» »	24 »
Summa utsäde			53	tunnor		Summa skörd	334 tunnor

Medelskörden således 6,3 tunna efter tunna utsäde.

Medeltal av utsäde och skörd åren 1878—1888.

Av	utsådda	c:a	27,5	tunnor	vete	skördades c:a	267,5 tunnor
»	»	»	11	»	råg	» »	114 »
»	»	»	5,5	»	ärter	» »	55 »
»	»	»	42	»	vicker, korn och havre	» »	669,5 »
Summa utsäde			86	tunnor.		Summa skörd	1,106 tunnor.

Medelskörden således 12,7 tunna efter tunna utsäde.

Härav framgår, att egendomens produktionsförmåga *fördubblats* under denna tid i fråga om sädesproduktion.

Med stöd av detta sakförhållande torde man utan överdrift kunna draga den slutsatsen, att all annan växtproduktion stegrades på Degeberg i ungefär samma proportion per ytenhet åker under ifrågavarande tidsskede.

Med avseende på ladugårdsskötselns utveckling på Degeberg under Nonnens tid må erinras om, att fårskötseln var mycket omfattande under 1830—1840-talet. Enligt det ovan förut refererade värderingsinstrumentet höllos på Degeberg år 1831 ett 30-tal kor och 100 får, utom dragare. Uti värderingsprotokollet av år 1894 höllos då på gården 60 kor, 3 tjurar, 24 ungnöt och kalvar, 19 arbetshästar, 11 unghästar och föl. Omkring 130 svin, förutom spädgrisar, såldes vid sistnämnda tidsskede årligen från Degeberg.

Sista året Nonnen levde var upprättandet av ett mejeri på Degeberg påtänkt och en del sten framförd till grund för detsamma. Det blev honom dock ej förunnat att få se denna sin

plan förverkligad, men efter hans död blev ett ostmejeri uppfört. Den ost, som tillverkades här, fick snart ett stort anseende ej blott i Sverige utan även i England. »Degebergsosten» gav under många år den största inkomsten till gårdens kassa. Mejeriet hedrades även med uppdraget att få emottaga ett visst antal av statens kvinnliga mejerielever.

*

Under Nonnens sista sjukdom var förut omnämnde Löfqvist förvaltare på en egendom i Östergötland. Här erhöll han anmodan att återkomma till Degeberg och bliva egendomens förvaltare efter Nonnens död. Detta var han ock intill år 1881, då Nonnens äldste son, John Edward Osborn, övertog förvaltningen och skötte densamma till 1896, då egendomen såldes.

Minnesvård på Edward Nonnens grav.

Annandag pingst den 1 juni 1914 firades på Rackeby kyrkogård en särdeles högtidlig minnesfest. Då avtäcktes nämligen på Edward Nonnens grav en ståtlig minnesvård av granit (fig. 18) i stället för den mindre sten, som förut fanns på graven. Stenen restes på familjen Nonnens föranstaltande och bekostnad.

Om denna minnesfest skrevs i en ortstidning:

»Högtidligheten inleddes med den ordinarie högmässogudstjänsten, varvid pastor E. Rang från Brunnsnäs vid Ulricehamn predikade och därvid delvis erinrade om Nonnens livsverk.

Omedelbart efter gudstjänstens slut samlades menigheten till ett antal av minst 500 personer kring den Nonnenska familjegraven,[1] på vilken en c:a 3 meter hög sten var rest, nu täckt av den svenska flaggan.

[1] I densamma jordades den 6 april 1913 stoftet av fru Margaret Nonnen. Hon avled i Uddevalla den 28 mars 1913 i en ålder av 88 år 6 månader.

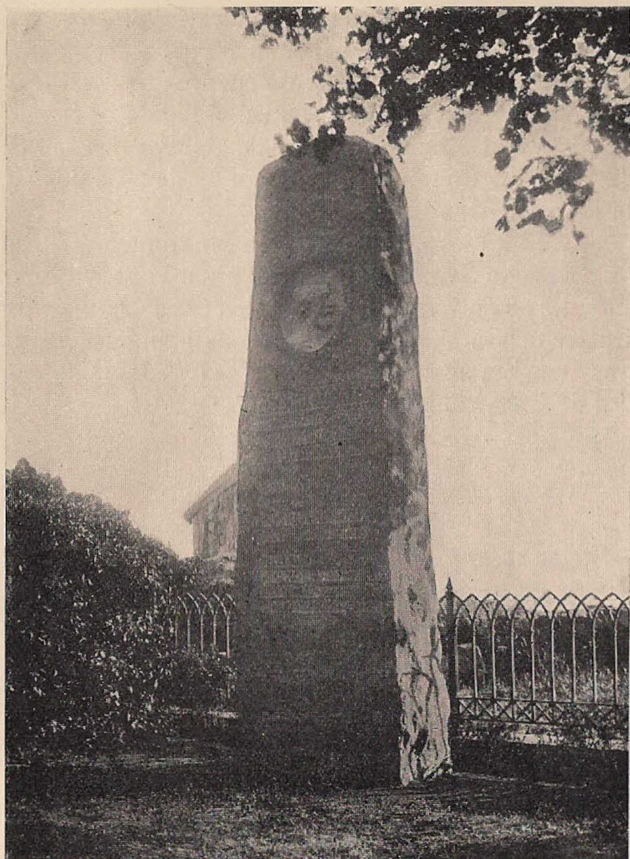

Fig. 18. MINNESVÅRD ÖVER EDWARD NONNEN PÅ RACKEBY KYRKOGÅRD.

Sedan församlingens kyrkoherde G. Sandzén med några ord framhållit Edward Nonnens kristliga karaktär och bjudit täckelset falla,[1] höll rektorn vid Bohusläns lantmannaskola J. F. Hallenborg det egentliga högtidstalet, varvid han i korta

[1] Sedan kyrkoherden bjudit täckelset falla, »tultade» två av hans små flickor i 3- à 4-årsåldern fram till monumentet och nedlade var sin krans av rödklöverblommor vid dess fot, en i dubbel mening sympatisk hyllning åt Edward Nonnens minne samt en symbolisk erinran om den smälek, han för ett 80-tal år sedan fick lida för sin odling av rödklöver på Degeberg.

drag skildrade Edward Nonnens livsgärning på Degeberg och dess betydelse ej blott för orten utan för hela det nyare svenska jordbruket, vars skapare Nonnen är.»

Talaren slutade sitt anförande med följande ord:

»Måtte Edward Nonnens minne länge leva och äras i vårt land icke blott i ord utan i fullföljande av de ädla uppsåt, som ledde honom på hans levnadsväg!

Släkten, som nu leva, och släkten, som komma att med spade och plog bruka Sveriges jord, skola helt visst vid minnande av denne stormans livsgärning i likhet med oss här församlade vira en tacksamhetens minneskrans kring Edward Nonnens nyss avtäckta gravmonument. *Ske alltså! Frid över hans stoft, ära åt hans minne!*»
